

KULTURA
MEDIA
TEOLoGIA

56
2023

ISSN 2081-89-71

KWARTALNIK NAUKOWY
WYDZIAŁU
TEOLOGICZNEGO
UKSW W WARSZAWIE

KULTURA MEDIA TEOLOGIA

NUMER 56/2023

TEMAT NUMERU

Komunikowanie religii
Komunikowanie duchowości

Redakcja naukowa
Damian Guzek, Krzysztof Stępiak

KULTURA – MEDIA – TEOLOGIA

KWARTALNIK NAUKOWY WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UKSW W WARSZAWIE

ISSN 2081-8971

Wydawca	Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego Warszawie, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa
Redakcja	ks. dr hab. Rafał Leśniczak, prof. UKSW (redaktor naczelny) ks. dr Waldemar Bartocha (zastępca redaktora naczelnego) dr Marta Jarosz (sekretarz redakcji) dr Dagmara Jaszewska dr Mateusz Kot ks. dr hab. Waldemar Linke, prof. UKSW dr hab. Małgorzata Laskowska, prof. UKSW
Rada naukowa	ks. prof. dr hab. Stanisław Dziekoński (UKSW) ks. prof. dr hab. Witold Kawecki (UKSW) prof. dr hab. Jan Stanisław Wojciechowski (UJ) prof. dr hab. Rafał Habielski (UW) ks. dr hab. Krzysztof Stępnik, prof. UKSW ks. dr hab. Jarosław Woźniak (KUL) ks. dr hab. Mieczysław Różański, prof. UWM Olsztyn dr hab. Mariola Marczak, prof. UWM Olsztyn dr hab. Anna Czajka-Cunico, prof. UKSW dr hab. Damian Guzek, prof. UŚ prof. dr Michał Masłowski (Université Paris IV – Sorbonne) Prof. Andrius Vaišnys (Uniwersytet Wileński – Litwa) Doc. Mgr. Katarína Fichnová, PhD. – Uniwersytet Konstantyna Filozofa w Nitrze (Słowacja) Prof. Dr. Alexander Fedorov, Ed.D., (Państwowy Uniwersytet Ekonomiczny w Rostowie, Rosja) Prof. Imre Szíjártó, Ph.D. (Uniwersytet Károly'a Eszterházy'ego w Egerze, Węgry) Prof. Paul A. Soukup, S.J. (Santa Clara University, USA) Prof. Daniel Arasa (Pontificia Università della Santa Croce, Włochy) Prof. Norberto González Gaitano (Pontificia Università della Santa Croce, Włochy) prof. HSE dr hab. Victor Khroul (National Research University – Higher School of Economics, Rosja)
Korekta	dr Marta Jarosz oraz Zespół
Skład	Maciej Faliński
Logo	dr hab. Andrzej Adamski, prof. WSiIZ
Na okładce	Igor2008, https://pixabay.com
Adres redakcji	Kultura–Media–Teologia, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa
Kontakt	e-mail kmt.uksw@gmail.com ; www.kmt.uksw.edu.pl

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania i redagowania tekstów oraz zmiany tytułów. Materiałów niezamówionych nie odsyłamy. Wersję pierwotną (referencyjną) wydawanego czasopisma stanowi publikacja online dostępna na stronie kmt.uksw.edu.pl

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Warszawa 2023

Spis treści

Artykuły i rozprawy

DAMIAN GUZEK, KRZYSZTOF STĘPNIAK

Wstęp. Komunikowanie religii w przestrzeni medialnej **5**

TEREZA ZAVADILOVÁ

Vatican's media strategy on war in Ukraine **13**

KATARZYNA POKORNA-IGNATOWICZ

Kongres Katolików i Katoliczek jako głos w synodalnej debacie
o współczesnym polskim Kościele katolickim **25**

KLAUDIA CYMANOW-SOSIN

Zastosowanie komunikacyjnego modelu 4K w misji ewangelizacyjnej
wobec młodego pokolenia **39**

DARIUSZ RAŚ, MARTA WOŹNIAK, ANNA PRUSAK

Zarządzanie komunikacją medialną w projekcie rewitalizacji
instrumentarium organowego w kościele Mariackim w Krakowie **65**

TERÉZIA RONČÁKOVÁ, SILVIA KAŠČÁKOVÁ

Ako sa navzájom častujú konzervatívci a liberáli. Expresívne výrazy
v mediálnych textoch **87**

Recenzenci kwartalnika „Kultura-Media-Teologia” 2023 **113**

Damian Guzek

Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID 0000-0002-8138-8128

Krzysztof Stępnia

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID 0000-0001-9716-8835

Wstęp

Komunikowanie religii w przestrzeni medialnej

Procesy komunikowania religii oraz komunikowania duchowości oddziałują na cyfrową egzystencję jednostki i zbiorowości oraz działania instytucji religijnych w przestrzeni medialnej¹. Jak wskazuje Amanda Lagerkvist, *wrzućenie* ludzkiego bycia w świat cyfrowy (tzw. *digital thrownness*) prowadzi do głębokiej rekonfiguracji naszego myślenia o sprawach religijnych². Z jednej strony mamy do czynienia z dominacją algorytmów warunkujących określone sposoby myślenia o zagadnieniach religii przez użytkowników sieci³. Z drugiej zaś świat cyfrowy dostarcza przestrzeni do ekspresji religijnej, która wyraźnie zmienia nasze spojrzenie na dotychczasowe praktyki religijne jednostek i grup. Giulia Evolvi wskazuje na hipermedialność jako podstawę nowego spojrzenia na religię w przestrzeni publicznej, wynikającą z performatywnej sprawczości jednostek i grup religijnych⁴. Evelina Lundmark podkreśla znaczenie środowiska cyfrowego w eksponowaniu

¹ M. Jachimowski, *Przestrzeń medialna a przestrzeń polityczna: krótkie wprowadzenie do tematu*, w: M. Kolczyński, M. Mazur, S. Michalczyk (red.), *Mediatyzacja kampanii politycznych*, Katowice 2009, s. 73–87.

² A. Lagerkvist, *Existential Media: Toward a Theorization of Digital Thrownness*, „New Media & Society” Vol. 19 (2017), Iss. 1, s. 96–110, DOI 10.1177/1461444816649921; też, *Digital existence: An introduction*, w: tejsze (ed.), *Digital Existence: Ontology, Ethics and Transcendence in Digital Culture*, London 2019, s. 1–25.

³ H.A. Campbell, *Digital Creatives and the Rethinking of Religious Authority*, London 2021.

⁴ G. Evolvi, *Blogging My Religion: Secular, Muslim, and Catholic Media Spaces in Europe*, London 2019.

widzialności niewierzących oraz ich oporu wobec religii instytucjonalnych⁵. Natomiast Marta Kołodziejska dowodzi, że ci, którzy pozostają członkami swoich wspólnot, wchodząc w przestrzeń cyfrową, chcąc nie chcąc, poddają się religijnej indywidualizacji⁶.

Proces komunikowania religii staje się coraz bardziej widoczny w przestrzeni medialnej⁷. Nie tylko bowiem użytkownicy mediów religijnych, określane terminem religijnych osadników medialnych⁸, lecz także treści medialne, które pozostają w zasięgu tych użytkowników, świadczą o wzmożonej obecności religii w tejże przestrzeni. Religia od wielu lat prezentowana jest w mediach tradycyjnych⁹, a obecnie doskonale odnajduje się w przestrzeni medialnej jednakowo w postaci karykatury¹⁰, memów¹¹ czy też komunikacji reklamowej¹². Jakie są zatem wyróżniające się prawidła komunikowania religii w przestrzeni medialnej? Czy w aktualnie dostępnych treściach mediów ujawniają się prawidłowości, na podstawie których możemy wyznaczyć pewne cechy charakterystyczne procesu komunikowania religii w przestrzeni medialnej zarówno w Polsce, krajach sąsiednich, jak również w innych krajach europejskich? Przedkładając czytelnikowi kwartalnika „Kultura – Media – Teologia” niniejszy zeszyt specjalny, choć w części chcielibyśmy na te pytania odpowiedzieć.

Rozważania w tym zakresie rozpoczyna artykuł Terezy Zavadilovej *Vatican's media strategy on war in Ukraine* (Strategia medialna Watykanu w sprawie wojny na Ukrainie), która dowodzi, że konkretna instytucja religijna wcale nie musi

⁵ E. Lundmark, *“This is the Face of an Atheist”: Performing Private Truths in Precarious Publics*, Uppsala 2019; K. Stępnia, *From the sacred to the profane: religion in the discourse of religious and atheist advertising in Poland*, w: G. Bellido, J. Narbona, D. Sebastianelli (eds.), *Rilevanza e ascolto. Comunicare il messaggio cristiano nella pluralità delle voci contemporanee*, Roma 2023, s. 393–407.

⁶ M. Kołodziejska, *Online Catholic Communities: Community, Authority, and Religious Individualism*, London 2018.

⁷ D. Herbert, *Theorising Religious Republicisation in Europe: Religion, Media and Public Controversy in the Netherlands and Poland 2000–2012*, w: K. Granholm, M. Moberg, S. Sjö (eds.), *Religion, Media, and Social Change*, London 2015, s. 54–70; T. Hjelm, *Is God Back? Reconsidering the New Visibility of Religion*, w: tegoż (ed.), *Is God Back? Reconsidering the New Visibility of Religion*, London 2015, s. 1–16.

⁸ D. Hall, M. Kołodziejska, K. Radde-Antweiler, *Minority Churches as Media Settlers Negotiating Deep Mediatization*, London 2023..

⁹ K. Knott, E. Poole, T. Taira, *Media Portrayals of Religion and the Secular Sacred: Representation and Change*, Farnham, Surrey 2013; D. Guzek, *Mediatizing Secular State: Media, Religion and Politics in Contemporary Poland*, Berlin 2019; A. Warzecha, *Kościół w sferze publicznej: Natanek, Nergal, Boniecki. Wybrane studia przypadków*. Katowice 2019.

¹⁰ D. Guzek, J. Słomka, E. Cieślak, *Exploring Twenty-First-Century Catholic Traditionalist Resistance Movement through Digital Cartoons of Pope Francis*, „Open Theology” Vol. 9 (2023), No. 1, s. 1–17, <https://doi.org/10.1515/opth-2022-0231>

¹¹ W. Bellar [i in.], *Reading religion in internet memes*, „Journal of Religion, Media and Digital Culture” Vol. 2 (2013), Iss. 2, s. 1–39, DOI 10.1163/21659214-90000031.

¹² K. Stępnia, *Fenomen reklamy religijnej*, Warszawa–Pułtusk 2017.

pozostawać spójnym dysponentem w zakresie komunikacji religijnej. Autorka podkreśla bowiem substancjalną różnicę w sposobie wyrażania się watykańskich mediów oraz papieża jako przejaw chaosu komunikacyjnego Watykanu. Vatican News, z jednej strony, opisuje rosyjską agresję na Ukrainę z wielu punktów widzenia – z wycuciem relacjonując historie ofiar wojny, portal kładzie nacisk zwłaszcza na ukazywanie papieskich dzieł charytatywnych na rzecz Ukrainy. Z drugiej zaś strony sam papież Franciszek bywa tendencyjny w publicznych wystąpieniach odnośnie do wojny. Stawia zdawkowe i kontrowersyjne tezy, nierzadko sprzeczne z przekazami swojej Dykasterii ds. Komunikacji.

Kolejny tekst, autorstwa Katarzyny Pokornej-Ignatowicz, zatytułowany *Kongres Katolików i Katoliczek jako głos w synodalnej debacie o współczesnym polskim Kościele katolickim*, jest egzemplifikacją możliwości stwarzanych przez cyfrową egzystencję religii i wiary. Kościół instytucjonalny, korzystając z zachęty papieża Franciszka do tworzenia w przestrzeni wirtualnej miejsc dialogu i dobrego spotkania, w kontekście budowania Kościoła synodalnego, wychodzi poza dotychczasowe schematy komunikacyjne. Wchodzi w dialog w przestrzeni cyfrowej, dostępnej dla wszystkich bez wyjątku – wierzących, wątpiących, poszukujących swojego miejsca w Kościele bądź tych, którzy odeszli od Kościoła – dając nowe możliwości wypowiedzenia siebie, własnego zdania w kwestiach ważnych dla tegoż Kościoła. Kościoła, w który pragnie wsłuchiwać się w głos tych, którzy dotychczas wezwani byli jedynie do słuchania. Przestrzeń cyfrowa, jak pokazuje autorka, staje się przestrzenią do wyrażania ekspresji, na którą wciąż niewiele jest miejsca w Kościele w rzeczywistości offline. Analiza dyskursu medialnego, jaki toczy się na platformie internetowej Kongresu Katoliczek i Katolików, podcastów i kongresowych mediów społecznościowych, ukazuje nową praktykę w sferze religijnej w postaci czynnego udziału w dyskusji na temat przyszłości czy nowego oblicza Kościoła. To przykład widzialności religii, ale i rekonfiguracji wspólnoty wierzących.

Klaudia Cymanow-Sosin w tekście *Zastosowanie komunikacyjnego modelu 4K w misji ewangelizacyjnej wobec młodego pokolenia*, który ma charakter postulatyczny, ale jest także oparty na badaniach empirycznych, prezentuje model komunikacji ewangelizacyjnej w Kościele katolickim w odniesieniu do osób młodych i młodych-dorosłych, czyli pokolenia i-Gen. Pokolenie i-Gen to pokolenie internetu, któremu bliższa jest przestrzeń cyfrowa niż realna, które – jak wynika z badań autorki – niemal skazane jest na religijną indywidualizację, a nie tworzenie wspólnoty. To pokolenie *spiritual but not religious* – uduchowionych, ale nie religijnych, którzy pozwalają się ponieść temu, co nazywa się dominacją algorytmów w religijnym myśleniu i postrzeganiu religii i wiary. Ich wiarę zastąpiły wierzenia prywatne, religijną wspólnotę – społeczność internautów, a ich życie duchowe swoją dynamikę i głębie odnajduje w świecie cyfrowym opartym na interaktywności, anonimowości i możliwości wypowiedzenia własnych poglądów, własnego ja. Autorka snuje

refleksje i tworzy postulaty dotyczące ewangelizacji pokolenia cyfrowych tubylców. Podkreśla, że Kościół instytucjonalny, Kościół hierarchiczny staje przed nowym wyzwaniem – dialogiem nie z biernymi odbiorcami, ale z użytkownikami mediów cyfrowych, którzy w przestrzeni internetowej są aktywnymi twórcami, influencerami, trendsetterami, celebrytami bądź hejterami. Mediatyzacja religii czy religia sieciowa dają możliwości przeżywania duchowości, w której ważniejszą rolę niż medialni aktorzy odgrywają realne autorytety duchowe. Badania, które przywołuje autorka, świadczą o postępującej sekularyzacji życia młodego pokolenia, a także o głębokiej rekonfiguracji myślenia o sprawach religijnych czy duchowych. Postulaty, ujęte w tytułowym modelu 4K, dotyczą sposobu komunikowania w Kościele z pokoleniem cyfrowych użytkowników mediów. Model ten opiera się na koherencji, konwergencji, kongruencji i katalaksji w relacji między Kościołem instytucjonalnym a młodym pokoleniem.

Proces komunikowania religii staje się coraz bardziej widoczny w przestrzeni medialnej. Nie tylko bowiem użytkownicy mediów religijnych, określani terminem religijnych osadników medialnych, lecz także treści medialne, które pozostają w zasięgu tych użytkowników, świadczą o wzmożonej obecności religii w tejże przestrzeni.

Mediatyzacja religii wpłynęła na funkcjonowanie instytucji Kościelnych, w tym poszczególnych parafii, które w komunikacji z wiernymi korzystają nie tylko z tradycyjnych metod transmisji treści, stosowanych dotąd w kościołach (ambona, ogłoszenia parafialne), ale także wykorzystują media społecznościowe, strony internetowe czy także media lokalne. Nowe praktyki komunikacyjne są przejawem widoczności religii w przestrzeni publicznej.

W tekście zatytułowanym *Zarządzanie komunikacją medialną w projekcie rewitalizacji instrumentarium organowego w kościele Mariackim w Krakowie*: Anna Prusak, Marta Woźniak i Dariusz Raś przedstawiają przejawy wykorzystania mediosfery w komunikacji z lokalną społecznością, interesariuszami zewnętrznymi przy realizacji parafialnego projektu rewitalizacji organów kościelnych. Empiryczna część tekstu zawiera analizę poświęconych projektowi przekazów pochodzących z różnych rodzajów mediów (prasa, radio, telewizja, strony internetowe mediów tradycyjnych), a także stron internetowych parafii i parafialnego Facebooka. We wnioskach autorzy podkreślają, że „wszystkie materiały medialne charakteryzują się niską frekwencyjnością słów związanych z sakralną stroną projektu. Minimalizowanie czy

też całkowita eliminacja słownictwa *sacrum* może sprawiać wrażenie sekularyzacji miejsca sprawowania kultu religijnego”. Warto jednak podkreślić, że owa eliminacja słownictwa *sacrum* jest przykładem podporządkowania się instytucji religijnej – w tym wypadku także parafii komunikującej się z lokalną społecznością – logice mediów. Teksty wzbogacane materiałem wizualnym należącym do sfery sakralnej docierają także do tych, którzy dalecy są od praktykowania wiary, a dla których przestrzeń kościelna stanowi obszar dziedzictwa kulturowego i historycznego. To wpisuje się w prądy desekularyzacji, podkreślane przez niektórych badaczy religii cyfrowej.

Dopełnieniem przedłożonego czytelnikowi numeru jest tekst Terézii Rončákovej i Silvii Kaščákovéj, poświęcony w religii w języku mediów, i zatytułowany *Ako sa navzájom častujú konzervatívci a liberáli. Expresívne výrazy v mediálnych textoch* (Jak konserwatyści i liberałowie określają się nawzajem. Analiza leksykalna wyrazów ekspresywnych w tekstach medialnych). Autorki prezentują w nim rezultaty analizy 543 tekstów medialnych z pięciu głównych liberalnych i konserwatywnych mediów słowackich. Wśród poddanych analizie grup wyrazów, struktur leksykalnych i tematycznych komunikowanie religii następuje poprzez wyraźną dychotomię świadczącą o postępującej polaryzacji języka mediów względem pola religii. Tytuły konserwatywne zawężają przekazy do określania dynamiki sytuacji religijnej poprzez obecny w społeczeństwie antyklerykalizm. Tymczasem tytuły liberalne koncentrują się nie tyle na stosunku do religii, ile na jej zawartości jako wyraźnie odstającej od nowoczesności i przepełnionej zabobonem itp.

Różnorodność podejść oraz problematyzacja performatywnego komunikowania religii w przestrzeni medialnej, prezentowana w bieżącym numerze pisma, wskazuje na dwa zasadnicze elementy wspólne. Chodzi w pierwszej kolejności o sprawozdawany w artykułach dychotomiczny charakter komunikacji religijnej w przestrzeni publicznej. Znaczącym elementem wspólnym okazuje się także praktyka negocjacyjna treści religijnych na przecięciu sekularyzacji i desekularyzacji. Wyartykułowana dychotomia jako swoista diada informacyjna w rozumieniu informacji utożsamianej ze zmniejszeniem niepewności oraz braku informacji rozumianej jako praktyka komunikacyjna podnosząca niepewność¹³, dowodzi, że komunikacja religijna staje przed zasadniczym problemem chaosu w przekazach instytucji religijnych. Rozwiązaniem okazuje się zarówno wyraźna spójność komunikatów w ramach jednej instytucji religijnej (*vide* tekst Terezy Zavadilovej), jak również gotowość instytucji religijnych do dialogu z narracjami, które wymuszają na nich

¹³ M. Jachimowski, *Regiony periodycznej komunikacji medialnej. Studium prasoznawczo-politologiczne o demokratyzacji komunikacji medialnej*, Katowice 2006; G. Osika, *Procesy i akty komunikacyjne: koncepcje klasyczne i współczesne*, Kraków 2011.

zmiany w działaniu oraz komunikacji (*vide* teksty Katarzyny Pokornej-Ignatowicz oraz Klaudii Cymanow-Sosin).

Zdecydowanie odrębnie kształtuje się refleksja nad praktyką negocjacji treści religijnych na przecięciu sekularyzacji i desekularyzacji. Po pierwsze, dostrzegamy tu bowiem, że forsowana przez Hjelma¹⁴ desekularyzacja oraz wprowadzanie *sacrum* w obszar *profanum* nie powoduje wzmoczonej ekspozycji tego pierwszego (*vide* tekst Dariusza Rasia, Marty Woźniak i Anny Prusak). Po drugie, co wyraźnie uzasadnia tekst Terézii Rončákovej i Silvii Kaščákovej, procesy rozgrywające się poza polem religijnym niejednokrotnie odnoszą się do relacji *sacrum* z *profanum* w postaci swojej kalki, która wypacza istotę kwestii religijnej poddanej dyskusji.

Komunikowanie religijne w przestrzeni medialnej w ostatnich latach zyskało wyraźnie na znaczeniu, gdy chodzi o zagadnienia łączące religię z obszarami takimi jak komunikowanie polityczne¹⁵, międzynarodowa radiofonia¹⁶, gatunki dziennikarskie¹⁷ czy komunikowanie o zdrowiu¹⁸. Niniejszy zeszyt uzupełnia wspomniane zagadnienia o nowe ustalenia w obszarze chaosu komunikacyjnego Kościoła katolickiego i sposobów jego przewycięzania oraz komunikowania zagadnień na styku sekularyzacji i desekularyzacji.

Bibliografia

- Adamowski J.W., Kuźmina, D. Woźniak-Kasperek, J. (red.), *Audycje Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego. Treści, konteksty, interpretacje*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP 2021.
- Bellar [i in.], *Reading religion in internet memes*, „Journal of Religion, Media and Digital Culture” Vol. 2 (2013), Iss. 2, s. 1–39, DOI 10.1163/21659214-90000031.
- Campbell H.A., *Digital Creatives and the Rethinking of Religious Authority*, London: Routledge 2021.
- Evolvi E., *Blogging My Religion: Secular, Muslim, and Catholic Media Spaces in Europe*, London: Routledge 2019.
- Guzek D., *Mediatizing Secular State: Media, Religion and Politics in Contemporary Poland*, Berlin: Peter Lang 2019.

¹⁴ T. Hjelma, *National Piety: Religious Equality, Freedom of Religion and National Identity in Finnish Political Discours*, „Religion” Vol. 44 (2014), Iss. 1, s. 28–45.

¹⁵ R. Leśniczak, *Wizerunek prezydenta Andrzeja Dudy na łamach „Tygodnika Powszechnego” (2015–2020)*, Warszawa 2023.

¹⁶ J.W. Adamowski, D. Kuźmina, J. Woźniak-Kasperek (red.), *Audycje Sekcji Polskiej Radia Watykańskiego. Treści, konteksty, interpretacje*, Warszawa 2021.

¹⁷ K. Wolny-Zmorzyński, *Biblia a korzenie reportażu – glosa do historii i teorii gatunku*, Toruń 2020; T. Kononiuk, *Genoteologia reportażu. Dyskurs wiedzy i wiary*, „Kultura – Media – Teologia” Nr 46 (2021), s. 116–134, DOI 10.21697/kmt.46.6.

¹⁸ D. Hall, M. Kołodziejska, *COVID-19 Pandemic, Mediatization and the Polish Sociology of Religion*, „Polish Sociological Review” Vol. 213 (2021), No. 1, s. 123–138, DOI 10.26412/psr213.07; R.J. Pastwa, *Komunikowanie religijne na przykładzie Kościoła katolickiego w Polsce z uwzględnieniem kontekstu pandemii koronawirusa*, „Kultura – Media – Teologia” Nr 41 (2020), s. 38–60, DOI 10.21697/kmt.41.2.

- Guzek D., Słomka, J., Cieślík, E., *Exploring Twenty-First-Century Catholic Traditionalist Resistance Movement through Digital Cartoons of Pope Francis*, „Open Theology” Vol. 9 (2023), No. 1, s. 1–17, <https://doi.org/10.1515/opth-2022-0231>
- Hall D., Kołodziejska, M., *COVID-19 Pandemic, Mediatization and the Polish Sociology of Religion*, „Polish Sociological Review” Vol. 213 (2021), No. 1, s. 123–138, DOI 10.26412/psr213.07.
- Hall D., Kołodziejska, M., Radde-Antweiler, K., *Minority Churches as Media Settlers Negotiating Deep Mediatization*, London: Routledge 2023.
- Herbert D., *Theorising Religious Republicisation in Europe: Religion, Media and Public Controversy in the Netherlands and Poland 2000–2012*, w: K. Granholm, M. Moberg, S. Sjö (eds.), *Religion, Media, and Social Change*, London: Routledge 2015, s. 54–70.
- Hjelm T., *Is God Back? Reconsidering the New Visibility of Religion*, w: tegoż (ed.), *Is God Back? Reconsidering the New Visibility of Religion*, London: Bloomsbury Academic 2015, s. 1–16.
- Hjelm T., *National Piety: Religious Equality, Freedom of Religion and National Identity in Finnish Political Discours*, „Religion” Vol. 44 (2014), Iss. 1, s. 28–45.
- Jachimowski M., *Przestrzeń medialna a przestrzeń polityczna: krótkie wprowadzenie do tematu*, w: M. Kolczyński, M. Mazur, S. Michalczyk (red.), *Mediatyzacja kampanii politycznych*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2009, s. 73–87.
- Jachimowski M., *Regiony periodycznej komunikacji medialnej. Studium prasoznawczo-politologiczne o demokratyzacji komunikacji medialnej*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2006.
- Knott K., Poole, E., Taira, T., *Media Portrayals of Religion and the Secular Sacred: Representation and Change*, Farnham, Surrey: Ashgate 2013.
- Kołodziejska M., *Online Catholic Communities: Community, Authority, and Religious Individualism*, London: Routledge 2018.
- Kononiuk T., *Genoteologia reportażu. Dyskurs wiedzy i wiary*, „Kultura – Media – Teologia” Nr 46 (2021), s. 116–134, DOI 10.21697/kmt.46.6.
- Lagerkvist A., *Digital existence: An introduction*, w: tejże (ed.), *Digital Existence: Ontology, Ethics and Transcendence in Digital Culture*, London: Routledge 2019, s. 1–25.
- Lagerkvist A., *Existential Media: Toward a Theorization of Digital Thrownness*, „New Media & Society” Vol. 19 (2017), Iss. 1, s. 96–110, DOI 10.1177/1461444816649921.
- Leśniczak R., *Wizerunek prezydenta Andrzeja Dudy na łamach „Tygodnika Powszechnego” (2015–2020)*, Warszawa: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2023.
- Lundmark E., *„This is the Face of an Atheist”: Performing Private Truths in Precarious Publics*, Uppsala: Department of Theology, Uppsala University 2019.
- Osika G., *Procesy i akty komunikacyjne: koncepcje klasyczne i współczesne*, Kraków: „Universitas” 2011.
- Pastwa R.J., *Komunikowanie religijne na przykładzie Kościoła katolickiego w Polsce z uwzględnieniem kontekstu pandemii koronawirusa*, „Kultura – Media – Teologia” Nr 41 (2020), s. 38–60, DOI 10.21697/kmt.41.2.
- StępniaK K., *Fenomen reklamy religijnej*, Warszawa–Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor 2017.
- StępniaK K., *From the sacred to the profane: religion in the discourse of religious and atheist advertising in Poland*, w: G. Bellido, J. Narbona, D. Sebastianelli (eds.), *Rilevanza e ascolto. Comunicare il messaggio cristiano nella pluralità delle voci contemporanee*, Roma: EDUSC 2023, s. 393–407.
- Warzecha A., *Kościół w sferze publicznej: Natanek, Nergal, Boniecki. Wybrane studia przypadków*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2019.
- Wolny-Zmorzyński K., *Biblia a korzenie reportażu – glosa do historii i teorii gatunku*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2020.

Biogramy autorów

dr hab. Damian Guzek, medioznawca i politolog, profesor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Kierownik krajowych i międzynarodowych projektów grantowych (T4ERI Horizon2020, NCN Opus18). Jego zainteresowania badawcze dotyczą cyfrowej religii, konsumpcji mediów oraz związków mediów, religii i polityki.

dr hab. Krzysztof Stępniak, medioznawca, profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, duchowny katolicki, dyrektor Instytutu Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa UKSW, kierownik Katedry Komunikacji Religijnej Marketingu i Reklamy. Kierownik Sekcji Komunikowanie religijne Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej. Członek Komitetu Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach Polskiej Akademii Nauk (kadencja 2021–2022). Zainteresowania badawcze: reklama religijna, komunikacja wizualna, komunikacja religijna, mediatyzacja religii, apologia medialna, biografistyka dziennikarska.

Tereza Zavadilová

Charles University in Prague

e-mail: tereza.zavadilova@fsv.cuni.cz

Vatican's media strategy on war in Ukraine

Strategia medialna Watykanu w sprawie wojny na Ukrainie

Abstract

Since the beginning of the Russian offensive in Ukraine on 24th February 2022, the Vatican media were busy making known the distress of the Ukrainian people, whereas the Pope and the Secretariat of State seemed to be taking a more general position, to maintain contacts with Moscow and to keep the door open to mediation. In general, Vatican media controlled by the Dicastery for Communication have published numerous articles on the topic, very clearly denouncing Russia's responsibility. In comparison to this consistent approach, some of Pope's statements – apparently not very well prepared in terms of strategic institutional communication – fell under public scrutiny. Nevertheless, Pope often labelled the aggression a "sacrilege" and appealed for an end to the violence and long-term welcome of Ukrainian refugees. This contribution sums up the year-long (24th February, 2022 – 24th February, 2023) Vatican media communication on the topic of this war. The combination of quantitative and qualitative content analysis of the English version of the Vatican News website production is used to show the tendencies in the context of overall strategic institutional communication of the Holy See. The topic is also seen from the point of the non-corporate (independent) Catholic journalism limited to America Magazine, La Croix, Avvenire, and The Tablet.

Keywords

Vatican, media strategy, war in Ukraine, Vatican News, America Magazine, La Croix, Avvenire, Tablet

Abstrakt

Od początku rosyjskiej napaści na Ukrainę watykańskie media były zajęte informowaniem o niepokojach narodu ukraińskiego. Tymczasem papież i Sekretariat Stanu zajmowali bardziej ogólne stanowisko, pozwalające utrzymywać kontakty z Moskwą i zachować otwarte drzwi do mediacji. Ogólnie rzecz biorąc, watykańskie media kontrolowane przez Dykasterię ds. Komunikacji opublikowały liczne artykuły na ten temat, bardzo wyraźnie potępiając odpowiedzialność Rosji. W porównaniu z tym konsekwentnym podejściem, niektóre wypowiedzi papieża – najwyraźniej niezbyt dobrze przygotowane pod względem strategicznej komunikacji instytucjonalnej – zostały poddane publicznej krytyce. Niemniej jednak papież często nazywał agresję „świętokradztwem” i apelował o położenie kresu przemocy i długoterminowe przyjęcie ukraińskich uchodźców.

Niniejszy artykuł podsumowuje całoroczną watykańską komunikację medialną na temat poruszanej wojny (od 24 lutego 2022 r. do 24 lutego 2023 r.). Połączenie ilościowej i jakościowej analizy treści angielskiej wersji strony internetowej Vatican News zostało wykorzystane do pokazania tendencji w kontekście ogólnej strategicznej komunikacji instytucjonalnej Stolicy Apostolskiej. Temat jest również postrzegany z punktu widzenia niekorporacyjnego (niezależnego) dziennikarstwa katolickiego w tytułach America Magazine, La Croix, Avvenire i the Tablet.

Słowa kluczowe

Watykan, strategia medialna, wojna w Ukrainie, Vatican News, America Magazine, La Croix, Avvenire, Tablet

Introduction

There is probably no doubt where Pope Francis and the Vatican stand on Vladimir Putin's invasion of Ukraine in 2022 – speaking continuously about perverse abuse of power, brutal violence, massacres of civilians, and unacceptable armed aggression, recognising Ukrainian sovereignty and subjectivity, and expressing continual admiration for its people's courageous resilience. "Francis has pushed the neutrality of the Holy See in a more prophetic direction, without shutting the door on dialogue."¹ In the recent period, State Secretary Cardinal Pietro Parolin also labelled Vatican's diplomatic approach as "positive neutrality".

Nevertheless, what does this "neutrality" mean? Let us sum up the papal initiatives in this war. On the second day of the Russian invasion already, Pope Francis personally went to the Russian embassy to the Holy See in an unusual gesture. There he asked the ambassador to tell Vladimir Putin that Pope was ready and willing to mediate peace between Russia and Ukraine. Then the Pope spoke to President Zelensky several times by phone.

Furthermore, he said he had worked in an invisible diplomatic style on helping war prisoners.² He sent his closest Cardinals co-workers to Ukraine to express his closeness to suffering people (see further). The charitable activities were enormous. However, the papal public speech still seemed to be double sense, and the Pope was criticised on one side for not being hard enough on the Russian side, on the other side for intervening too much in politics and giving up the "neutral" tone.

1. State of knowledge

Despite the fact of the clear pacifist origins of the Church and its declared concentration on spiritual matters, this institution soon gained immersive symbolical and diplomatic power in the international context³; since 410, when Pope Innocent I tried to avert the sack of Rome, cross-destructive religious wars of 16th and 17th century and 1870 when Pope Pius IX was abandoned and forced to submit to the new Italian state, to the 20th-century history with its opposition to Great War⁴ and then to Nazi

¹ C. Lamb, *The tensions of papal diplomacy in the Russian-Ukraine war*. The Tablet, 18.03.2022. Available at: <https://www.thetablet.co.uk/news/15152/the-tensions-of-papal-diplomacy-in-the-russian-ukraine-war>.

² The Editors. *Exclusive: Pope Francis discusses Ukraine, U.S. bishops and more*. America Magazine, 28.11.2022. Available at: <https://www.americamagazine.org/faith/2022/11/28/pope-francis-interview-america-244225>.

³ J. Carr, *The Pope's Army: The Papacy in Diplomacy and War*, Barnsley 2019.

⁴ J. Pollard, *Papal Diplomacy and The Great War*. New Blackfriars, 2015, vol. 96, no. 1062, pp. 147–57.

and Communist totalitarian regimes. The contribution of Pope John Paul II and the whole Catholic Church to the collapse of Communism is already well-known.⁵

In the contemporary situation, we can observe the more than one-year-long Vatican mediation in the Ukrainian war. According to some commentators, three levels of the Holy See diplomacy can be distinguished – “the classic diplomatic track; the Holy Father’s personal action and follow-up; and the push for humanitarian aid”.⁶ An example of the first level was the visit of the Vatican “Minister” for Relations with States, Archbishop Paul Richard Gallagher, to Ukraine in May 2022. There he met the state leaders and visited the devastated cities of Bucha and Vorzel. Gallagher also repeatedly ensured that the Vatican defended the territorial integrity of Ukraine. An example of the second level is Pope Francis’ visit to the Russian Federation Embassy in an unprecedented gesture and then sending of Cardinal Konrad Krajewski, the Pope’s almoner, and Cardinal Michael Czerny, the prefect of the Dicastery for the Service of Integral Human Development, to coordinate humanitarian aid in the devastated country in Pope’s name. An example of the third level is the overall humanitarian aid distributed by Caritas, Catholic dioceses, and parishes or the Vatican.

Hence the current situation is a specific one. “The war in Ukraine has brought to a head a tension that has run through the Francis pontificate. On the one hand, the Pope is a prophetic voice for justice, speaking out for the oppressed in various parts of the globe, while on the other, he is a head of state with considerable diplomatic influence. The approach devised by Pope Francis could be described as ‘prophetic neutrality.’”⁷ Furthermore, since Russia’s invasion, the Pope has spoken frequently about his desire to visit Kyiv but finally did not go there, despite his bravery on other previous journeys (Central African Republic, Iraq, Philippines, etc.).⁸

Popes always want to leave the door open to dialogue and mediation, as the experience of the Russian invasion shows – Francis and his colleagues, especially State Secretary Cardinal Pietro Parolin, repeatedly ensured they were ready to speak to the Russian side and named the brutality of its soldiers only with a very cautious tone. In history, Pope John Paul II did not name the perpetrators of the ethnic

⁵ D. Castillo, *Papal Diplomacy from 1914 to 1989. The Seventy-Five Years War*, Lanham 2019.

⁶ A. Gagliarducci, *Vatican diplomacy in the Ukrainian war*. Omnes, 12.09.2022. Available at: <https://omnesmag.com/en/articles/vatican-diplomacy-in-the-ukrainian-war/>.

⁷ C. Lamb, *The tensions of papal diplomacy in the Russian-Ukraine war*. The Tablet [online]. 18. 3. 2022 [22. 3. 2023]. Available at: <https://www.thetablet.co.uk/news/15152/the-tensions-of-papal-diplomacy-in-the-russian-ukraine-war>.

⁸ R.J. De Souza, *Ukraine War Anniversary Marks a Very Strange Year in the History of Papal Diplomacy*. National Catholic Register [online]. 24. 2. 2023 [22. 3. 2023]. Available at: <https://www.ncregister.com/commentaries/ukraine-war-anniversary-marks-a-very-strange-year-in-the-history-of-papal-diplomacy>.

cleansing during the Kosovo War in 1999 and kept contact open with Serbia. Similarly, Pope Pius XII did not name the perpetrators of Nazi atrocities during the Second World, despite his help to Jews from behind the scenes and clear statements condemning antisemitism.⁹

2. Research method and research process

As the research method there was chosen the combination of quantitative and quantitative content analysis¹⁰ of the Vatican News website production, namely of the section “Vatican” of the English version of the website, to limit the research thematically and in the time between 24th February 2022, and 24th February 2023, to limit the research temporally. The found articles (114) were coded according to several categories – their main topic (thus the topic which prevails in the selected content), “spokesman” of the text (thus the person who is prevalingly cited in the content), date, genre (meant a journalistic genre – e. g. piece of news, commentary, interview, etc.), and overall “style” of the given information, which serves as a communication tool in the context of strategic institutional communication. This coding was made by the author herself based on the previously cited literature (Ibid.).

This contribution aimed to analyse the strategic institutional communication of Vatican media, including the Pope’s public speech, which was often medialisised in the secular media too. A short and openly arbitrary analysis of non-corporate (independent) Catholic journalism limited to selected articles from *America Magazine*, *La Croix*, *Avvenire*, and *The Tablet* was used as a supportive method in this article and is summed up in the Discussion section.

3. Results

In described section, the time and language version of Vatican News, 114 articles were found that thematise the Russian invasion of Ukraine somehow. The researcher coded them into five categories.

In the first category (main topic), the prevailing part of the articles was summed up under Ukraine in general (40); in the second place, there were together refugees (14) and charity in general (14). Then followed Gallagher’s mission (11),

⁹ C. Lamb, The tensions of papal diplomacy in the Russian-Ukraine war. *The Tablet* [online]. 18. 3. 2022 [22. 3. 2023]. Available at: <https://www.thetablet.co.uk/news/15152/the-tensions-of-papal-diplomacy-in-the-russian-ukraine-war>.

¹⁰ The goal of content analysis in general (Fajkus, 2005; Hendl, 2016; Ochrana, 2012, etc.) is also to transform individual media contents into data open to evaluation and interpretation (Kronick, 1997). Therefore, coding according to the topics, sub-topics, genres, authorities spokesmen, etc. was necessary in this case study. The important information from the media contents was noted (Sedláková, 2014) and finally, the evaluation was made with the help of MS Excel.

Krajewski's mission (9), other topics or occasions¹¹ (8), Vatican diplomacy (7), nuclear threat (5), Christmas (3), Russia – mothers' revolt (1), Good Friday Way of the Cross at Rome's Colosseum (1) and special Mass commemorating the first anniversary of the Russian invasion of Ukraine (1).

Popes always want to leave the door open to dialogue and mediation, as the experience of the Russian invasion shows – Francis and his colleagues, especially State Secretary Cardinal Pietro Parolin, repeatedly ensured they were ready to speak to the Russian side and named the brutality of its soldiers only with a very cautious tone.

In the second category (“spokesman” of the text), there were primarily found Cardinal Pietro Parolin, the Vatican's Secretary of State (19), then Paul Richard Gallagher, Vatican Secretary for Relations with States (“Minister of Foreign Affairs”) (19), and Cardinal Konrad Krajewski, Papal Almoner (16). Then followed Archbishop Visvaldas Kulbokas, the Apostolic Nuncio to Ukraine (8), the combination “Krajewski, Czerny and Pope Francis”¹² (3), Vatican journalist Sergio Centofanti (3), Pope Francis (2), refugees (2), Cardinal Michael Czerny, interim prefect of the Dicastery for Promoting Integral Human Development (1), Major Archbishop Sviatoslav Shevchuk of Kyiv-Halyč, head of the Ukrainian Greek-Catholic Church (1), Andrii Yurash, Ukrainian Ambassador to Holy See (1), Bartholomew I, Ecumenical Patriarch of Constantinople (1) [etc].¹³ The majority of articles (25) had no apparent spokesperson.

¹¹ Under this subcategory was summed up the content of the lower importance for the inquiry subject, e. g. when the Russian invasion was briefly mentioned in only one sentence or in the background of the article, which has a different topic from ours (e. g. migration in general, abuse of people in general, human trafficking in general, etc.).

¹² This combination is quite important because for some time they started to act together – whereas Parolin or Gallagher were still cited and mentioned individually. For this reason, the combination of these three spokesmen is being left.

¹³ The list of other “spokesmen” follows: Ukrainian Greek Catholic Archbishop of Philadelphia, Borys Gudziak (1), President of Caritas Internationalis and Prefect of “Propaganda Fide”, Luis Antonio Tagle (1), Cardinal Leonardo Sandri, the Prefect of the Congregation for the Oriental Churches (1), Cardinal Vincent Nichols, Archbishop of Westminster (1), Monsignor Janusz Urbańczyk, the Holy See's Permanent Representative to the OSCE (1), Holy See's Permanent Observer to the United Nations in New York Archbishop Gabriele Caccia (1), President of the Pontifical Academy for Life, Archbishop Vin-

In the third category (month of publication), the most articles of 2022 were issued in March (37), then May (18), April (14), December (9), February (6), July (5), September (5), October (5), November (4), June (2). In 2023, a few articles were issued in January 2023 (4) and February (5).

As for the genres, there were primarily found news (87) and interviews (14), followed by commentaries (3), editorials (3), reflections (3), information or statements (3), and a report (1).¹⁴

Finally, as for the general “style” of the given information – resp. Its “tone and sentiment”, there were found articles selected into five categories. There were prevalently articles appealing to the “consolation of civilians” (17). Those ensuring “papal appeals for negotiation” and “hidden (unclear, unopen, discrete) diplomacy” (15), then appeals to “avoid escalation” or to “peace” (pacifism and disarmament agenda) in general (14). In contrast, the explicit and emotional, expressive “critique of the Russian side” (offensive tone) was observed in only 9 texts. The “spiritual moment” of the war or “prayer” was found in 6 texts. But the prevailing part of the texts (53) had no apparent performative inclination (Austin, 2020) – was rather barely informative – so they could not have been enrolled into this categorisation.

4. Discussion

From the micro-research above of the Vatican News’ content in selected time and topic, there is well visible how curious people representing Vatican communication on the matter of war were in their expressions. Fascinating are the dates from the fifth category, where the Vatican ceased to name aggressors openly in the prevailing part of the texts. We can look at the content again for a more detailed image of this institutional communication – by following qualitative content microanalysis.

In April 2022, one of the leading Vatican communicators stated in his commentary that the Russian aggression “had been prepared for some time with great investments and trade in arms”.¹⁵ Continuously, the Vatican ensured through its key diplomat speakers – Cardinal Parolin, and Cardinal Gallagher – that Pope Francis

cenzo Paglia (1), The Pontifical Academy for Sciences (1), Rafael Mariano Grossi, the director general of the International Atomic Energy Agency in Vienna (1), Andrea Tornielli, editorial director of Vatican Media (1), Lucio Caracciolo, director of the Italian magazine ‘Limes’ (1), economist Gaël Giraud, SJ (1), civilians (1), workers (1).

¹⁴ From this category we do not get any extra knowledge about the institutional strategic communication of the Holy See, it was added only for the picture of the journalistic and other genres in the Vatican News.

¹⁵ A. Tornielli, Outdated mindsets and the novelty of a dream of peace. Vatican News [online]. 2. 4. 2022 [27. 3. 2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/pope-francis-malta-apostolic-journey-editorial-tornielli.html>.

was waiting only for a sign of openness from Russia to start the peace negotiations. There was even the possibility of a papal trip to Kyiv and a separate meeting with Russian Orthodox Patriarch Kirill – which was finally realised as the video call and attracted significant media attention. Despite these concrete actions, that carious tone was still present, insisting that Ukraine had the right to defend itself, but we must “beware of an arms race”. That naturally disappointed Ukrainians and those who tried to help them – and even more when we add, for example, the highly mediated Holy Friday Way of Cross in the Roman Colosseum prepared partially by a pair of families – one from Ukraine and the other from Russia.¹⁶ Nevertheless, the Pope personally supported the suffering Ukrainian nation on every possible occasion.¹⁷

As the leader of the biggest Church in the world, Pope Francis emphasised the spiritual point of his mission when he personally or through his closest collaborators consoled civilians. “I can assure you that [the Pope’s] pronouncements about atrocities, about the suffering that he has been aware of in the country, is most sincere. He’s trying to be as forceful as he can to defend the Ukrainian people, to point out the fact that they have their freedom, that the integrity of this country has been transgressed,”¹⁸ said Cardinal Gallagher in Lviv. The most visible examples of this consolation and concrete humanitarian aid were three trips of Cardinal Krajewski to Ukraine in the spring of 2022. “The purpose of this trip is to be close to a people who suffer, but also to pray and to celebrate Holy Week.”¹⁹ Together with Cardinal Czerny, who met the Ukrainian refugees in Slovakia and Hungary, they manifested Christian charity and lived closeness to those who suffered.

As time passed, the Vatican and Pope Francis were criticised for not being strong enough face-to-face with Russia. The institutional statement followed soon: “In response to polemics that have arisen in recent days concerning the words of Pope Francis, a communiqué from the Holy See cites the Pope’s ‘numerous’ interventions concerning the war and recalls that he has always condemned the Russian

¹⁶ D. Watkins, Way of the Cross: Families share the pain of loss and horrors of war. Vatican News [online]. 11. 4. 2022 [27. 3. 2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/via-crucis-good-friday-meditations-rome-pope-families.html>.

¹⁷ D.C. Lubov, Cardinal Krajewski to deliver another ambulance from Pope to Ukraine. Vatican News [online]. 9. 4. 2022 [23. 3. 2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/cardinal-krajewski-ambulance-kyiv-injured-children-almoner-ukrain.html>.

¹⁸ D. Watkins, S. Dukhovych, Archbishop Gallagher: Vatican committed to Ukraine’s territorial integrity. Vatican News [online]. 20. 5. 2022 [27. 3. 2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-05/paul-richard-gallagher-vatican-ukraine-lviv-government-authority.html>.

¹⁹ B. Capelli, M. Krawiec, Cardinal Krajewski in Kyiv for Easter Triduum with suffering population. Vatican News [online]. 12. 4. 2022 [27. 3. 2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/krajewski-papal-almoner-ukraine-ambulance-easter-triduum.html>.

aggression as ‘morally unjust, unacceptable, barbaric, senseless, repugnant, and sacrilegious’.²⁰

For a brief comparison, in the “independent” media limited to America Magazine, La Croix, Avvenire and The Tablet, the stance towards Vatican public speech varies. Let us show one example for every media.

America Magazine had a unique opportunity to publish a long and detailed interview with Pope Francis.²¹ It raised wide media attention because it touched on a lot of sensitive topics; aside from abortion, racism, or other political issues in the US, it discussed the war in Ukraine and the participation of Russian ethnic minorities: “Generally, the cruellest are perhaps those who are of Russia but are not of the Russian tradition, such as the Chechens, the Buryati and so on.”²² Despite this sad expression, in the interview, the Pope even compared the war in Ukraine to an act of genocide from the Russian side.

French Catholic weekly La Croix Pope informed that the Pope had compared the war in Ukraine to Nazi-led “Operation Reinhard” – Germany’s secret plan to exterminate millions of Polish Jews during World War II.²³ It was a summarisation of the weekly General Audience of Pope Francis.

According to the Italian journal Avvenire, Francis criticised the ferocity and cruelty of Russian troops. In contrast, he praised Ukrainian heroism and courage in a meeting with European editors of Jesuit journals.²⁴ Nevertheless, he insisted that there were no “good guys and bad guys” in this war and that Russia was in some ways provoked by NATO’s expansion east. This opinion of Francis was widely commented on and criticised too. However, he tried to explain that he did not favour Putin: “No, I’m not. It would be simplistic and wrong to say such a thing. I am simply against reducing complexity to the distinction between good and bad, without thinking about roots and interests, which are very complex. While we see the ferocity,

²⁰ Vatican News. Ukraine, the Holy See: Pope defends life rather than taking political positions. Vatican News [online]. 30. 8. 2022 [27. 3. 2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-08/ukraine-the-holy-see-pope-defends-life.html>.

²¹ The Editors, *Exclusive: Pope Francis discusses Ukraine, U.S. bishops and more*. America Magazine, 28.11.2022. Available at: <https://www.americamagazine.org/faith/2022/11/28/pope-francis-interview-america-244225>.

²² Ibid.

²³ J. Paquier *Pope compare,s war in Ukraine to Nazi-led “Operation Reinhard”*. La Croix, 8.12.2022. Available at: <https://international.la-croix.com/news/religion/pope-compares-war-in-ukraine-to-nazi-led-operation-reinhard/17014>.

²⁴ The Associated Press. *Pope Francis criticizes ‘cruelty’ of Russian troops, praises Ukrainian ‘heroism’ amid war*. USA Today, 14.06.2022. Available at: <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2022/06/14/pope-russia-ukraine-war-new-comments/7619991001/>.

the cruelty of the Russian troops, we must not forget the problems to try to solve them.”²⁵

Finally, the British Catholic weekly *The Tablet* brought news about a papal private meeting at the Vatican with Ukrainian Archbishop of the Greek-Catholic Church Sviatoslav Shevchuk of Kyiv-Halych. Archbishop said he was grateful for the pontiff's “expressions of support and solidarity” when he described the “terrible consequences of crimes by Russian soldiers against the civilian population”.²⁶ He reacted also to the papal message published on the Vatican's website days ago.

5. Limits of the research

The most significant disadvantage of this micro research is its time and media limitation – the broader analysis with more comprehensive data basis of Pope Francis' speeches, all issued documents, diplomatic notes, and possibly interviews with Vatican media professionals could bring much more exciting information and their interpretation.

Conclusions

“Nothing is impossible for God: He can even bring an end to a war whose end is not in sight, a war that daily places before our eyes heinous massacres and atrocious cruelty committed against defenceless civilians,”²⁷ said Pope Francis on Palm Sunday, 2022. More than one year of the war passed away, and still, there were no signs it could end soon. Moreover, as well as in the context of secular media, those administered by the Vatican as part of its institutional communication are slowly “forgetting” the conflict the longer it lasts. It is well visible in the comparison between the number of articles published in 2022 and 2023, when the absolute majority fell into the spring of 2022, with a slight rise during the first anniversary in the spring of 2023.

This contribution aimed to show the development of the year-long Vatican media strategic communication on the topic of the Ukrainian war, including the Pope's public speech. The image of the Holy See's institutional communication is accessible through the content analysis of the media; the most famous examples of the papal public speech covered by the independent Catholic media were added to the discussion.

²⁵ Ibid.

²⁶ J. Luxmoore, *Pope deplores 'absurd madness of war' in Ukraine*. *The Tablet*, 28.11.2022. Available at: <https://www.thetablet.co.uk/news/16171/pope-deplores-absurd-madness-of-war-in-ukraine>.

²⁷ L. Bordoni, *Nuncio to Ukraine: Pope's call for Easter truce a time to stop and look to Christ*. *Vatican News*. 13.04.2022 [27.03.2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/nuncio-ukraine-russia-war-pope-appeal-easter-truce-interview.html>.

We can witness a big difference in the way of expression of Vatican media and the Pope himself. Whereas Vatican News covers the situation from many points of view, with the sense of reporting the stories of the war victims, and especially insists on covering the papal charitable works for Ukraine – thus style prevalingly positive and helpful –, Pope Francis in his public speech use to speak off-the-cuff and that is very sensitive when not coordinated before with the Dicastery for Communication team. Even though a lot of papal statements were “corrected” later, for the public audience it is still not easy to forget the first impression it made...

We can witness a big difference in the way of expression of Vatican media and the pope himself.

Furthermore, among the articles from Vatican News coded above, there prevailed those appealing to the consolation of civilians, then those ensuring papal appeals for negotiation and peace in general. On the other side, a clear critique of the Russian side was observed in the minority of the texts. To sum it up, despite the very concrete charity action of the Vatican in Ukraine and its cover in the institutional media, there still is broadly present that carious tone of “neutrality”, when the aggressors are not named directly. Nevertheless, this approach is quite traditional for the Popes as the highest leaders of the Roman Catholic Church.

Bibliography

- Austin J.L., *How to do Things with Words*, Oxford 2020.
- Bordoni L., *Nuncio to Ukraine: Pope’s call for Easter truce a time to stop and look to Christ*. Vatican News. 13.04.2022 [27.03.2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/nuncio-ukraine-russia-war-pope-appeal-easter-truce-interview.html>.
- Capelli B., Krawiec M., *Cardinal Krajewski in Kyiv for Easter Triduum with suffering population*. Vatican News. 12.04.2022 [27.03.2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/krajewski-papal-almoner-ukraine-ambulance-easter-triduum.html>.
- Carr J., *The Pope’s Army: The Papacy in Diplomacy and War*, Barnsley 2019.
- Castillo D., *Papal Diplomacy from 1914 to 1989. The Seventy-Five Years War*, Lanham 2019.
- De Souza R.J., *Ukraine War Anniversary Marks a Very Strange Year in the History of Papal Diplomacy*. National Catholic Register, 24.02.2023. Available at: <https://www.ncregister.com/commentaries/ukraine-war-anniversary-marks-a-very-strange-year-in-the-history-of-papal-diplomacy>.
- Fajkus B., *Filosofie a metodologie vědy: vývoj, současnost a perspektivy* [Philosophy and methodology of science: Development, present day, and perspectives], Praha 2005.
- Gagliarducci A., *Vatican diplomacy in the Ukrainian war*. Omnes, 12.09.2022. Available at: <https://omnesmag.com/en/articles/vatican-diplomacy-in-the-ukrainian-war/>.

- Hendl J., *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* [Qualitative inquiry: Basic theories, methods and application], Praha 2016.
- Kronick J.C., *Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat* [The Alternative Methodology for the Analysis of the Qualitative Data]. Sociologický časopis, 1997, vol. 33, no. 1, pp. 57-68. DOI: 10.13060/00380288.1997.33.1.10.
- Lamb C., *The tensions of papal diplomacy in the Russian-Ukraine war*. The Tablet, 18.03.2022. Available at: <https://www.thetablet.co.uk/news/15152/the-tensions-of-papal-diplomacy-in-the-russian-ukraine-war>.
- Lubov D.C., *Cardinal Krajewski to deliver another ambulance from Pope to Ukraine*. Vatican News, 9.04.2022. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/cardinal-krajewski-ambulance-kiev-injured-children-almoner-ukrai.html>.
- Luxmoore J., *Pope deplors 'absurd madness of war' in Ukraine*. The Tablet, 28.11.2022. Available at: <https://www.thetablet.co.uk/news/16171/pope-deplores-absurd-madness-of-war-in-ukraine>.
- Ochrana F., *Methodology of science: An introduction*. Prague 2012.
- Paquier J., *Pope compares war in Ukraine to Nazi-led "Operation Reinhard"*. La Croix, 8.12.2022. Available at: <https://international.la-croix.com/news/religion/pope-compares-war-in-ukraine-to-nazi-led-operation-reinhard/17014>.
- Pollard J., *Papal Diplomacy and The Great War*. New Blackfriars, 2015, vol. 96, no. 1062, pp. 147-57.
- Sedláková R., *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky* [The Inquiry of the Media: The Mostly used Methods and Techniques], Praha 2014.
- The Associated Press. *Pope Francis criticises 'cruelty' of Russian troops, praises Ukrainian 'heroism' amid war*. USA Today, 14.06.2022. Available at: <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2022/06/14/pope-russia-ukraine-war-new-comments/7619991001/>.
- The Editors. *Exclusive: Pope Francis discusses Ukraine, U.S. bishops and more*. America Magazine, 28.11.2022. Available at: <https://www.americamagazine.org/faith/2022/11/28/pope-francis-in-interview-america-244225>.
- Tornielli A., *Outdated mindsets and the novelty of a dream of peace*. Vatican News, 2.04.2022. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/pope-francis-malta-apostolic-journey-editorial-tornielli.html>.
- Vatican News. *Ukraine, the Holy See: Pope defends life rather than taking political positions*. Vatican News [online]. 30. 8. 2022 [27. 3. 2023]. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-08/ukraine-the-holy-see-pope-defends-life.html>.
- Watkins D., Dukhovych S., *Archbishop Gallagher: Vatican committed to Ukraine's territorial integrity*. Vatican News, 20.05.2022. Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-05/paul-richard-gallagher-vatican-ukraine-lviv-government-authoriti.html>.
- Watkins D., *Way of the Cross: Families share pain of loss and horrors of war*. Vatican News, 11.04.2022, Available at: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-04/via-crucis-good-friday-meditations-rome-pope-families.html>.

Author's biography

Tereza Zavadilová Ph.D. studied Journalism and Media Studies at the Faculty of Social Sciences at Charles University in Prague and Philosophy at the Faculty of Arts, Charles University. Her research interests focus on the character of changes in media communication of the Catholic Church.

dr Tereza Zavadilová, medioznawca i filolog, absolwentka dziennikarstwa i medioznawstwa na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Karola w Pradze oraz filozofii na Wydziale Sztuki Uniwersytetu Karola. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na specyfice zmian w komunikacji medialnej Kościoła katolickiego.

Katarzyna Pokorna-Ignatowicz

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

e-mail: katarzyna.pokorna@gmail.com

ORCID 0000-0001-5127-7913

Kongres Katolików i Katoliczek jako głos w synodalnej debacie o współczesnym polskim Kościele katolickim

The Congress of Catholic Women and Men as a voice in the synodal debate on the contemporary Polish Catholic Church

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie fenomenu ponad dwuletniej działalności Kongresu Katoliczek i Katolików uwzględniające przyczyny jego powstania, sposób działania, cele i sposoby ich realizacji. Szczególna uwaga poświęcona zostanie wypracowanym przez Kongres dziesięciu postulatam, które w ramach procesu synodalnego przekazane zostały władzom polskiego Kościoła. Dowodzona będzie w nim teza, że w odpowiedzi na apel papieża Franciszka o budowanie Kościoła synodalnego, rozproszone dotychczas środowiska polskich katoliczek i katolików przekonanych o potrzebie zmian w Kościele, stworzyły wirtualną platformę debaty oraz podjęły działania, które ich zdaniem są drogą do budowania Kościoła synodalnego w Polsce.

Słowa kluczowe

Synod, Kościół katolicki, synodalność, Kongres Katoliczek i Katolików

Abstract

This article presents the phenomenon of the over two yearslong activity of the Congress of Catholic Women and Men, considering the reasons for its creation, the operation mode, goals and ways of achieving them. The text's primary focus goes on ten postulates developed by Congress, which were submitted to the authorities of the Polish Church as a part of the synodal process. The purpose of which will be to prove the hypothesis that in response to Pope's Francis appeal to build a synodal Church, the so far dispersed communities of Polish Catholics, convinced of the need for changes in the Church, created a virtual platform for debate and took actions, which in their opinion, are the way to build a synodal Church in Poland.

Keywords

Synod, Catholic Church, synodality, Congress of Catholic Women and Men

Wstęp

W październiku 2021 roku rozpoczął się nowy Synod Biskupów pod hasłem „Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo i misja”¹, którego celem ma być zbudowanie tytułowego Kościoła synodalnego², czyli otwartego i inkluzywnego; Kościoła, w którym zgodnie z nauczaniem papieża Franciszka duchowni nie tylko pouczają wiernych, ale przede wszystkim wsłuchują się w ich głos³. Synod rozpoczął się od konsultacji z całym Ludem Bożym⁴, czyli od wysłuchania wszystkich ochrzczonych, którzy chcą się wypowiedzieć w sprawach związanych z funkcjonowaniem Kościoła: duchownych, praktykujących katolików, przedstawicieli innych Kościołów chrześcijańskich, a nawet tych, którzy od Kościoła odeszli. Za głos w takiej synodalnej debacie o Kościele, będący odpowiedzią na zaproszenie papieża Franciszka do wzięcia w niej udziału, można uznać ponad dwuletnią działalność polskiego Kongresu Katoliczek i Katolików.

Celem artykułu jest przedstawienie oryginalnego sposobu działania Kongresu (*case study*) oraz systematyzacja treści wypracowanych przez niego postulatów, które w ramach krajowego procesu synodalnego przekazane zostały władzom polskiego Kościoła. W oparciu o analizę dokumentów oraz kwerendę obecności Kongresu w przestrzeni internetu, dowodzona będzie w nim teza, że w odpowiedzi na decyzję o rozpoczęciu Synodu od wysłuchania całego Ludu Bożego oraz zachętę papieża Franciszka do tworzenia w przestrzeni wirtualnej miejsc dialogu i „dobrego spotkania”⁵, rozproszone dotychczas polskie środowiska katolików świeckich i duchownych⁶ zaniepokojone lub wręcz rozczarowane sytuacją polskiego Kościoła, wykorzystały nowe technologie komunikacyjne do zbudowania wirtualnej platformy synodalnej debaty oraz przedstawiły swoje poglądy dotyczące przyczyn obecnego

¹ <https://synod.org.pl> (15.02.2023).

² Por. J.G. McEvoy, *Pope Francis on the Practice of Synodality and the Fifth Australian Plenary Council*, „Theological Studies” 2023 nr 84(1), s. 79-94; R.R. Gaillardetz, *Synodality and the Francis Pontificate: A Fresh Reception of Vatican II*, „Theological Studies” 2023 nr 84(1), s. 44-60.

³ Por. M. Laskowska, K. Marcyński SAK (red.), *Sztuka komunikacji według Franciszka. Bliżej-prościej-głębiej*, Warszawa 2016.

⁴ K. Kałuża, *Udział świeckich w synodalności Kościoła. Rozwój nauczania od Soboru Watykańskiego II do papieża Franciszka*, „Teologia i Moralność”, 2022 nr 2 (32), s. 23-45.

⁵ Por. K. Pokorna-Ignatowicz, *Medialna aktywność papieża Franciszka i nowe wątki w katolickiej doktrynie medialnej*, w: A. Adamski, S. Gawroński, M. Szewczyk (red.), *Nauki o mediach i komunikacji społecznej. Krystalizacja dyscypliny w Polsce. Tradycje, nurty, problemy, rezultaty*, Warszawa 2017, s. 478.

⁶ Por. M., Kołodziejaska, *Online Catholic Communities: Community, Authority, and Religious Individualization*, London New York, 2018.

kryzysu polskiego Kościoła katolickiego⁷ i postulaty, które w ich opinii mogą pomóc w jego przezwyciężeniu.

1. Działalność Kongresu Katoliczek i Katolików

W lutym 2021 roku w mediach tradycyjnych i społecznościowych poinformowano o rozpoczęciu działalności przez Kongres Katoliczek i Katolików. Jak napisano w Deklaracji programowej, „Kongres Katoliczek i Katolików to inicjatywa osób, które wspólnie poszukują pozytywnych odpowiedzi na pytanie o przyszłość Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce, Europie i na świecie. To forum wymiany myśli i płaszczyzna wspólnego działania na rzecz reform, jakich Kościół potrzebuje w zmieniającej się rzeczywistości społecznej”⁸.

Grupę inicjatywną Kongresu stanowiło około 180 osób, które postanowiły stworzyć w internecie przestrzeń do takiej debaty i zaprosiły do niej katolików i katoliczki, świeckich i duchownych, oraz każdego, kto chce „rozmawiać o tym, jakiego Kościoła chcemy”⁹ oraz „respektuje wolność innych i uznaje, że przykazania miłości obejmują wszystkich ludzi bez jakiegokolwiek wyjątku”¹⁰.

Platformą integrującą uczestników stała się sprawnie działająca i profesjonalnie zbudowana strona internetowa (<https://kongreskk.pl>), zawierająca także przekierowania do kongresowych mediów społecznościowych¹¹, która 15 czerwca 2021 roku została wpisana przez Wydział Cywilny Sądu Okręgowego w Nowym Sączu do Rejestru Dzienników i Czasopism stając się tym samym portalem internetowym działającym zgodnie z wymogami prawa prasowego. Wydawcą portalu jest Frankiewicz FM Servis Spółka Komandytowa, funkcję redaktorki naczelnej pełni Barbara Balicka, zespół redakcyjny tworzą: Marcin Dzierżanowski, Filip Flisowski, Małgorzata Frankiewicz, Paweł Gużyński OP, Michał Leśniak, Patrycja Myśliwska-Wilk, s. Barbara Radziwińska pełniąca również funkcję rzeczniczki prasowej Kongresu¹².

⁷ Por. CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła?* „Komunikat z badań” Nr 105/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_105_22.PDF oraz *Religijność Polaków w ostatnich 20 latach*, „Komunikat z badań”, Nr 63/2020, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_063_20.PDF (15.03.2023).

⁸ Deklaracja Programowa Kongresu Katoliczek i Katolików, <https://kongreskk.pl/nasza-deklaracja> (15.02.2023).

⁹ Wypowiedź rzeczniczki Kongresu siostry Barbary Radziwińskiej, w: K. Kleczka, Kongres Katoliczek i Katolików. Czym jest ta inicjatywa?, <https://deon.pl/kosciol/rusza-kongres-katoliczek-i-katolikow-czym-jest-ta-inicjatywa,1136476> (15.02.2023).

¹⁰ Deklaracja Programowa Kongresu Katoliczek i Katolików, dz. cyt.

¹¹ Stan na dzień 23.02.2023 roku: konto Kongresu na Facebooku (<https://www.facebook.com/KongresKatoliczekIKatolikow>) obserwowano 2,8 tys. internautów, konto na Twitterze (https://twitter.com/i_kongres) 217 osób, na You Tube (<https://www.youtube.com/@kongreskatoliczekikatolikow6216/about>) odnotowano 25 tys. wyświetleń i 362 subskrybentów.

¹² <https://kongreskk.pl/kim-jestesmy> (16.02.2023).

Szczegółowe warunki korzystania z portalu, prawa i obowiązki użytkowników oraz zasady polityki prywatności opisano w regulaminie, którego przestrzeganie jest warunkiem uczestnictwa w Kongresie i umieszczania materiałów na jego portalu.

Kongres Katoliczek i Katolików to inicjatywa osób, które wspólnie poszukują pozytywnych odpowiedzi na pytanie o przyszłość Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce, Europie i na świecie. To forum wymiany myśli i płaszczyzna wspólnego działania na rzecz reform, jakich Kościół potrzebuje w zmieniającej się rzeczywistości społecznej.

Działalność Kongresu można wspierać finansowo przez wpłaty na konto założonej w marcu 2022 Fundacji na rzecz Kongresu Katoliczek i Katolików z siedzibą w Sopocie, której celem „jest działalność społeczna, edukacyjna i kulturalna na rzecz Kongresu Katoliczek i Katolików, Kościoła i społeczeństwa, prowadzona w szczególności w zakresie wspierania inicjatyw podejmowanych na rzecz partnerskiego dialogu pomiędzy różnymi grupami świeckich i duchownych w Kościele rzymskokatolickim, na zasadach budowy dobra wspólnego i wypracowywania konsensusu”¹³ oraz przez portal Patronate¹⁴.

Na stronie głównej portalu, oprócz zmieniających się na bieżąco linków przenoszących użytkownika do najnowszych publikacji redakcji, podcastów czy blogów kongresowiczów, znajdują się stałe elementy: ikonki przenoszące do mediów społecznościowych Kongresu oraz menu przenoszące do następujących podstron: Nasze opinie, Z życia Kongresu, Kościół na świecie, Akademia Kongresu, Media o nas, Dla mediów, Deklaracja programowa KKiK, Kalendarz spotkań, Pobierz ze strony Kongresu oraz znacząco powiększone i wyróżnione kolorem: Kim jesteśmy, Jak do nas dołączyć, Raporty grup roboczych, Fundacja wesprzyj Kongres!, Cele i narzędzia Kongresu, Kontakt.

Na stronie głównej portalu, podobnie jak i na wszystkich jego podstronach oraz kongresowych mediach społecznościowych, umieszczone jest logo Kongresu. Składa się ono z dwóch „dymków dialogowych”, w których umieszczone zostały połączone profile męskiej i kobiecej twarzy, a w nich centralnie krzyż. Logo to można

¹³ <https://kongreskk.pl/fundacja> (16.02.2023).

¹⁴ Według informacji z portalu Patronate, na dzień 27.02.2023 Kongres wspierało 1814 patronów miesięcznymi wpłatami na łączną kwotę 1800 zł.

uznać za dobry przykład religijnej (i nie tylko) komunikacji wizualnej¹⁵, gdyż graficznie i symbolicznie wyraża idee przewodnie Kongresu: dialog i debatę prowadzone w przestrzeni wirtualnej („dymki”), na temat doktryny i „ziemskiej” czyli instytucjonalnej działalności Kościoła (krzyż i kolory „dymków” – zielony symbolizuje ziemię, niebieski niebo), prowadzone przez kobiety i mężczyzn (profile twarzy), którzy identyfikacją się z Kościołem katolickim (krzyż umieszczony centralnie między profilami twarzy).

Z informacji zamieszczonych w portalu można się dowiedzieć, że Kongres skupia osoby, które uważają, że „Kryzys Kościoła jako instytucji jest bardzo poważny. Bez włączenia się wszystkich, którym na Kościele zależy, w proces jego odnowy, Kościół w ziemskiej postaci przestanie być skutecznym narzędziem głoszenia Słowa Bożego. Kościół musi się zmienić, zarówno gdy chodzi o jego strukturę wewnętrzną, władzę, zarządzanie, duszpasterstwo, jak i w relacji ze światem zewnętrznym – z innymi wyznaniem, religiami, osobami poza Kościołem, a także w relacji do środowiska i społeczeństwa. Ta zmiana musi wynikać z naśladowania Chrystusa, a nie z oporu przeciwko Niemu. Musi być wynikiem wiary, modlitwy, ale też zaangażowania, wiedzy i pasji. Kongres ma nas wszystkich przygotować na czas zmian. Jeżeli będzie Synod, my wierni, świeccy i duchowni musimy być gotowi. Musimy być wewnętrznie, modlitewnie, ale także intelektualnie przygotowani, aby unieść ciężar wyzwania”¹⁶. Takie bezpośrednie nawiązanie do Synodu wskazuje, że powodem zorganizowania Kongresu była odpowiedź na zaproszenie papieża Franciszka do udziału w Synodzie i przygotowanie się do zapowiedzianych w jego ramach konsultacji z Ludem Bożym.

Celem nadrzędnym Kongresu jest „reformacja Kościoła katolickiego w duchu pontyfikatu papieża Franciszka”¹⁷. Za cele szczegółowe, służące realizacji celu nadrzędnego i będące według Kongresu również cechami pontyfikatu Franciszka uznano: rzeczywiste zapewnienie podmiotowości wszystkich ochrzczonych, włączenie do debaty o Kościele niewysłuchanych, uczynienie synodalności sposobem pracy Kościoła, powszechność rozumianą jako otwartość Kongresu dla wszystkich ludzi, „także tych odrzuconych przez dotychczasowy model Kościoła klerykalnego i zamkniętego”¹⁸ oraz kolegialność jako zasadę sprawowania władzy. Realizacji tych celów mają służyć następujące działania Kongresu: angażowanie świeckich w procesy decyzyjne w parafiach i diecezjach, przygotowanie wierzących do udziału w Synodzie, upowszechnianie idei synodalności w świadomości wiernych, podejmowanie działań w istotnych sprawach zakłócających ład społeczny, integrowanie

¹⁵ Por. K. Stępniaak, *Fenomen reklamy religijnej*, Warszawa–Pułtusk, 2017, s. 215.

¹⁶ <https://kongreskk.pl/kim-jestesmy> (15.02.2023).

¹⁷ <https://kongreskk.pl/2022/03/02/cele-i-narzedzia-kongresu-katoliczek-i-katolików> (15.02.2023).

¹⁸ Tamże.

środowisk sprzyjających reformie Kościoła, rozpowszechnianie światowego dyskursu wewnątrz Kościoła oraz dialog z hierarchią.

Metodą pracy Kongresu są systematyczne spotkania online w zespołach tworzących następujące tematyczne grupy robocze: Trudne pytania wokół wiary i niewiary, Dialog międzyreligijny, Relacje międzywyznaniowe, Władza w Kościele, Troska o Stworzenie, Relacje Państwo-Kościół, Ład społeczny, Małżeństwo i związki partnerskie, Kobiety w Kościele, Duszpasterstwo młodzieży we współczesnym świecie, Relacje duchowni – świeccy.

Dotychczasowym dorobkiem pracy poszczególnych grup tematycznych są udostępnione do pobrania z portalu raporty¹⁹, dotyczące zagadnień uznanych przez ich autorów za szczególnie ważne: „Raport o parafii” (grupa Władza w Kościele), „Troska o Stworzenie próbą naszej wiary” (grupa Troska o Stworzenie), „Kościół a przemoc domowa wobec kobiet” (grupa Kobiety w Kościele), „Dialog katolicyzmu z religiami abrahamicznymi w Kościele w Polsce” (grupa Dialog międzyreligijny), „Relacje międzywyznaniowe dziś i jutro” (grupa Relacje międzywyznaniowe), „Deklaracja wolności w Kościele katolickim” (grupa Relacje duchowni – świeccy), „Jak Kościół katolicki w Polsce może odpowiedzieć na odchodzenie młodych. Raport o duszpasterstwie młodzieży w polskim Kościele” (grupa Duszpasterstwo młodzieży we współczesnym świecie), „LGBT+Kościół. Analiza sytuacji osób LGBT+ w Kościele rzymskokatolickim w Polsce i wynikające z niej proponowane rozwiązania” (grupa Spojrzenie na małżeństwo i związki partnerskie), „Raport o stanie relacji Państwo-Kościół w Polsce” (autorzy: Wiktor Antolak, Barbara Balicka, Paweł Gużyński OP, Małgorzata Imiolczyk, Paweł Kuglarz, Michał Leśniak, Marcin Maj, Anna Maria Rizzo, Andrzej Wielowieyski, Andrzej Zoll, Fryderyk Zoll). Wszystkie raporty zawierają analizę tytułowego zagadnienia, uwzględniającą jego stan faktyczny w Polsce, ustalenia współczesnej nauki oraz nauczanie Kościoła w danej kwestii oraz propozycję zmian i działań, które powinny być wprowadzone w polskim Kościele, często podparte przykładami praktyk i doświadczeń Kościoła w innych krajach, a także wykaz dokumentów kościelnych oraz publikacji naukowych, na podstawie których powstał raport.

Oceniając dotychczasową ponad dwuletnią działalność Kongresu, warto zwrócić uwagę na rozrastające się zasoby portalu. Oprócz pakietu bieżących informacji, blogów, odnośników do podcastów i materiałów audiowizualnych z życia Kongresu czy komentarzy kongresowiczów, znaleźć tam można w zakładce Akademia Kongresu pakiety materiałów edukacyjnych dotyczących Synodu oraz zbiór uznanych za kluczowe dla działalności Kongresu dokumentów kościelnych, których opracowanie uznano za „wkład Kongresu w przygotowania do Synodu ogłoszonego przez papieża

¹⁹ <https://kongreskk.pl/2021/12/15/raporty-grup-roboczych> (20.02.2023).

Franciszka²⁰. Kongres uruchomił także Panel konsultacji synodalnych, w ramach którego prowadzone były szkolenia on-line dla parafii i osób indywidualnych, ze strony Kongresu można też pobrać materiały pomocne dla osób prowadzących spotkania synodalne w parafiach, innych wspólnotach, w pracy duszpasterskiej, na lekcjach religii, które wraz z licznymi innymi materiałami na temat Synodu dostępnymi na portalu świadczą o znaczeniu tej tematyki dla tego środowiska.

Od wybuchu wojny w Ukrainie, Kongres włączył się w aktywnie w pomoc uchodźcom i mieszkańcom Ukrainy między innymi organizując we współpracy z innymi organizacjami transporty pomocy charytatywnej (dla ludności cywilnej, służb medycznych i żołnierzy)²¹.

2. Postulaty Kongresu Koliczek i Katolików

W dniach 22-23 października 2022 roku Kongres zorganizował w Łodzi spotkanie jego członkiń i członków pod nazwą Forum „Obecni w Kościele”, którego celem było spotkanie się kongresowiczów offline oraz podsumowanie dotychczasowej pracy grup roboczych Kongresu. Rezultatem tego spotkanie było sformułowanie 10 postulatów Kongresu Koliczek i Katolików, które przekazane zostały władzom Polskiego Kościoła²². Pierwszy z nich jest postulatem wspólnym całego Kongresu, kolejne 9 to postulaty opracowane przez poszczególne grupy robocze. Lista tych postulatów zamieszczona została na stronie Kongresu, pod każdym z nich znajduje się jego uzasadnienie, odnoszące się do doktryny i/lub praktyki Kościołów katolickich w innych krajach.

Listę postulatów otwiera wspólny postulat wszystkich grup roboczych, czyli całego Kongresu domagający się „aby wzorem Kościołów w innych krajach, Konferencja Episkopatu Polski powołała niezależną komisję ekspercką do zbadania archiwów wszystkich kurii diecezjalnych i zakonnych pod kątem popełnianych nadużyć i przestępstw seksualnych, których dopuściły się osoby duchowne i konsekrowane. Komisja powinna działać w celu sporządzenia rzetelnego raportu dla Kościoła w Polsce, obejmującego okres po II Soborze Watykańskim. Raport ten powinien służyć wypracowaniu procedur zapewniających bezpieczeństwo wszystkim członkom Kościoła²³. W uzasadnieniu tego postulatu stwierdzono, że chodzi nie tylko o to, że nadużycia popełniane przez duchownych nie mogą być ukrywane, ale przede wszystkim o oddanie sprawiedliwości ofiarom i zadośćuczynienie krzywdom wyrządzonym im przez ludzi Kościoła.

²⁰ <https://kongreskk.pl/letnia-akademia-kongresu> (5.03.2023).

²¹ <https://kongreskk.pl/kategoria/kongres-dla-uchodzcow> (5.03.2023).

²² <https://kongreskk.pl/kategoria/postulaty> (5.03.2023).

²³ Tamże.

Postulat drugi, przygotowany przez grupę Władza w Kościele o brzmieniu „Postulujemy regularne spotkania parafian, zwoływane nie rzadziej niż co trzy miesiące, w celu omawiania bieżących spraw parafii i zarządzania nimi”²⁴, wynika z przekonania o konieczności reorganizacji sposobu funkcjonowania polskich parafii, tak, aby przestały być one „miejscem świadczenia usług duszpasterskich”, a stały się wspólnotami, w których świeccy są współodpowiedzialni za ich funkcjonowanie i mają dostęp do pełnej informacji o jej finansach, co zresztą, jak zauważono, jest realizacją postulowanej od dawna idei upodmiotowienia wiernych. W uzasadnieniu tego postulatu stwierdzono również, że „nowy styl zarządzania w Kościele powinien uwzględniać współczesne mechanizmy kontroli, zasady podziału władzy i reguły współdecydowania”²⁵.

W postulacie trzecim, przedstawionym przez grupę Kobiety w Kościele postuluje się, „aby wszystkie posługi i funkcje, które według prawa i doktryny kościelnej kobiety mogą wypełniać we wspólnocie wierzących, były realizowane bez przeszkód, zatem niezależnie od uprzedzeń lub uznaniowych decyzji poszczególnych duchownych”²⁶. W uzasadnieniu stwierdzono, iż w polskim Kościele nie wykorzystuje się możliwości dopuszczenia kobiet do funkcji i stanowisk, które w świetle prawa kanonicznego zmienionego przez papieża Franciszka w 2021 roku i nauczania Soboru Watykańskiego II mogą one sprawować i co jest już powszechną praktyką w wielu kościołach narodowych²⁷. Odmawianie kobietom w polskim Kościele sprawowania posług niewymagających święceń, co – jak stwierdzono – często wynika z uprzedzeń biskupów czy proboszczy, jest zdaniem Kongresu niedopuszczalne i wymaga szybkiej zmiany. Wymieniono w nim również konkretne funkcje i posługi, które kobiety mogą i powinny sprawować, a nie są do nich dopuszczane, lub są one im powierzane w znikomym zakresie.

Postulat czwarty grupy Duszpasterstwo młodzieży we współczesnym świecie jest apelem o „utworzenie diecezjalnych ośrodków szkolenia i permanentnego dokształcania się liderów duszpasterstw młodzieżowych (świeckich i duchownych)”²⁸. W uzasadnieniu wyjaśniono, że praca ze współczesną młodzieżą, borykającą się z wieloma poważnymi problemami, wymaga pogłębionej wiedzy uwzględniającej najnowsze ustalenia nauki. Aby duszpasterstwa dzieci i młodzieży należycie spełniały swoją rolę, konieczne jest, aby prowadzące je osoby miały możliwość zdobycia

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ R. Heyder, *Women and the Council: Catholic Women's Organizations and Women Theologians Prior to and During Vatican II*, w: C.E. Clifford, M. Faggioli (red.), *The Oxford Handbook of Vatican II. Krystalizacja*, Oxford 2023, s. 317.

²⁸ <https://kongreskk.pl/kategoria/postulaty> (5.03.2023).

specjalistycznej wiedzy i ciągłego jej uzupełniania w takich ośrodkach, dzięki czemu będą mogły skutecznie pomagać, a także aby miały do kogo się zwrócić z prośbą o fachową pomoc w trudnych sytuacjach.

Piąty postulat, mówiący o potrzebie powołania przy Konferencji Episkopatu Polski „funkcji niezależnego rzecznika praw osób świeckich w Kościele”²⁹ przedstawiony został przez grupę Relacje duchowni – świeccy. W uzasadnieniu do niego stwierdzono, że w sytuacji konfliktu księży z wiernymi, do jakich dochodzi przecież w wielu parafiach, najczęściej z powodu nadużycia władzy przez proboszczów czy niewłaściwie sprawowanej opieki duszpasterskiej, świeccy czują się bezradni. W takich sytuacjach świeccy mogliby zwrócić się do rzecznika, którym powinna być osoba niezależna od biskupa i posiadająca stosowną wiedzę teologiczną oraz uprawnienia do prowadzenia mediacji i obrony praw osób świeckich. Zauważono także, że „oficjalna działalność takiego rzecznika w ramach instytucji Kościoła przyczyniłaby się do pozytywnej zmiany sposobu myślenia o wspólnocie wierzących, wskazując na konieczność kontroli tych, którzy nią zarządzają z urzędu”³⁰.

W postulacie szóstym grupy Spojrzenie na małżeństwo i związki partnerskie nie postuluje się, ale domaga, „odrzuć języka nienawiści i wykluczenia wobec osób LGBT+ w Kościele, a w szczególności odwołania Stanowiska Konferencji Episkopatu Polski w kwestii LGBT+ z 2020 roku, które zawiera treści homofobiczne i transfobiczne”³¹. W jego uzasadnieniu stwierdzono, że takie treści, niestety obecne w wypowiedziach ludzi Kościoła, są niezgodne z duchem Ewangelii, przykazaniem miłości bliźniego i naruszają godność oraz niezbywalne prawa osób LGBT+. Przypomniano, że homofobiczne i transfobiczne treści występują także w „Stanowisku Episkopatu w kwestii LGBT+” z 2020 r., dlatego należy je odwołać, zwłaszcza, że treści takie zostały odrzucone zarówno przez środowiska naukowe, jak i Stolicę Apostolską. Autorzy uważają, że „uznanie w nauczaniu Kościoła i praktyce duszpasterskiej orientacji homoseksualnej i biseksualnej za równoważną heteroseksualnej, natomiast transpłciowości za naturalną tożsamość płciową (w zgodzie z obowiązującą wiedzą naukową i współczesnymi interpretacjami Pisma Świętego) mogłoby przyczynić się radykalnie do zmniejszenia postaw wrogich i agresywnych wobec osób LGBT+ i sprawić, by Kościół stał się dla nich miejscem akceptacji i miłości”³².

W postulacie siódmym grupa Relacje międzywyznaniowe dziś i jutro domaga się jak najszybszego zatwierdzenia przez Kościół rzymskokatolicki oraz wprowadzenia w praktykę duszpasterską w Polsce dokumentu „Małżeństwo chrześcijańskie osób

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

³² Tamże.

o różnej przynależności wyznaniowej. Deklaracja Kościołów w Polsce na początku Trzeciego Tysiąclecia”, podpisane już przez wszystkie – oprócz Kościoła Rzymskokatolickiego – Kościoły skupione w Polskiej Radzie Ekumenicznej, i który od 2011 oczekuje na zatwierdzenie przez Watykan. W uzasadnieniu stwierdzono także, że wiele jest jeszcze do zrobienia w kwestii podniesienia poziomu świadomości ekumenicznej w polskim Kościele, w którym nadal dużo jest uprzedzeń i obaw związanych z dialogiem międzyreligijnym oraz stosowane są nadal praktyki utrudniające życie rodzinom międzywyznaniowym.

Działalność Kongresu Katoliczek i Katolików można uznać nie tylko za pozytywną odpowiedź na apel papieża Franciszka o udział w synodalnych konsultacjach, ale również za przykład performatywnej sprawczości zintegrowanego dzięki Kongresowi środowiska, które chce budować Kościół synodalny.

Postulat ósmy wypracowany przez grupę Ład społeczny zawiera apel do bp. Krzysztofa Zadarko (przewodniczącego Rady Konferencji Episkopatu Polski ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek) „o utworzenie w ramach struktur kościelnych organizacji III sektora, która działania duszpasterskie na rzecz praw i codziennych losów migrantów uczyni profesjonalnymi i skutecznymi na miarę współczesnych wyzwań. Problem migracji ludności w świecie domaga się obecnie także w Polsce nowej profesjonalnej odpowiedzi duszpasterskiej ze strony Kościoła. Sercem ładu społecznego jest szacunek dla człowieka – bliźniego i tworzenie przyjaznej mu przestrzeni”³³. W uzasadnieniu wyjaśniono, że dotychczasowe praktyki duszpasterskie są nie tylko niewystarczające wobec wzmożonego napływu migrantów do Polski, ale „prowadzą do eskalacji przemocy i łamania praw człowieka. Ewangelia uwrażliwia nas na los bliźniego bez względu na jego narodowość czy wyznawaną wiarę i przynagla do spieszenia mu z pomocą, gdy dzieje mu się krzywda. Działania, które uderzają w godność człowieka, nie mogą podobać się Bogu. W imię obrony wartości chrześcijańskich nie możemy godzić się na przemoc, gdyż to zaprzecza wartościom, jakie wyznajemy”³⁴. Utworzenie w strukturach Kościoła instytucji zajmującej się profesjonalnie migracjami, bazującej na ustaleniach nauki i doświadczeniu

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

praktyków, pozwoliło by, jak napisano w uzasadnieniu, na wypracowanie strategii i wdrożenie praktyk, które pozwolą na przyjmowanie przybyszów zgodnie z Ewangelią. W zakończeniu uzasadnienia napisano: „Chcemy pracować nad racjonalnymi, pozytywnymi scenariuszami działań, żeby *problem migracji* przekształcić w to, czym w istocie jest, czyli w wielką szansę dla przybyszów i dla gospodarzy”³⁵.

Grupa Troska o Stworzenie w postulacie dziewiątym zgłasza, „aby za zachętą ze strony biskupów, powstawały w parafiach grupy świeckich i duchownych, którzy w duchu encykliki *Laudato si'* podejmą działania łączące troskę o środowisko z wiarą”³⁶. W uzasadnieniu przypomniano o dramatycznym procesie niszczenia świata, okrutnym traktowaniu zwierząt, narastających nierównościach społecznych, wojnach i innych wielkich problemach współczesności opisanych w encyklice *Laudato si'*. Odpowiadając na zawarty w niej apel o „ekologiczne nawrócenie w duchu Ewangelii”, Kongres apeluje do polskich świeckich i duchownych o pogłębienie świadomości ekologicznej oraz inicjowanie i wspieranie działań prowadzących do ocalenia świata.

Ostatni, dziesiąty postulat przedstawiony przez grupę Relacje Państwo – Kościół jest apelem o „niezwłoczne powołanie kościelnego zespołu roboczego duchownych i wiernych świeckich w celu przedyskutowania i przygotowania skutecznych rozwiązań, które doprowadzą do rzeczywistego funkcjonowania i respektowania w codziennej praktyce rozdziału Kościoła od państwa w Polsce”³⁷. W uzasadnieniu za niewłaściwe uznano działania Kościoła mające skłonić państwo do podporządkowania się jego doktrynie oraz podkreślono konieczność respektowania rzeczywistej neutralności światopoglądowej państwa demokratycznego. Stwierdzono, że niezbędna jest zmiana dotychczasowego sposobu definiowania przez polski Kościół relacji z państwem, w tym przede wszystkim wycofanie się życia politycznego, gdyż takie zaangażowanie Kościoła w bieżącą politykę szkodzi misji religijnej Kościoła.

Zakończenie

Obecnie w pracach grup roboczych Kongresu uczestniczy systematycznie około 200 osób, około 1000 bierze okazjonalnie udział w różnego rodzaju aktywnościach³⁸. Warto też pamiętać o dużej liczbie odwiedzających i obserwujących jego media społecznościowe.

Po zakończeniu etapu krajowych konsultacji synodalnych, Kongres zamierza kontynuować prace w grupach tematycznych oraz rozszerzyć działalność edukacyjną

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

³⁸ Liczby przekazane przez rzeczniczkę Kongresu siostrę Barbarę Radziwińską w wywiadzie udzielonym autorce w dniu 10 marca 2023 r.

na rzecz krzewienia idei synodalności oraz popularyzacji dobrych praktyk w tym zakresie we współpracy z amerykańskim katolickim Boston College³⁹.

Ponaddwuletnią działalność Kongresu Katoliczek i Katolików można uznać nie tylko za pozytywną odpowiedź na apel papieża Franciszka o udział w synodalnych konsultacjach, ale również za przykład performatywnej sprawczości⁴⁰ zintegrowanego dzięki Kongresowi środowiska, które chce budować Kościół synodalny. Wypracowane przez Kongres raporty grup tematycznych oraz udostępnione na jego portalu materiały i zbiory dokumentów stanowią solidne kompendium wiedzy teologicznej i naukowej, a wnioski z nich płynące, zwłaszcza rekomendacje zawarte w raportach oraz postulaty sformułowane w czasie Forum „Obecni w Kościele”, zasługują na poważne potraktowanie przez władze polskiego Kościoła. Tym bardziej, że członkinie i członkowie Kongresu proponują zmiany w funkcjonowaniu polskiego Kościoła w relacji do państwa, w stosunku do kobiet oraz mniejszości⁴¹, poczuwając się do współodpowiedzialności za jego przyszłość.

Samą działalność Kongresu Katoliczek i Katolików można uznać za realizację w praktyce nauczania papieża Franciszka. Dowodzi tego zarówno inkluzywna formuła Kongresu, który zaprasza do debaty o Kościele wszystkich chętnych, w tym ludzi z „peryferii”, jak i treść oraz język wypracowanych przez Kongres raportów i postulatów odwołujących się do jego nauczania, a także wykorzystanie do takiej debaty przestrzeni wirtualnej, do czego zachęca papież Franciszek w swoich orędziach na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu.

Bibliografia

- CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła?* „Komunikat z badań”, nr 105/2022.
 CBOS, *Religijność Polaków w ostatnich 20 latach*, „Komunikat z badań”, nr 63/2020, 2020.
 Evolvi G., *Blogging My Religion: Secular, Muslim, and Catholic Media Spaces in Europe*, Routledge 2019.
 Gaillardetz R.R., *Synodality and the Francis Pontificate: A Fresh Reception of Vatican II*, „Theological Studies” 2023 nr 84(1), s. 44-60.
 Grzymała-Busse A. *Nations under God: How Churches Use Moral Authority to Influence Policy*, Princeton, 2015.
 Guzek, *La protesta delle donne in Polonia nel 2020 tra religione, politica e comunicazione digitale. La protesta delle donne in Polonia nel 2020 tra religione, politica e comunicazione digitale*, „Religioni e Società” 2021, nr 99, s. 102-105.
 Guzek D., *Mediatizing Secular State: Media, Religion and Politics in Contemporary Poland*, Berlin, 2019.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Por. Evolvi, G., *Blogging My Religion: Secular, Muslim, and Catholic Media Spaces in Europe*, Routledge 2019.

⁴¹ A. Grzymała-Busse, *Nations under God: How Churches Use Moral Authority to Influence Policy*, Princeton, 2015, s. 146; D. Guzek, *Mediatizing Secular State: Media, Religion and Politics in Contemporary Poland*. Berlin, 2019, 132; D. Guzek, *La protesta delle donne in Polonia nel 2020 tra religione, politica e comunicazione digitale*, „Religioni e società” 2021, 99, 102-105.

- Heyder R., *Women and the Council: Catholic Women's Organizations and Women Theologians Prior to and During Vatican II*, w: C.E. Clifford, M. Faggioli (red.), *The Oxford Handbook of Vatican II. Krystalizacja*, Oxford 2023, s. 315-330.
- McEvoy J.G., *Pope Francis on the Practice of Synodality and the Fifth Australian Plenary Council*, „Theological Studies” 2023 nr 84(1), s. 79-94.
- Kałuża K., *Udział świeckich w synodalności Kościoła. Rozwój nauczania od Soboru Watykańskiego II do papieża Franciszka*, „Teologia i Moralność”, 2022 nr 32 (2), s. 23-45.
- Klecza K., *Kongres Katoliczek i Katolików. Czym jest ta inicjatywa?*, <https://deon.pl/kosciol/rusza-kongres-katoliczek-i-katolikow-czym-jest-ta-inicjatywa,1136476>.
- Kołodziejska M., *Online Catholic Communities: Community, Authority, and Religious Individualization*, London New York, 2018.
- Laskowska M., Marcyński K. SAK (red.), *Sztuka komunikacji według Franciszka. Bliżej-prościej-głębiej*, Warszawa 2016.
- Pokorna-Ignatowicz K., *Medialna aktywność papieża Franciszka i nowe wątki w katolickiej doktrynie medialnej*, w: Adamski A., Gawroński S., Szewczyk W., (red.), *Nauki o mediach i komunikacji społecznej. Krystalizacja dyscypliny w Polsce. Tradycje, nurty, problemy, rezultaty*, Warszawa 2017.
- Stępiak K., *Fenomen reklamy religijnej*, Warszawa-Pułtusk, 2017.

Źródła internetowe

<https://synod.org.pl>

<https://kongreskk.pl>

Biogram autorki

prof. dr hab. Katarzyna Pokorna-Ignatowicz, medioznawca, prodziekan Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej, dyrektor Instytutu Komunikacji Społecznej i Mediów Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Członkini Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej, Komitetu Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach Polskiej Akademii Nauk, Komisji Medioznawczej Polskiej Akademii Umiejętności. Jej zainteresowania badawcze dotyczą systemu medialnego oraz komunikowania religijnego.

Klaudia Cymanow-Sosin

ORCID 0000-0003-3248-9499

Zastosowanie komunikacyjnego modelu 4K w misji ewangelizacyjnej wobec młodego pokolenia

Application of the 4K communicative model in the evangelization mission to the young generation

Abstrakt

Media są takie, jacy są ludzie je tworzący, a jakość komunikacji jest odpowiednikiem relacji, jaką osoba żywi wobec drugiej lub całej społeczności. Niniejszy tekst ma charakter postulatywny, a celem opracowania jest przedstawienie modelu komunikacji ewangelizacyjnej w Kościele w odniesieniu do ludzi młodych. Został on stworzony na bazie studiów literatury, analiz językowych i medialnych, prowadzonych wywiadów oraz badań empirycznych z użyciem neuronarzędzi. Zastosowanie metodologii analizy kontentu, mediometrii oraz postulatów krakowskiej szkoły personalizmu medialnego dało możliwość przygotowania funkcjonalnego narzędzia do badań nad językiem i komunikacją na poziomie akademickim, a praktykom pozwoli na zastosowanie zaproponowanych wyznaczników profesjonalnej komunikacji z młodymi w celu osiągnięcia zaplanowanych celów.

Słowa kluczowe

ewangelizacja, język, komunikacja, media

Abstract

Media is what the people who create it are, and the quality of communication is equivalent to the relationship a person has to another or the whole community. This text has a postulative character, and the aim of the study is to present the model of evangelization communication in the Church in relation to young people. It was created on the basis of literary studies, linguistic and media analyses, interviews and empirical research using neurotools. The use of the methodology of content analysis, mediometry and postulates of the Krakow school of media personalism gave the opportunity to prepare a functional tool for research on language and communication at the academic level, and will allow practitioners to apply the proposed determinants of professional communication with young people in order to achieve the planned goals.

Keywords

evangelization, language, communication, media

Wstęp. Ewangelizacja w środkach społecznego przekazu

Imperatyw ewangelizacji został wyrażony najpełniej w słowach skierowanych do apostołów: *Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu (Mk 16, 15)*. W czasach współczesnych zmieniły się środki przekazu, sposoby porozumiewania się na odległość, a przede wszystkim wzrosła częstotliwość komunikacji zapośredniczonej kosztem bezpośredniej. Zwrot technologiczny w zakresie kontaktowania się spowodował wiele zmian oddziałujących także na jakość samego komunikowania w aspekcie użycia języka.

Celem niniejszego tekstu jest przedstawienie modelu 4K, który opisuje zestaw wyznaczników (reguł), jakimi powinni kierować się współcześni ewangelizatorzy w docieraniu do odbiorców – uczestników nabożeństw i spotkań, rozmówców w kontaktach bezpośrednich, a także słuchaczy i widzów w zakresie mediów tradycyjnych, czy użytkowników nowych mediów. Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* odnosił się do tego nakazu w słowach: „Cała działalność Kościoła jest wyrazem miłości, która pragnie całkowitego dobra człowieka: pragnie jego ewangelizacji”¹, kontynuując zamysł swojego poprzednika – Jana Pawła II, którego wprost określał mianem wielkiego ewangelizatora naszej epoki. Papież-Polak twierdził: „Ewangelizować znaczy czynić wszystko, według naszych zdolności, aby człowiek «wierzył», aby człowiek odnalazł siebie w Chrystusie, aby odnalazł w Nim pełny sens i właściwy wymiar swojego życia”². Jest to zaproszenie do użycia wszelkich środków porozumiewania się, w których język i jakość komunikowania odgrywają pierwszorzędą rolę. Dar mediów, nazywanych dziś współczesną amboną³, opiera się na podstawach odpowiedniego użycia języka, wysokiej jakości standardach kultury komunikacji, promowania profesjonalnych zachowań oraz przekazie wartościowych treści.

By sformułować wnioski natury ogólnej, na kwestie sposobu i jakości komunikowania z młodymi i o młodych w Kościele będą spoglądać z dwóch perspektyw teoretycznych: nauki o języku (odnosząc się do kwestii filologicznych w zakresie komunikacji przy użyciu języka naturalnego) oraz nauk o komunikacji społecznej i mediach (w aspekcie komunikowania zapośredniczonego). Dodatkowo ważny

¹ Benedykt XVI, *Deus caritas est*. W Rzymie, 25 grudnia 2005 r., w uroczystość Narodzenia Pańskiego, w pierwszym roku mego Pontyfikatu.

² *Nauczanie Papieskie, Audiencja generalna z 21 II 1979 r.*, Pallottinum – Poznań 1990. II, 1-1979, s. 177.

³ *Przemówienie do Papieskiej Komisji Środków Społecznego Przekazu z 27 II 1986 r.*, „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, n. 2/1986, s. 32.

będzie także kontekst etyczny⁴, którego nie mogę pominąć, jako osoba zainteresowana kwestiami badania korelacji między komunikacją a sferą aksjologii w ramach badań krakowskiej szkoły personalizmu medialnego⁵. Wyniki refleksji naukowej i prowadzonych analiz, jakie zostaną opisane w ostatniej części artykułu, poprzedzi diagnoza społeczna, która jest podstawą do określenia modelu 4K, bowiem obserwacja czynników zewnętrznych wyznacza ramy modelu komunikacyjnego w określonej społeczności⁶.

Stworzenie modelu poprzedziły badania nad językiem i porozumiewaniem się prowadzone przy użyciu metodologii z obszaru nauk społecznych⁷ oraz nauk o komunikacji społecznej i mediach, w tym analizy zawartości⁸ w duchu spuścizny Walerego Pisarka⁹ prowadzonych w Studium Doktoranckim UPJPII w Krakowie w ramach zajęć związanych z retoryką komunikowania, a także Szkole Doktorskiej UPJPII w Krakowie w odniesieniu do badania kompetencji komunikacyjnych w Kościele oraz sprawowania opieki naukowej nad projektem dotyczącym ewangelizacji w środkach społecznego przekazu i przygotowywanego studium analityczno-badawczego formatowania i recepcji przekazów medialnych¹⁰.

Artykuł przedstawia weryfikację dwóch hipotez:

H1. Specyfika komunikacji ludzi Kościoła w misji ewangelizacyjnej wobec młodych związana jest z dynamicznymi przemianami w kontekście społecznym

⁴ M. Drożdż, *Osoba i media. Personalistyczny paradygmat etyki mediów*, Biblos, Tarnów 2005, R. Skrzypczak, *Personalizm Karola Wojtyły na tle współczesnej myśli polskiej*, „Warszawskie Studia Teologiczne” XXIV/1/2011.

⁵ M. Drożdż, K. Cymanow-Sosin, *Monitoring programów informacyjnych na przykładzie nadawcy publicznego w aspektach etycznym i prawnym dotyczących misyjności i zawodu dziennikarskiego*, „Media Biznes Kultura” 2019, 1 (6).

⁶ A. Błachnio, *Przegląd wybranych badań nad wpływem Internetu na dobrostan psychiczny i kontakty społeczne użytkowników*, w: *Psychologia Społeczna 2007*, tom 2 3-4 (5) Lublin 2008.

⁷ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005.

⁸ Por. W.L. Benoit, *Content Analysis in Political Communication* in: *The Sourcebook for Political Communication Research: Methods, Measures, and Analytical Techniques*, red. E.P. Bucy, R.L. Holbert, Routledge, New York-London 2011; B. Berelson, *Content Analysis in Communication Research*, Glencoe 1952, za: *Różnice wiedzy potocznej i naukowej*, [⁹ W. Pisarek, *Analiza zawartości prasy*, Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa-Książka-Ruch”, Kraków 1983, por. *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, TAIWPN Universitas, Kraków 2006.](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:(11.11.2021); T. Gackowski, O triangulacji całościowej w naukach o mediach, w: Metodologie badań medioznawczych, red. T. Gackowski, Warszawa 2014; K. Krippendorff, Content Analysis. An Introduction to Its Methodology, Sage Publications, Beverly Hills 1980; B. Dobek-Ostrowska, P. Barcyszyn, A. Michel, <i>Zmiana w dziennikarstwie. Kultura zawodowa polskich dziennikarzy (badania ilościowe)</i>, „Studia Medioznawcze” 2013, nr 1(52).</p>
</div>
<div data-bbox=)

¹⁰ M. Ciechanowski, *Funkcja ewangelizacyjna rozgłośni katolickich w Polsce. Studium analityczno-badawcze formatowania i recepcji przekazów radiowych*, Kraków 2022, <http://bc.upjp2.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=5854&from=publication> (21.03.2023).

i pojawieniem się nowych mediów, a środowisko młodzieży i tzw. młodych-dorośli jest najbardziej narażone na zerwanie relacji z Kościołem na skutek błędów komunikacyjnych.

H2. Porozumiewanie się w oparciu o wyznaczniki zaproponowanego modelu 4K to przejaw troski Kościoła o młodych i szansa na budowanie właściwych relacji w duchu uniwersalnych wartości.

Założenia te zostaną zweryfikowane nie tylko przez studia literatury przedmiotu, ale potwierdzone także w badaniach empirycznych. Pierwsza z form, to wywiady prowadzone z osobami duchownymi, a dodatkowe źródło danych, to badania prowadzone w Akademickim Centrum Medialnym i Laboratorium Nowych Mediów z użyciem neuronarzędzi, jako metodą wspomaganą badań jakościowych o charakterze analiz humanistycznych i komunikacyjnych¹¹.

Studia literatury przedmiotu, m.in. obszerny materiał badawczy, uwzględniający badania nad ewangelizacją w kulturze masowej (A. Baczyński¹², M. Chmielewski¹³, K. Cymanow-Sosin¹⁴, M. Drożdż¹⁵, P. Drzewiecki¹⁶, S. Dyk¹⁷, M. Krawiec¹⁸, K. Marcyński¹⁹, P. Mąkosa²⁰, W. Przygoda²¹, B. Secler²², M. Zborowski²³, H., T. Zgółkowie²⁴ i inni, a także

¹¹ B. Wąsikowska, *Elektroencefalografi a (EEG) w badaniu efektywności komunikacji reklamowej*, „Przedsiębiorczość i zarządzanie” 2016, nr 17, z. 11.

¹² A. Baczyński, *Telewizja jako środek ewangelizacji*, w: *Kościół a kultura masowa*, wybór tekstów, F. Adamski, Kraków 1987.

¹³ M. Chmielewski, *Media społecznościowe jako narzędzia nowej ewangelizacji*, „Świat i Słowo” 2014, 1 (22).

¹⁴ K. Cymanow-Sosin, *Wyznaczniki dziennikarstwa preewangelizacyjnego – kompozycja standardów w oparciu o model 4P*, „Kultura-Media-Teologia”, 2020 (41).

¹⁵ M. Drożdż, *Medialne mirifica*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2013, (5) nr 2 (9).

¹⁶ P. Drzewiecki, *Kościół o mediach. Wybór dokumentów Kościoła o środkach społecznego przekazu*, <http://media.uksw.edu.pl/kosciol-o-mediach.pdf> (15.01.2021).

¹⁷ S. Dyk, *Nowa ewangelizacja. Konkretnie wyzwanie*, Gubin: Przystanek Jezus, 2015.

¹⁸ M. Krawiec, *Ewangelizacja w globalnej wiosce*, Częstochowa 2015.

¹⁹ K. Marcyński, *Funkcje wypowiedzi religijnych w mediach w ujęciu teologa*, w: *Funkcje wypowiedzi religijnych*, red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Tarnów 2017.

²⁰ P. Mąkosa, *Dynamika ewangelizacji według Ewangelii Gaudium Papieża Franciszka*. „Studia Pastoralne” 2014, nr 10. P. Mąkosa, *Kompetencje ewangelizatorów fundamentem nowej ewangelizacji*, w: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*, red. tenże, Rzeszów 2013.

²¹ W. Przygoda, *Preewangelizacja – ekstrawagancja czy pastoralna konieczność*, w: *Peryferie wiary wyzwaniem dla Kościoła*, red. W. Przygoda, M. Fijałkowski, Lublin 2015.

²² B. Secler, *Miejsce i rola katolickich środków społecznego przekazu*, w: *Media dawne i współczesne*, red. B. Kosmanowa, t. 1, Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM, Poznań 2006.

²³ M. Zborowski, *Siedem cech charakteryzujących nową ewangelizację*, „Annales Missiologici Posnanienses”, 2020, t. 25

²⁴ H., T. Zgółkowie, *Polszczyzna mediów w komunikacji codziennej – ślady i naśladownictwa*, w: *Język w mediach masowych*, red. J. Bralczyk, K. Kłosińska, Warszawa 2000.

analiza opublikowanych sprawozdań i raportów²⁵ i użycie metod empirycznych stanowią naukowe podwaliny, na których powstawał zaproponowany model.

1. Media i komunikacja społeczna w Kościele

Już w latach 50. XX wieku nastąpił wyraźny zwrot w kierunku zainteresowania ówczesnymi mediami i otwarciu się Kościoła na nowinki związane z rozwojem technicznym i technologicznym w zakresie komunikacji. Eksperti z zakresu *media literacy* podkreślają, że początki rozwoju tej subdyscypliny (przede wszystkim w Kanadzie, która była liderem w rozwoju powstającej specjalności) są związane ze środowiskiem ludzi Kościoła. Także środowisko watykańskie i uczestnicy Soboru Watykańskiego II, w dokumencie *Intermirifica* ogłosili, że media są darem. Papież Paweł VI widział w środkach społecznego przekazu wielką szansę ewangelizacji. Był to okres rozwoju mediów i szczyt ery mediów elektronicznych, opartej na jednokierunkowej komunikacji masowej, a idea sieci społecznościowych nie była jeszcze wówczas urzeczywistniona. Z punktu widzenia edukacji medialnej (ang. *media literacy*) tworzenie mediów w Kościele, np. wydawnictw i stacji katolickich było dobrodziejstwem. W morzu informacji można było wyławiać treści płynące ze stacji i wydawnictw katolickich, które w tamtym czasie zagospodarowały pewną niszę odbiorców oczekujących przekazów zgodnych z wyznawanym przez nich światem wartości. Od początku XXI wieku jednak obok biernych odbiorców Kościół napotyka na dominującą wśród ludzi młodych przestrzeń internetu i całe grono jego użytkowników, w tym aktywnych twórców, trendsettrów, infulecerów, celebrytów, a także grono komentatorów, w tym także hejterów, którzy zmienili obraz postrzegania komunikacji. W takich okolicznościach pojawia się coraz więcej wątpliwości i pytanie, jak ważną rolę powinny odgrywać środki społecznego przekazu w głoszeniu. Wielu kapłanów ma konstruktywny plan ewangelizacji poprzez media, ale i łączące się z tym obawy związane z postrzeganiem takiej osoby we własnym środowisku jako celebryty. Komunikacja z młodymi, mimo wielu udogodnień technologicznych, może być trudna ze względu na szczególną wrażliwość tej grupy odbiorczej, media są jednak kolejnym kontynentem, który domaga się podejmowania na nim niełatwej misji. Na użytek badań nad kwestią porozumiewania z młodymi w Kościele zostało przeprowadzonych piętnaście wywiadów z osobami duchownymi. Odwołując się do kilkunastu głosów w dyskusji nad kwestią ograniczeń komunikacyjnych, dostrzeżono m.in. następujące:

²⁵ M. Chmielewski, M. Nowak, P. Stanisławski, J. Szulich-Kałuża, D. Wadowski, *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*, w: *Edukacja – Media – Teologia*, Kraków 2022.

- trudność w zrozumieniu rzeczywistych potrzeb młodych, którzy posługują się innym językiem i obcują w innym świecie wartości (72% badanych),
- bariery wynikające z odchodzenia młodzieży do świata komunikacji wirtualnej bez udziału osób (60%),
- funkcjonowanie młodych w określonych bańkach informacyjnych (42%).

Zasadnicza część niniejszego tekstu poprzedzona diagnozą społeczną, będzie próbą analizy i poszukania pozytywnej alternatywy dla wspomnianych zagrożeń.

2. Diagnoza społeczna – komunikacja z „nowymi” młodymi w Kościele i społeczeństwie

2.1. Młodzi w Kościele – wyniki raportów i badań jakościowych

Istotną rolę w kontekście jakości działań komunikacyjnych Kościoła ma diagnoza społeczna, z której wynika, że, po pierwsze, wzorzec komunikacyjny wyznaczają dziś nowe media (Facebook, YouTube, Tok-Tok, Instagram etc.), a nie komunikacja charakterystyczna dla tradycyjnych środków społecznego przekazu (mediów drukowanych, fotografii, mediów elektronicznych, w tym stacji telewizyjnych i rozgłośni radiowych, kina). Po drugie, przynaglenie do zredefiniowania wyznaczników komunikacji z młodymi wynika ze statystyk ukazujących częstotliwość kontaktu młodzieży z Kościołem. Jak pokazują badania dotyczące deklarowania uczestniczenia w życiu religijnym (religijności) i praktykowania (czego przejawem jest obecność na nabożeństwach i we wspólnotach), tendencja jest spadkowa, ale i dynamiczna. W Polsce pojawiły się dwa istotne raporty. W pierwszym z nich, badaniu CBOS: *Zmiany religijności Polaków po pandemii* (czerwiec 2022)²⁶, pojawiają się następujące stwierdzenia: „Opinia, że Kościół to wspólnota, w której spełnia się wiara badanych, jest stwierdzeniem najbliższym przede wszystkim starszym respondentom (34% w grupie wiekowej 55-64 lata i 39% wśród osób od 65 roku życia) (...). Sformułowanie, że Kościół to księża i biskupi, którzy swoimi słowami i zachowaniem zniechęcają badanych do siebie, częściej niż pozostali wybierają najmłodszy respondenci (40% osób w wieku 18-24 lata), badani mieszkający w miastach liczących co najmniej 500 tys. mieszkańców (40%), kadra kierownicza i specjaliści z wyższym wykształceniem (40%), ankietowani pracujący na własny rachunek (44%), osoby o dochodach per capita od 4 tys. zł (44%) i identyfikujące się z lewicą (48%). Ostatnie stwierdzenie, głoszące, że Kościół jest niedostosowany do dzisiejszych czasów i dlatego nie zachęca do siebie, wyrażają przede wszystkim badani w wieku 35-44 lata (28%).²⁷

²⁶ *Zmiany religijności Polaków po pandemii*, Nr 85/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_085_22.PDF (14.01.2023).

²⁷ Tamże, s. 6.

Drugi komunikat, to wynik badania CBOS: *Polski pejzaż religijny – z dalekiego planu*²⁸, w którym można przeczytać: „Okazało się, między innymi, że na całym świecie ludzie młodzi – za młodych uznano ludzi w wieku do 40 lat – są mniej religijni niż starsi. Polska wyróżnia się dużą różnicą między młodymi a starszymi pod kilkoma względami: młodszy rzadziej niż starsi mówią, że religia jest «bardzo ważna», w ich życiu (różnica 23 punktów procentowych – największa wśród badanych krajów), że codziennie się modlą (różnica 25 punktów – jedna z największych), że co tydzień chodzą do kościoła (różnica 29 punktów – największa wśród badanych krajów)”²⁹. Badania dotyczące Polaków przedstawia tabela 1 dotycząca deklaracji wiary religijnej i praktykowania, w której wybrani zostali badani w wieku 18-24 lata.

Tab. 1. Deklaracje wiary religijnej i praktykowania w grupie młodych na tle ogółu społeczeństwa

	Ogółu społeczeństwa ^a	Badani w wieku 18–24 lata ^a	Uczniowie szkół ponadpodstawowych ^b
Wiara religijna			
Głęboko wierzący	9,0	4,0	6,4
Wierzący	79,7	69,0	47,7
Niezdecydowani	–	–	23,0
Raczej niewierzący	6,3	14,7	
Całkowicie niewierzący	5,0	12,3	22,9
Praktyki religijne			
Kilka razy w tygodniu	4,7	2,4	5,1
Raz w tygodniu	36,1	20,9	18,7
Przeciętnie 1–2 razy w miesiącu	13,6	12,7	7,6
Kilka razy w roku	22,9	27,8	19,5
W ogóle nie	22,7	36,2	49,1

^a Dane z połączonych zbiorów z badań z 2021 roku (N=13 927). Uwaga: pominięto odmowy odpowiedzi: 3,0% w przypadku wiary religijnej i 2,7% w przypadku praktyk

^b Dane z badania KBPN Młodzież 2021. Uwaga: pominięto odmowy odpowiedzi: 1,6% w przypadku wiary religijnej i 1,4% w przypadku praktyk

Źródło: badanie CBOS.

Po 1989 roku zauważalny jest w Polsce początkowo dość powolny, a z czasem lawinowy spadek poziomu wiary religijnej. Zdecydowanie dynamiczny spadek dotyczy poziomu praktyk religijnych (z 69,5 proc. do 42,9 proc.). W zastraszającym tempie spada liczba osób, które regularnie praktykują. Widać to przede wszystkim wśród tzw. młodych dorosłych, czyli osób pomiędzy 18. a 24. rokiem życia. Na przestrzeni

²⁸ *Polski pejzaż religijny – z dalekiego planu*, Nr 89/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_089_22.PDF (14.01.2023).

²⁹ Tamże, s. 2.

ostatnich czterech dekad z 69 proc. (marzec 1992 roku) zmalał on do 23 proc. (sierpień 2021 roku). Są to opracowania o charakterze badań w wymiarze statystycznym, ale o trosce Kościoła o ewangelizację za pośrednictwem mediów świadczą także jakościowe badania naukowe, by – z obszaru mediów i języka mediów wymienić choćby opracowanie o. Marcina Ciechanowskiego, *Funkcja ewangelizacyjna rozgłośni katolickich w Polsce. Studium analityczno-badawcze formatowania i recepcji przekazów radiowych*.³⁰

2.2. Komunikacja z młodymi – praktyka i wyniki z wywiadów pogłębionych

Analizując język komunikatów kierowanych do młodego odbiorcy, należy na nowo opisać grono odbiorców takich przekazów, w tym użytkowników nowych mediów, a także skategoryzować zestaw wyznaczników prawidłowych w procesie szukania porozumienia. Diagnozowane pokolenie to kategoria społeczna ludzi młodych, tj. w okresie przed dorosłością, a także tzw. młodych dorosłych. Opis ich zachowań nie jest jednorodny, a próba zdefiniowania pewnych czynników, to konstrukt społeczny³¹, zależny od takich zmiennych, jak miejsce zamieszkiwania albo kultura, w której funkcjonują. W odniesieniu do sfery rozwojowej młodzież grupa docelowa to ludzie pomiędzy 11. a 18. rokiem życia, a młodzi dorośli to społeczność do 24 roku życia. Obie grupy są szczególnie narażone na oddziałujące na nich czynniki zewnętrzne, w tym media i treści, które płyną z różnego typu komunikatorów, m.in. źródeł nieweryfikowalnych (w odróżnieniu od mediów tradycyjnych, których nadawcy są najczęściej możliwi do identyfikacji). Tym bardziej – jak twierdzą socjologowie i psychologowie, a w obszarze nauk o komunikacji społecznej i mediach specjaliści z zakresu edukacji medialnej – grupa ta powinna być otoczona szczególną troską ludzi Kościoła. Problem prawidłowego porozumiewania się, w tym kryzys w odniesieniu do sfery życia duchowego, a także budowanie relacji pomiędzy młodymi i pozostałymi pokoleniami jest szczególnie widoczny zarówno w odniesieniu do znanych statystyk i przywoływanych raportów, jak i z – przeprowadzonych na okoliczność powstania niniejszego tekstu – ankiet oraz wywiadów z osobami, które pracują z młodzieżą, głównie Księżmi i osobami zakonnymi, którzy powadzą zajęcia z religii. Kilkanaście pogłębionych wywiadów, które miały charakter badań pilotażowych, pokazały że trudność w zakresie komunikowania z młodymi dotyczy w dużej mierze dwóch obszarów:

- braku znajomości reguł komunikacyjnych dostosowanych do odbiorców i nowych warunków komunikacji zapośredniczonej,

³⁰ M. Ciechanowski, *Funkcja ewangelizacyjna rozgłośni katolickich w Polsce...*, dz. cyt.

³¹ S. Głód, P. Miotła, *Młodzież jako grupa społeczna w ujęciu definicji naukowych*, „Trendy ve vzdělávání”, 7 (1) (2014), s. 323-327.

- presji środowiskowej wynikającej z nieznanych wcześniej ról, jakie wyznacza młodym obcowanie w świecie nowych mediów, dominacja negatywnych postaw różnych podmiotów komunikujących się w nowych okolicznościach społecznych, związanych przede wszystkim z czasem pandemicznej izolacji i okresem popandemicznym (np. zespół stresu popandemicznego)³². W odniesieniu do aspektu komunikacyjnego w obszarze kościelnym, są to przede wszystkim zagadnienia związane z jakością i strukturą kontaktów ludzi Kościoła z młodymi. Współpraca z młodymi okazywała się dla wielu osób koniecznością, a nie szansą. Wyzwania o charakterze *stricte* socjologicznym nie są przedmiotem zainteresowania w niniejszym tekście, warto jednak nadmienić, że z prowadzonych rozmów wynikało, iż młodzi duchowni (badanie było prowadzone na grupie księży do dziesiątego roku kapłaństwa, którzy uczą w szkołach publicznych, a w ramach dodatkowej formacji biorą udział w warsztatach dotyczących komunikacji społecznej) nauczanie religii w szkole traktowali najczęściej jako obowiązek (3/4 badanych) i skarżyli się na czasochłonność dodatkowych elementów związanych z organizacją pracy w jednostce edukacyjnej, by przytoczyć trzy wypowiedzi:

Nie mam czasu na budowanie relacji z młodzieżą, bo szkoła wymaga ode mnie sprawdzania obecności, uczestniczenia w radach pedagogicznych, wypełniania dokumentacji etc. Odczuwam wielkie pragnienie głoszenia, jestem powołany do ewangelizacji. Wstępowałem do seminarium duchownego, bo chciałem być księdzem, a nie belfrem w szkole. Nie mam powołania pedagogicznego (kapłan archidiecezji krakowskiej z 7 letnim stażem pracy w szkole średniej).

Największą bolączką jest dla mnie obowiązek nauczania w szkole. Nie chodzi o trudność w samym kontakcie z dziećmi w szkole podstawowej. Kiedy jako ksiądz jestem nauczycielem w szkole podstawowej nie mogę znaleźć odpowiedniego języka. Nie wiem, czy rozmawiać z nimi, jak z dziećmi, czy językiem dorosłych. Niekiedy więc puszczałem filmy, albo wymyślałem jakieś konkursy i częściej ich w nagrodę cukierkami (kapłan diecezji sandomierskiej z 2 letnim stażem w nauczaniu religii w szkole).

Zdecydowany nadmiar obowiązków organizacyjnych, biurokracji oraz służba w środowiskach osób, które mają większą siłę przypominania o sobie, niż nastolatki, powoduje, że grupą tą zajmują się w naszym zgromadzeniu tylko niektórzy duszpasterze (nauczyciel religii z 8-letnim stażem kapłaństwa).

³² J.B. Bączek, R. Ohme, *Zespół stresu popandemicznego. O zdrowiu psychicznym Polaków w obliczu pandemii*, Warszawa 2022.

Analiza wywiadów pokazała także ogromny potencjał do działania nawet tam, gdzie większość kapłanów upatrywała wspomnianej presji ze strony Kościoła wobec młodych:

Wyśmiewane indeksów dla kandydatów do bierzmowania to z jednej strony jakieś wymaganie wobec młodych. Być może tak to oni widzą, ale ja wiem, że każde takie spotkanie to szansa na choćby kilkusekundową ewangelizację (zakonnik, archidiecezja częstochowska).

Przytoczone tu wypowiedzi nie są składową badań statystycznych i Autorka nie rości sobie prawa w zakresie uogólnień i wyciągania wniosków wobec przedstawionego tematu. Wybrane, reprezentatywne dla badanej grupy wypowiedzi, posłużyły jednak jako punkt wyjścia wobec kwestii braku znajomości reguł komunikacyjnych dostosowanych do odbiorców, co jest przedmiotem podjętych rozważań teoretycznych i podstawą sformułowania wniosków.

Ważnym aspektem, który domaga się ponownego spojrzenia na kwestie komunikacji z młodymi, jest przenoszenie pytań i dyskusji związanych na najważniejszych kwestiach egzystencjalnych, w tym tematach tabu, z komunikacji bezpośredniej na sieciową.

Punktem wyjścia w tworzenie katalogu zasad komunikacyjnych umożliwiających głoszenie Dobrej Nowiny młodym w Kościele jest podejście w duchu zrozumienia ich kondycji nie tylko z teologicznego, ale także psychologicznego, socjologicznego i komunikologicznego punktu widzenia. Język, za pomocą którego głosimy Ewangelię i w ogóle wchodzimy w jakąkolwiek relację z drugim człowiekiem, to nie tylko słownik i regulujące jego użycie reguły gramatyczne. Znajomość języka to także znajomość szeroko pojętej kultury globalnej i danego kręgu, w tym literatury, sztuki, nowych form wyrazu, sposobu myślenia, mentalności młodych, a także – umiejętność odczytywania znaków czasu i elastyczność w reagowaniu na zmiany, co stanowi podstawę sformułowanych hipotez.

Ważnym aspektem, który domaga się ponownego spojrzenia na kwestie komunikacji z młodymi, jest stosunkowo nowe zjawisko, nieznanne w XX wieku, a związane

z uzależnieniami od Sieci i w Sieci³³, a także przenoszenie pytań i dyskusji związanych na najważniejszych kwestiach egzystencjalnych, w tym tematami tabu, z komunikacji bezpośredniej na sieciową. Przykładem są interesujące młodzież tematy związane np. teologią ciała, inicjacją w życie dorosłe, wyborami ścieżki życiowej etc. Kościół, w swojej misji preewangelizacyjnej ma powinność towarzyszenia i wsłuchiwanie się w komunikaty młodych. Ukazywanie intelektualnej przewagi i eksponowanie racji bez zbudowania dobrej relacji jest kontrargumentem w dalszych procesie ewangelizacji *sensu stricte*, następującym już po etapie preewangelizacji. Troska o Kościół nie może pomijać toczącej się dyskusji dotyczącej obecnej kondycji relacji pomiędzy wiernymi wątpiącymi, ludźmi nieuczestniczącymi w życiu Kościoła, a – z drugiej strony – ludźmi Kościoła, w tym przede wszystkim duchownymi.

Wyzwaniem i reakcją na dobrze odczytane znaki czasu staje się dotarcie z przesłaniem Dobrej Nowiny do różnych grup młodzieży: po pierwsze, do tych, którzy nie słyszeli o Chrystusie w ramach preewangelizacji i ewangelizacji *sensu stricte* poprzez komunikację opartą na współodczuwaniu, życzliwości, wielkoduszności i towarzyszeniu; po drugie – tych, którzy odeszli od Jezusa, ponieważ nie otrzymali oni lub nie odczytali rzeczywistego przesłania i nie zobaczyli prawdziwego obrazu Boga, w ramach reewangelizacji, także poprzez nowy zapał, nowe metody i środki wyrazu; po trzecie, tych, którzy są w Kościele obecni, w wymiarze postewangelizacyjnym, tj. poprzez formację opartą na prawdziwych wartościach i ich egzemplifikację.

2.3. Komunikowanie w warunkach sieciowej immersji – pokolenie i-Gen

Cennym studium pokolenia młodych ludzi jest książka Jean M. Twenge, zatytułowana *iGen*³⁴. Autorka potwierdza w kolejnych jej rozdziałach, że ludzie przełomu milenium różnią się od generacji poprzednich pod bardzo wieloma względami. Główną przyczyną jest nieograniczony dostęp do Sieci u osób urodzonych po 1995 roku. Samo sformułowanie *iGen* oznacza właśnie pokolenie internetu. Wyróżnia je przede wszystkim odmiennosc od wcześniejszych generacji objawiająca się w skupieniu na zarządzaniu własnymi zasobami, sposób spędzania wolnego czasu, nadpobudliwość w zrachowaniach społecznych, luźny stosunek do seksualności, polityki i religii. W rozdziale V tej książki, zatytułowanym *Niereligijni: Religii (i duchowości) mówimy nara!*, autorka wspomina sceny rozgrywające się w byłych świątyniach: „Nie jest to bynajmniej zwykły *skate park* – szybują w powietrzu pod łukowatym stropem, obserwowani przez milczącą, kamienną rzeźbę świętego Jana. Ich *skate park* był kiedyś kościołem św. Józefa w Arnhem w Holandii. Jak wiele innych

³³ W. Furmanek, *Uzależnienie od komputera i Internetu (technologii internetowych)*, „Dydaktyka Informatyki” 9, Rzeszów 2014.

³⁴ J.M. Twenge, *iGen*, Wyd. Smak Słowa, Sopot 2019, s. 342.

kościółów w Europie, również kościół św. Józefa został zamknięty po tym, jak wielu Europejczyków odsunęło się od religii. Inna holenderska świątynia służy teraz za szkołę dla akrobatów, a jeszcze inna jest dziś ekskluzywnym butikiem z damską odzieżą. (...) Przynależność do religii była kiedyś niemal uniwersalnym doświadczeniem młodych ludzi: na początku lat osiemdziesiątych XX wieku ponad 90% uczniów klas maturalnych identyfikowało się z jakąś grupą religijną, co oznacza, że tylko jedna dziesiąta nie wyznawała żadnej religii. Jeszcze w 2003 roku 87% uczniów drugich klas liceum deklarowało przynależność do jakiejś religii³⁵. Twenge diagnozuje, że utratę wiary zastąpiły tzw. wierzenia prywatne, bowiem coraz mniej osób uważa, że Biblia pochodzi od Boga, z przytoczone przez nią badania z 2016 roku, tj. okresu na kilka lat przed pandemią pokazują, że dla 25% badanych jest to „starożytna księga baśni, legend, historii i nakazów moralnych, spisanych przez człowieka”. Przywołuje także opinię badacza religii Roberta Fullera, który zajmując się pokoleniem *spiritual but not religious* (uduchowionych, ale nie religijnych), dowodził, że mimo odejścia od zorganizowanej religii, młodzi nadal prowadzą głębokie i dynamiczne życie duchowe³⁶. Autorka książki *i-Gen* widzi jednak, że dwie dekady XXI wieku przynoszą nową zmianę i obecnie dominuje raczej moralistyczny, terapeutyczny deizm.

W kontekście omawianego tematu ważne są trzy spostrzeżenia ze wspomnianej publikacji. Pierwsze, to opinii młodych, którzy twierdzą, że przyczyną odwrotu od religii jest nadmiar zasad wobec deklarowanego przez młodzież indywidualizmu moralnego, który dopuszcza przede wszystkim różnorodność i swobodę. Młodzi nie chcą słyszeć zakazów i nie akceptują języka negatywnego i komunikacji opartej na presji oraz jawnej perswazji.

Po drugie, młodzi deklarują, iż pragną w Kościele korelacji wiedzy i wiary. Jak pokazują badania, połowa osób w wieku od 13 do 17 lat chciałaby zrobić karierę naukową. Ale tylko 1% głoszących w okresie całego roku odnosiło się w kościele do kwestii związanych z nauką³⁷. Autorka książki *iGen* za wspomnianym Kinnamanem relacjonuje historię dwudziestoletniego Mike'a, który wspomina:

Byłem w drugiej klasie liceum, uczyliśmy się o ewolucji... w kościele dowiedziałem się, że nie mogę wierzyć i w naukę, i w Boga, i tak to się skończyło. Przestałem wierzyć w Boga.

Młodzi czekają na komunikację z pozytywnym przekazem oraz wskazują, że ludzie Kościoła powinni koncentrować się na tym, co należy robić, a nie na zakazach.

³⁵ Tamże, rozdział V, s. 101.

³⁶ R. Fuller, *Spiritual but not religious: Understanding unchurched America*. New York 2001, Oxford University Press.

³⁷ D. Kinnaman, *You lost me: Why young Christians are leaving church... and rethinking faith*. Grand Rapids 2016, MI: Baker Books.

Trzecia uwaga dotyczy sposobu komunikowania. Młodzi, badani przez Kinna- mana twierdza, że „Kościół powinien zadbać o to, żeby wszystko było bardziej interaktywne, tak by ludzie musieli aktywnie myśleć, a nie tylko słuchać, co ktoś do nich mówi”. Z tego obrazu wyłania się nowy obraz komunikacji z młodymi, którzy są uwikłani w Sieć i panujące w niej prawidła (np. interaktywność i możliwość komentowania *on line*). Przyzwyczajenia sieciowe, to podstawowa przyczyna kryzysu społecznego u młodych w odniesieniu do pokolenia wszystkich starszych generacji (rodziców, dziadków, nauczycieli) i wspólnoty Kościoła.

2.4. Syndrom stresu popandemicznego

Z młodymi, funkcjonującymi od kilku do kilkunastu godzin w internecie, trzeba rozmawiać tam, gdzie przebywają i próbować przekonywać ich do komunikacji nieza- pośredniczonej. Wobec świadomości, że osoby te wykazują objawy niedojrzałości (np. nie chcą przyjmować odpowiedzialności za swoje życie, a dojrzewanie traktują jak niekończące się dzieciństwo i okres zabawy³⁸), a także faktu, że spędzanie wielu godzin w Sieci prowadzi wprost do problemów ze zdrowiem psychicznym, ludzie Kościoła powinni reagować na zmianę, do której z pewnością przyczyniła się pan- demia. Autorzy książki *Zespół stresu popandemicznego*³⁹ dowodzą, iż nawyk egzystowa- nia w Sieci to skutek pandemii, która spowodowała nie tylko krótkotrwałą zmianę zachowań, ale wpłynęła na – co najmniej – względnie trwałą zmianę nawyków. Obok dobrodziejstw komunikowania na odległość za pośrednictwem technologii cyfrowych i możliwości wykonywania skomplikowanych operacji, nastąpiły takie negatywne zmiany, jak pogłębiające się zjawisko wręcz niewolniczego przywiąza- nia do Sieci. Młodzi ludzie dziennie sięgają do smartfona częściej, niż co minutę, by poczuć się częścią wspólnoty, co doskonale obrazują badania ośrodków nauko- wych (m.in. Uniwersytetu Warszawskiego) nad zjawiskiem FOMO, czyli lęku przed wykluczeniem z życia *on line*⁴⁰. Dodatkowo pandemii towarzyszyło także zjawisko infodemi, która według WHO (2018) oznacza „szybkie rozprzestrzenianie informa- cji różnych rodzajów, z uwzględnieniem plotek, pogłosek i niewiarygodnych infor- macji”⁴¹. Ta sama instytucja (WHO) wspomina o jednostce chorobowej, jaką jest zespół stresu popandemicznego. Pojawił się on wobec braku okresu przejściowego pomiędzy kontaktem bezpośrednim, a komunikowaniem zdalnym. Plastikzny umysł

³⁸ K.J. Gergen, *Nasycone Ja. Dylematy tożsamości w życiu współczesnym*, Warszawa 2009.

³⁹ J.B. Bączek, R. Ohme, *Zespół stresu popandemicznego...*, dz. cyt.

⁴⁰ A. Jupowicz-Ginalska, M. Szewczyk, A. Kiciński, B. Przywara, A. Adamski, *Dispensation and Liturgy Mediated as an Answer to COVID-19 Restrictions: Empirical Study Based on Polish Online Press Narration*, „Religions” 2021, 12 (2).

⁴¹ Cyt. za: *Raport Covid-19: Dezinformacja w polskiej cyberprzestrzeni*, Instytut Kościuszki, <https://ik.org.pl/publikacje/raport-covid-19-dezinformacja-w-polskiej-cyberprzestrzeni> (20.03.2023).

młodego człowieka, ma ogromne właściwości przystosowawcze, gdyż wykazuje się elastycznością, np. w reakcji na nową kulturę czy środowisko tworzy nowy model, tzw. ślad pamięciowy w umyśle (engram), który pomaga dostosować się do zmiany. Uważa się, że przejście na tryb zdalnego nauczania w warunkach przedpandemicznych zajęłoby nawet jedno pokolenie. Zmiana, jaka dokonała się w czasie kilku zaledwie tygodni jest przyczyną przemęczenia układu nerwowego i powodem ujawniających się dysfunkcji i takich zjawisk, jak np. wypalenie zawodowe, czy – ukazane w statystykach – wypalenie religijne. Pandemia, jak twierdzą psychologowie, uszkodziła regulatory stresu i jest powodem, dla którego młodzież ma poważne kłopoty z pohamowaniem emocji, agresją oraz autoagresją. Zarówno państwo, jak i Kościół mierzą się z falą prób samobójczych; raport Komendy Głównej Policji z 2022 roku wspomina o 1500 przypadkach prób samobójczych oraz 127 samobójstwach wśród młodych, a także fakcie, iż w środowiskach szkolnych w każdej 28-osobowej klasie polskiej szkoły statystycznie 2 osoby miały za sobą próby samobójcze. Jednym z istotnych powodów tego zjawiska jest brak komunikacji w świecie realnym kosztem przebywania w Sieci, utrata ważnych relacji, a w konsekwencji samotność i brak zrozumienia, na które wskazują młodzi. Analiza tych danych w kontekście badań nad komunikacją stała się podstawową motywacją do zaproponowania modelu 4K.

3. Prawidłowa komunikacja jako remedium na kryzys społeczny.

Model 4K.

Kościół wykazując starania o budowanie dobrych i zdrowych relacji z pokoleniem młodych dostrzega, iż tylko pozornie znika w tej grupie potrzeba relacji, niejako zabezpieczona przez algorytmy, które odpowiadają na deklarowane w Sieci potrzeby i pragnienia. Wprost przeciwnie, automatyzacja komunikacji oraz nagromadzone banki danych o poczynaniach młodych w Sieci zaburzają prawdziwe relacje, opierające się w wymiarze spotkania twarzą w twarz i komunikacji bez użycia mediów. Paweł H. Dembiński podkreśla, że jesteśmy świadkami zjawiska, o którym papież Franciszek pisał w encyklice *Laudato si'* i stwierdza: „W takich czasach jak pandemia powinna szczególnie wybrzmieć profetyczna rola Kościoła. (...) kryzys wywołany pandemią ma głęboki wymiar egzystencjalny i wskazuje na potrzebę zmiany mentalności. Ponadto musi wrócić antropologiczny punkt widzenia do wielu dziedzin naszego życia”⁴². Biskup Artur Ważny, przewodniczący Zespołu ds. Nowej Ewangelizacji Konferencji Episkopatu Polski w najnowszej książce zatytułowanej *Jesteś źrenicą oka*, posłużył się metaforą i napisał: „Kiedyś ten świat wyciągał nas z wody

⁴² K. Tomasiak, *Prof. Dembiński: w czasach pandemii powinna wybrzmieć profetyczna rola Kościoła*, <https://www.ekai.pl/prof-p-h-dembinski-w-czasach-pandemii-powinna-wybrzmiec-profetyczna-rola-kosciola-wywiad> (21.03.2023).

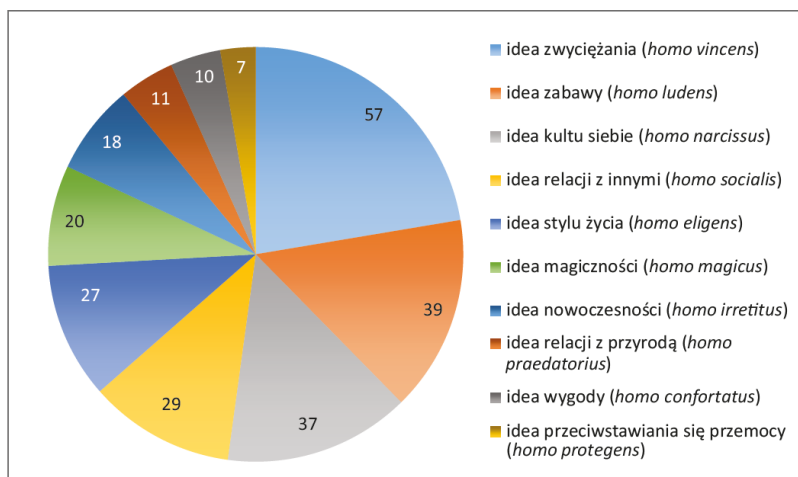
chrześcijaństwa pojedynczo, na wędkę. Pojedyncze osoby były wyciągane z tej kultury, w której żyjemy. Potem świat wymyślił sieci, różnego rodzaju, aż do sieci internetowej, że nas już tak łowi w większej ilości. A dzisiaj poszło to dalej. Jak ktoś powiedział – ten świat wymienił wodę. Wymienił wodę chrześcijaństwa, powietrze duchowe, którym oddychamy, środowisko, w którym żyjemy. Kultura, w jakiej pływamy, jaką oddychamy, zaczyna być wymieniana. (...) I wymieniana jest woda. Jesteśmy jeszcze rybami, które płyną. Dzieci jeszcze chrzczymy. Młodzi jeszcze są tymi rybami, ale oni płyną już w innej wodzie. My też, ale mamy jeszcze doświadczenie tej wody, która jest w nas, którą żyliśmy i którą pamiętamy z dzieciństwa. Jednak kiedy rozmawiasz z własnym dzieckiem, z nastolatkiem, on już w głowie ma inne wartości. On już myśli inaczej. To już jest pewien nowy trud, nowy wysiłek i naprawdę trzeba bardzo wspomóc rodziców, żeby im po pierwsze to uświadomić, a po drugie pokazać, jak można jeszcze w tej wodzie żyć, bo Jezus mówi do Ojca: *Nie proszę, żebyś ich zabrał ze świata* – my nie mamy się obrazić na ten świat i od niego się odseparować – *ale byś ich zachował od złego* (J 17,15). O to chodzi. My jesteśmy w ten świat posłani. Mamy tę wodę chrześcijaństwa na nowo wpuszczać w ten świat. A nie czekać, aż nam wymienią wodę. To jest nasze zadanie – ludzi nowej kultury”⁴³. Badania naukowe, diagnozujące najważniejsze idee, jakie są interesujące dla młodych w Sieci, potwierdzają tę opinię.

Diagnoza, przeprowadzona w części deskrypcyjnej niniejszego tekstu oraz analiza przedstawionych zjawisk prowadzi do części proskrypcyjnej, w której przedstawiony zostanie model 4K komunikacji z młodymi w Kościele, rozumiany jako „schemat używany do naśladowania. Modele komunikacji dostarczają danych wejściowych do ustalenia standardowego systemu komunikacji i zapewnienia efektywnej komunikacji”⁴⁴.

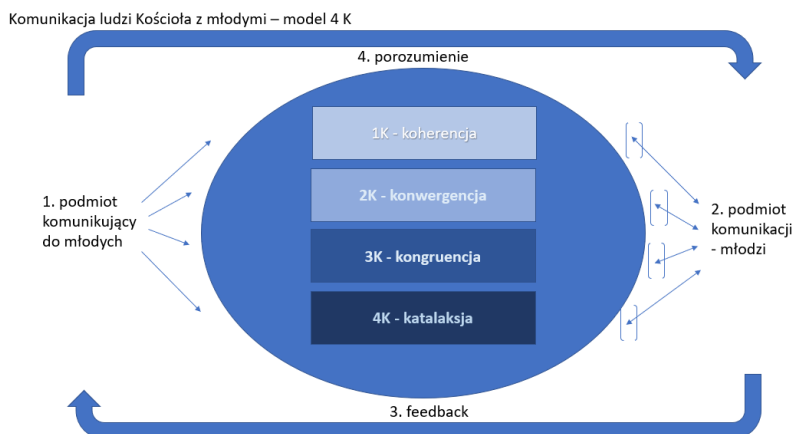
Kościół, posługując się terminologią teologiczną, ma do wypełnienia misję kapłańską, prorocką, której podstawą jest głoszenie Dobrej Nowiny oraz królewską, przejawiającą się w służbie innym. Biorąc to pod uwagę, w badaniu roli języka i komunikacji w budowaniu prawodłowych relacji w paradygmacie komunikologicznym, można wskazać cztery następujące komponenty modelu komunikacyjnego ludzi Kościoła z młodymi.

⁴³ A. Ważny, *Jesteś źrenicą oka*, Biblos, Tarnów 2022, s. 52.

⁴⁴ *Efektywna komunikacja – modele*, <https://isolution.pro/pl/t/effective-communication/effective-communication-models/efektywna-komunikacja-modele#:~:text=Model%20to%20rzecz%20u%C5%BCywana%20do%20na%C5%9Bladowania%20lub%20na%C5%9Bladowania.,w%20organizacji%20biznesowej.%20S%C4%85%20badane%20z%20perspektywy%20organizacyjnej> (21.03.2023).

Ryc. 1. Badania nad ideami przewodnimi w nowych mediach na przykładzie YouTube

Ryc. 2. Schemat modelu 4K

Źródło: badania własne.

Koherencja

Pojęcie koherencji (*the sense of coherence*) odnosi się do poczucia spójności. Jest to teoretyczny konstrukt socjologiczny, dzięki któremu Aaron Antonovski oznaczył stopień orientacji człowieka, w którym zyskuje on względnie trwałe poczucie pewności⁴⁵. Analizując zachowania komunikacyjne koherencja odnosiłaby się do stosowania przewidywalnych i możliwych do prostego wytłumaczenia struktur, prowadzących do zrozumienia treści i intencji przekazu. Użycie języka, którego

⁴⁵ I. Heszen, H. Sęk, *Psychologia zdrowia*, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.

odczytanie nie stanowi przeszkody na poziomie interpretacyjnym (rozumiałość) wzmagają zaangażowanie w procesy sensotwórcze (analiza i wyciąganie wniosków z komunikatów).

Stopień koherencji wykorzystywany jest przede wszystkim w badaniach nad zachowaniami w stanie stresu⁴⁶ na podstawie testu SoC (*Sense of Coherence Scale*) młodzieży i dorosłych. „Poczucie koherencji składa się ze zdolności rozumienia wydarzeń (*comprehensibility*), poczucia zaradności (*manageability*) i poczucia sensowności (*meaningfulness*) podejmowania zaangażowania i kreowania własnego życia. Poczucie zrozumiałości (*comprehensibility*) – występuje gdy człowiek postrzega napływające informacje jako uporządkowane, spójne i dające się zrozumieć. Dzięki niemu, człowiek wytwarza poczucie, że wydarzenia można przewidzieć i zrozumieć. Poczucie zrozumiałości jest zmienną poznawczą. Poczucie zaradności, sterowalności (*manageability*) – określa stopień, w jakim człowiek postrzega dostępne mu zasoby jako wystarczające aby sprostać stawianym wymogom. Dzięki poczuciu zaradności, człowiek nie czuje się bezradną ofiarą zdarzeń (...). Człowiek którego cechuje wysokie poczucie sensowności (*meaningfulness*), chętnie podejmuje wyzwania, oraz wysiłek rozwiązywania problemów i radzenia sobie z nimi”⁴⁷.

W praktyce komunikacyjnej dotyczącej komunikacji z młodymi koherencja jest związana także z powszechnie znaną maksymą Grice’a i teorią relewancji⁴⁸ odróżniającą informacje, sądy o faktach, asumpcje i emocje. Młodzież wyczulona jest na szczerość i prawdziwość w komunikowaniu oraz jasne deklaracje dotyczące wzorców zachowań. Człowiek młody w wyniku swojego rozwoju, przede wszystkim hormonalnego, ale i moralnego potrzebuje klarownych wzorców, a sposobem na uniknięcie dyskomfortu nierozróżniania dobra i zła jest jednoznaczność oraz wewnętrzna koherencja komunikacji w Kościele i idąca za tym spójność postępowania.

Komunikacyjnym wymiarem koherencji jest wysoki stopień korelacji pomiędzy semantyką i pragmatyką wypowiedzi. Deklarowane poglądy bez potwierdzenia w sferze pragmatyki, a nawet w konkretnej postawie, będą stanowić barierę komunikacyjną pomiędzy ludźmi Kościoła a młodymi. Pozytywny wymiar komunikowania wyznacza wprost przekaz Dobrej Nowiny.

⁴⁶ A. Antonovsky, *The structure and properties of Sense of Coherence SCALE*. „Soc Sci Med.” 1993 (36), s. 725-733.

⁴⁷ Por. I. Heszen, H. Sęk, *Psychologia zdrowia...*, dz. cyt.

⁴⁸ D. Sperber, D. Wilson: *Relevance Theory* W: G. Ward, L. Horn (red.): *Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell 2004, s. 607-632.

Konwergencja

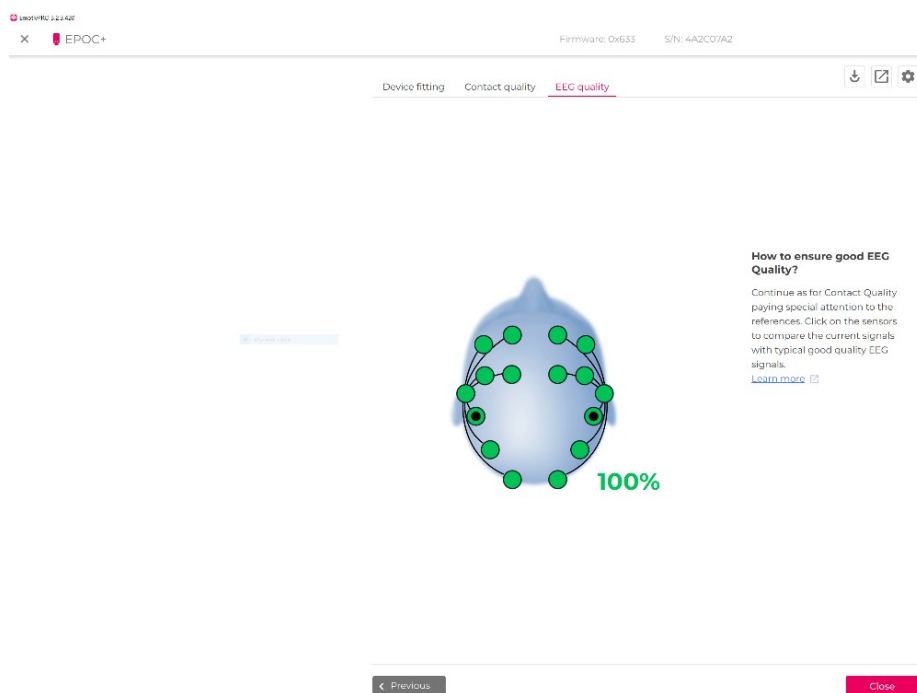
Drugi z elementów modelu 4K to konwergencja w komunikacji, która objawia się dążeniem do dopasowania wszystkich podmiotów w procesie porozumiewania się. Widocznym aspektem tego elementu modelu są wszelkie zachowania, które określone są mianem mowy ciała, a – w zakresie podjętych w niniejszych artykule badań nad językiem jako kodem – komunikacja uwzględniająca funkcję performatywną i fatyczną języka, zmierzającą do spójności komunikacyjnej i podtrzymywania kontaktu⁴⁹. W praktyce, młodzi podejmować będą komunikację w warunkach:

- zrozumienia treści przekazu komunikowanego w sposób bezpośredni i niezawołowany,
- dbałości o szczególne traktowanie młodych, uwrażliwionych na czynniki komunikacyjne (kierowanie pełnej uwagi na rozmówcę, deklarowanie i podtrzymywanie interakcji, troska o komfort sytuacyjny przy wypowiedzi młodych i zabezpieczenie wystarczającej ilości czasu),
- traktowania młodych jako równorzędnych i równoprawnych partnerów komunikacji,
- wolności wymiany myśli bez nachalnego perswadowania i moralizowania.

Funkcją języka w komunikacji społecznej jest, *primo* – zapoczątkowanie i utrzymanie kontaktu, *secundo* – budowanie relacji. W praktyce komunikacyjnej istotne jest to, by do młodych w Kościele zwracać się językiem zrozumiałych dla tej grupy odbiorczej, ale niekoniecznie językiem młodych. Słowotwórstwo w zakresie subjęzyka i subkultury młodych postępuje w bardzo dynamicznym tempie i próba użycia slangu młodzieżowego może stanowić barierę pomiędzy podmiotami komunikacji. Jako błąd w komunikacji będzie także uznawanie języka specjalistycznego, którego deskrypcja i interpretacja także może nastęrczać trudności w zrozumieniu. Młodzi chętniej słuchają szczerzej opowieści o drugim człowieku, niż tej samej historii, określanej wcześniej mianem „świadcstwa”. Zrozumiałe jest dla nich określenie przemiany chleba i wina, a nie transsubstancjacji etc.

Obok semantyki ważne jest także umiejętne posługiwanie się składną (młodzi oczekują przede wszystkim komunikacji opartej na pierwszej i drugiej osobie liczby pojedynczej) oraz zwracania uwagi na trzeci aspekt porozumiewania się, tj. intonację, co ukazały badania prowadzone z użyciem neuronarzędzi.

⁴⁹ B. Kicior, *Po co nam media – po co my mediom? Funkcje i oddziaływanie mediów masowych w społeczeństwie*, „Konteksty Społeczne” 2018, t. 6, nr 1 (11).

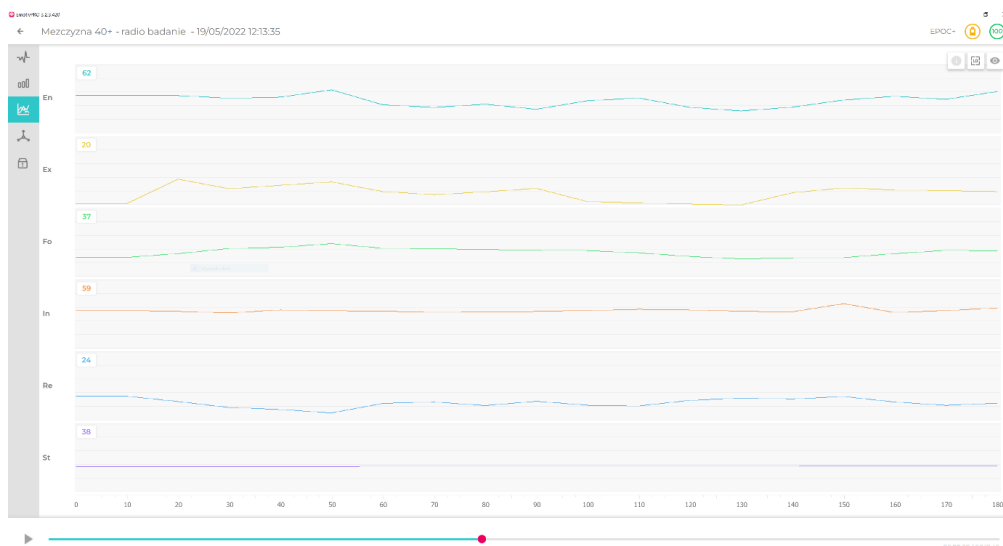
Ryc. 3. Badanie z użyciem Emotive EPOC+

Źródło: Program Emotiv EPOC+.

Pomiary elektroencefalograficzne jako wspierająca metoda badawcza jest użytecznym sposobem odzwierciedlenia zaangażowania słuchacza w przedstawianą mu frazę. „Elektroencefalografia to metoda rejestracji zmian aktywności elektrycznej kory mózgowej. Dokonuje się przy pomocy specjalnych elektrod przyczepianych za pomocą żelu lub pasty do powierzchni skóry głowy lub za pomocą elektrod przyczepionych do czepka, który następnie zakłada się na głowę osoby badanej”⁵⁰. Program rejestrujący zapis fal określa poziom zrelaksowania (wyciszenia) lub pobudzenia (ekscytacji)⁵¹ i określa sekunda po sekundzie wpływ na ludzką percepcję i wyeksportowanie zbiorczego obrazu (pliki CSV). Poziom emocjonalnego zaangażowania i amplitudy są widoczne w poszczególnych parametrach, ukazujących sześć typów emocji: *stress* (St) – poziom napięcia, *engagement* (En) – poziom zaangażowania, *interest* (In) – poziom zainteresowania, *excitment* (Ex) – poziom ekscytacji, *Focus* (Fo) – poziom koncentracji, *relaxation* (Re) – poziom odprężenia. Zdiagnozowanie

⁵⁰ B. Wąsikowska, *Elektroencefalografi a (EEG) w badaniu efektywności komunikacji reklamowej*, „Przedsiębiorczość i zarządzanie” 2016 (17), z. 11, s. 412.

⁵¹ Por. *The Editors of Encyclopaedia Britannica, Electroencephalography*, w: *Encyclopaedia Britannica*, [h_ps://www.britannica.com/science/electroencephalography](https://www.britannica.com/science/electroencephalography) (2.12.2021).

Ryc. 4. Wykres poziomu emocji w czasie projekcji wypowiedzi ze zmianą intonacji w 20 i 50 sekundzie

Źródło: Dokumentacja Edukacyjnego Laboratorium Mediów Społecznościowych Akademickiego Centrum Medialnego UPJPII w Krakowie (21.03.2023).

tych cech przekazu, pozwoliło rozpoznać te elementy, które są kluczowe w odbiorze przekazu i pokazały, że pod wpływem prawidłowej intonacji następuje wzrost zainteresowania przekazem (kluczowe są dwa wskazania, tj. poziom zaangażowania oraz zainteresowania i zmiana w tzw. punktach zwrotnych, kiedy zmienia się intonacja).

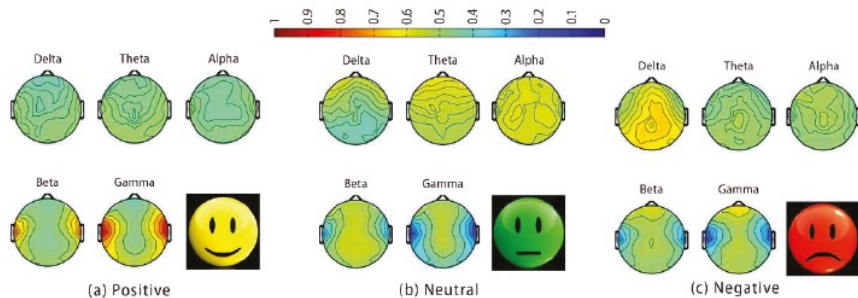
Nadanie odpowiedniej dynamiki wypowiedzi skutkuje wzbudzeniem zainteresowania treścią, co dobitnie pokazują badania nad procesami uwagowymi prowadzone w Akademickim Centrum Medialnym. Te same treści przekazywane z różnym zaangażowaniem wywoływały odmienne emocje i stany skupienia. Dotyczyło to także cytatów z Biblii, których przekazywanie z wykorzystaniem właściwej intonacji pozwalało na odnotowanie wysokiego poziomu zaangażowania odbiorcy, komunikowanie zaś w sposób monotony, powodowało, że te same, wartościowe treści nie mogły pokonać zapory percepcyjnej.

Kongruencja

Kongruencja (łac. *congruere* – iść razem, zgadzać się) to pojęcie oznaczające zgodność i stosowność. W przedstawionym modelu kongruencyjność polegałaby na postawie zrozumienia młodych i niejako stawania po tej samej stronie, co oni. Krytyka – zarówno konstruktywna, jak i destruktywna, jako jedna z form wychowawczych dotyka osoby młode w środowisku domowym i publicznym. Od Kościoła oczekują oni raczej mądrego towarzyszenia w czasie rozwoju, w tym w kryzysie.

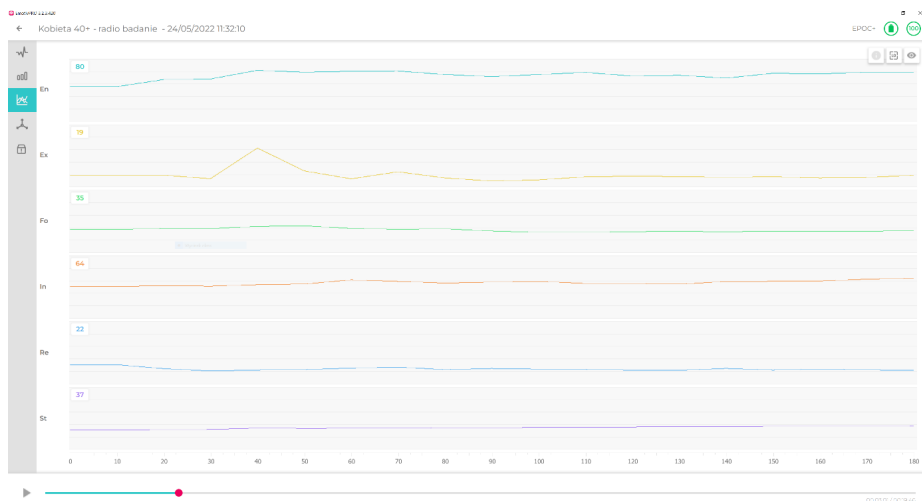
Negatywny język napomnień i moralizowania, stosowanie argumentacji odroczonej nagrody lub straszenie karą wieczną jest – jak deklarują młodzi – nieskuteczne.

Przekonuje ich za to wskazywanie wartości wspólnoty, do której młodych się zaprasza i obecność w ich życiu. Wspomniane badania prowadzone w Akademickim Centrum Medialnym, w tym z użyciem elektroencefalografu pokazały, że przekaz religijny może być dla młodych interesujący, jednak warunkiem jest stosowanie języka propozycji, a nie przymusu.

Ryc. 5. Schemat reakcji emocjonalnych na podstawie badania EEG

Jak widać na prezentowanym badaniu uważności z lepszym odbiorem spotykają się treści przekazywane językiem pozytywnym, niż językiem kary i napomnienia.

Ryc. 6. Wykres poziomu emocji w czasie percepcji komunikatu z podwyższonym poziomem ekscytacji między 30 a 50 sekundą

Źródło: Dokumentacja Edukacyjnego Laboratorium Mediów Społecznościowych Akademickiego Centrum Medialnego UPJPII w Krakowie (12.03.2023).

Dłuższa wypowiedź, w której pojawia się fragment, gdy osoba duchowna potwierdza wagę dylematów młodzieży w aspekcie ich dojrzewania, a także używa argumentów młodzieży w dyskusji z dorosłymi (czasowo ukazany pomiędzy 30. a 50. sekundą) wzbudza zdecydowanie najwyższy poziom ekscytacji u słuchających w wieku od 11 do 24 lat.

Katalaksja

Ostatni element modelu 4K, to katalaksja dopełnia warunki osiągnięcia najważniejszego celu komunikacyjnego, którym jest wytworzenie wspólnoty. Odnosi się zarówno do komunikacji ludzi Kościoła z tymi, którzy są w nim obecni, ale i z tym, którzy są wątpiący lub pozostają w oddaleniu, ale istnieje potencjalna możliwość stworzenia wspólnoty opartej na fundamencie uniwersalnych wartości. Zjawisko katalaksji (wsparcie w przemianie człowieka, pomimo uprzedniej rozbieżności w zakresie poglądów i wartości), to doprowadzanie do porozumienia, jako istotnej wartości podjętych działań.

Katalaksja, choć ważna w odniesieniu do wszystkich etapów ewangelizacji, szczególnie znaczenie odgrywa w jej początkowej fazie, określanej jako preewangelizacja. Kościół, głosząc kerygmat, otwiera się na każdego człowieka⁵². „Dzięki uczestnictwu w wymianie dóbr (jakimi są głoszone wartości), dochodzi do tworzenia wspólnoty. Pojęcie katalaksja pochodzi od greckiego czasownika *katallaein* (wymieniać, przyjmować do wspólnoty). Za sprawą Michała Drożdża zyskało ono znaczenie w kontekście badań nad komunikacją społeczną i mediami, jako istotny czynnik w komunikacji idei wartości niematerialnych⁵³. Komunikacja katalaktyczna ma na celu stworzenie pola współpracy różnych środowisk i tworzenie wspólnoty o zbieżnych celach i ukierunkowanych na wspólne dobro.

Katalaksja jako czwarty element poprawnego porozumiewania się z młodymi w Kościele ma wymiar komunikacyjny, a docelowo ewangelizacyjny.

Posumowanie

Przedstawiona diagnoza, wyniki z wywiadów pogłębionych, a także badania empiryczne z obszaru *neuroscience*, pokazały, jak dziś skutecznie dotrzeć z przekazem ewangelizacyjnym do młodzieży wierzącej i niewierzącej w kontekście takich zjawisk, jak radykalizacja, permisywizm, czy ojkofofia. Dowodzą one, że trzeba w młodych wyzwolić odpowiedni poziom zaangażowania poprzez obecność w ich

⁵² S. Dyk, *Preewangelizacja otwarciem drzwi dla Ewangelii*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2003 (2), s. 102-111.

⁵³ Por. M. Drożdż, *Osoba i media...*, dz. cyt., s. 496 i n.; por. M. Drożdż, *Integracja katalaktyczna jako warunek współdziałania*, w: *Współdziałanie – Rywalizacja. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania*, red. Z. Uchnast, Lublin 2008, s. 34.

życiu i komunikowanie się przy pomocy zrozumiałych dla nich form. Młodzieży, jak pokazały te badania, nie imponują rozważania jedynie teoretyka-teologa, ale przede wszystkim kapłana – duszpasterza i praktyka. Cenne w tym kontekście jest przypomnienie słów papieża Pawła VI, które należy potraktować jako konkluzję i motto proponowanego modelu. „Człowiek naszych czasów chętniej słucha świadków, aniżeli nauczycieli; a jeśli słucha nauczycieli, to dlatego, że są świadkami”⁵⁴.

Niniejszy artykuł wskazuje na znaczenie języka i parajęzyka, podkreśla komponenty aspektu treściowego i formalnego oraz proponuje model 4K, który może przyczynić się do budowania prawidłowych i trwałych relacji we wspólnocie w aspekcie ich aktywnej obecności w życiu Kościoła, wymiany poglądów w duchu dialogu, promowania chrześcijańskiego wymiaru wartości, dostrzegania i wsparcia dla młodych w potrzebie.

Wskazanie na opisane wyznaczniki w procesie komunikowania się potwierdza obie hipotezy i jest równocześnie odpowiedzią na istniejącą potrzebę relacji i poszukiwania sensu życia przez młodych.

Bibliografia

- Antonovsky A., *The structure and properties of Sense of Coherence SCALE*. „Soc Sci Med.” 1993 (36).
- Baczyński A., *Telewizja jako środek ewangelizacji*, w: *Kościół a kultura masowa*, wybór tekstów, F. Adamski, Kraków 1987.
- Bączek J.B., Ohme R., *Zespół stresu popnademicznego. O zdrowiu psychicznym Polaków w obliczu pandemii*, Warszawa 2022.
- Benedykt XVI, *Deus caritas est, W Rzymie, 25 grudnia 2005 r., w uroczystość Narodzenia Pańskiego, w pierwszym roku mego Pontyfikatu*.
- Błachnio A., *Przegląd wybranych badań nad wpływem Internetu na dobrostan psychiczny i kontakty społeczne użytkowników*, w: *Psychologia Społeczna* 2007, tom 2 3-4 (5) Lublin 2008.
- Chmielewski M., *Media społecznościowe jako narzędzia nowej ewangelizacji*, „Świat i Słowo” 2014, 1 (22).
- Chmielewski M., Nowak M., Stanisz P., Szulich-Kałuża J., D. Wadowski, *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*, w: *Edukacja – Media – Teologia*, Kraków 2022.
- Ciechanowski M., *Funkcja ewangelizacyjna rozgłośni katolickich w Polsce. Studium analityczno-badawcze formatowania i recepcji przekazów radiowych*, Kraków 2022, <http://bc.upjp2.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=5854&from=publication> (21.03.2023).
- Cymanow-Sosin K., *Wyznaczniki dziennikarstwa preewangelizacyjnego – kompozycja standardów w oparciu o model 4P*, „Kultura-Media-Teologia”, 2020 (41).
- Drożdż M., *Integracja katalaktyczna jako warunek współdziałania*, w: *Współdziałanie – Rywalizacja. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania*, red. Z. Uchnast, Lublin 2008.
- Drożdż M., Cymanow-Sosin K., *Monitoring programów informacyjnych na przykładzie nadawcy publicznego w aspektach etycznym i prawnym dotyczących misyjności i zawodu dziennikarskiego*, „Media Biznes Kultura” 2019, 1 (6).
- Drożdż M., *Medialne mirifica*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2013, (5) nr 2 (9).

⁵⁴ Przemówienie Papieża Pawła VI do członków „Concilium de Laicis”, 2.X.1974, AAS 66 (1974), s. 568.

- Drożdż M., *Osoba i media. Personalistyczny paradygmat etyki mediów*, Biblos, Tarnów 2005.
- Drzewiecki P., *Kościół o mediach. Wybór dokumentów Kościoła o środkach społecznego przekazu*, <http://media.uksw.edu.pl/kosciol-o-mediach.pdf> (15.01.2021).
- Dyk S., *Nowa ewangelizacja. Konkretny wyzwanie*, Gubin: Przystanek Jezus, 2015.
- Dyk S., *Preewangelizacja otwarciem drzwi dla Ewangelii*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2003 (2).
- Efektywna komunikacja – modele*, <https://isolution.pro/pl/t/effective-communication/effective-communication-models/efektywna-komunikacja-modele#:~:text=Model%20to%20rzecz%20u%C5%BCywana%20do%20na%C5%9Badowania%20lub%20na%C5%9Badowania.,w%20organizacji%20biznesowej.%20S%C4%85%20badane%20z%20perspektywy%20organizacyjnej> (21.03.2023).
- Fuller R., *Spiritual but not religious: Understanding unchurched America*. New York 2001, Oxford University Press.
- Furmanek W., *Uzależnienie od komputera i Internetu (technologii internetowych)*, „Dydaktyka Informatyki” 9, Rzeszów 2014.
- Gergen K.J., *Nasycone Ja. Dylematy tożsamości w życiu współczesnym*, Warszawa 2009.
- Głód S., Miotła P., *Młodzież jako grupa społeczna w ujęciu definicji naukowych*, „Trendy ve vzdělávání”, 7 (1) (2014).
- Heszen I., Sęk H., *Psychologia zdrowia*, Warszawa 2007, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jupowicz-Ginalska, A. Szewczyk M., Kiciński A., Przywara B., Adamski A., *Dispensation and Liturgy Mediated as an Answer to COVID-19 Restrictions: Empirical Study Based on Polish Online Press Narration*, „Religions” 2021, 12 (2).
- Kicior B., *Po co nam media – po co my mediom? Funkcje i oddziaływanie mediów masowych w społeczeństwie*, „Konteksty Społeczne” 2018, t. 6, nr 1 (11).
- Kinnaman D., *You lost me: Why young Christians are leaving church... and rethinking faith*. Grand Rapids 2016, MI: Baker Books.
- Krawiec M., *Ewangelizacja w globalnej wiosce*, Częstochowa 2015.
- Marcyński M., *Funkcje wypowiedzi religijnych w mediach w ujęciu teologa*, w: *Funkcje wypowiedzi religijnych*, red. R. Przybylska, W. Przychyna, Tarnów 2017.
- Mąkosa P., *Dynamika ewangelizacji według Ewangelii Gaudium Papieża Franciszka*. „Studia Pastoralne” 2014, nr 10.
- Mąkosa P., *Kompetencje ewangelizatorów fundamentem nowej ewangelizacji*, w: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*, red. tenże, Rzeszów 2013.
- Miotk A., *Skuteczne social media*, Gliwice 2013.
- Pisarek W., *Analiza zawartości prasy*, Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa-Książka-Ruch”, Kraków 1983, por. *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, TAIWPN Universitas, Kraków 2006.
- Polski pejzaż religijny – z dalekiego planu*, nr 89/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_089_22.PDF (14.01.2023).
- Przemówienie Papieża Pawła VI do członków „Concilium de Laicis”*, 2.X.1974, AAS 66 (1974).
- Przygoda W., *Preewangelizacja – ekstrawagancja czy pastoralna konieczność*, w: *Peryferie wiary wyzwaniem dla Kościoła*, red. W. Przygoda, M. Fijałkowski, Lublin 2015.
- Raport Covid-19: Dezinformacja w polskiej cyberprzestrzeni*, Instytut Kościuszki, <https://ik.org.pl/publikacje/raport-covid-19-dezinformacja-w-polskiej-cyberprzestrzeni> (20.03.2023).
- Secler B., *Miejsce i rola katolickich środków społecznego przekazu*, w: *Media dawne i współczesne*, red. B. Kosmanowa, t. 1, Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM, Poznań 2006.
- Skrzypczak R., *Personalizm Karola Wojtyły na tle współczesnej myśli polskiej*, „Warszawskie Studia Teologiczne” XXIV/1/2011.
- Sperber D., Wilson D., *Relevance Theory*, w: G. Ward, L. Horn (red.): *Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell 2004.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2005.

Twenge J.M., *iGen*, Wyd. Smak Słowa, Sopot 2019.

The Editors of *Encyclopaedia Britannica*, *Electroencephalography*, w: *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/science/electroencephalography> (2.12.2021).

Ważny A., *Jesteś źrenicą oka*, Biblos, Tarnów 2022.

Wąsikowska B., *Elektroencefalografia (EEG) w badaniu efektywności komunikacji reklamowej*, „Przedsiębiorczość i zarządzanie” 2016, nr 17, z. 11.

Zborowski M., *Siedem cech charakteryzujących nową ewangelizację*, „Annales Missiologici Posnanienses”, 2020, t. 25.

Zgółkowie H., T., *Polszczyzna mediów w komunikacji codziennej – ślady i naśladownictwa*, w: *Język w mediach masowych*, red. J. Bralczyk, K. Kłosińska, Warszawa 2000.

Zmiany religijności Polaków po pandemii, Nr 85/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_085_22.PDF (14.01.2023).

Biogram autora

dr hab. Klaudia Cymanow-Sosin, medioznawca, adiunkt w Katedrze Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, zastępca dyrektora Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UPJP2, kierownik Szkoły Doktorskiej. Członkini Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej, Komisji Medioznawczej Polskiej Akademii Umiejętności. Jej zainteresowania badawcze dotyczą obszarów media relations, komunikacji wizerunkowej i public relations oraz edukacji medialnej, komunikacji interpersonalnej i neuroscience.

ks. Dariusz Raś

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
dariusz.ras@upjp2.edu.pl, ORCID 0000-0002-8112-8748

Marta Woźniak

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
marta.wozniak@upjp2.edu.pl, ORCID 0000-0003-3991-8153

Anna Prusak

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
stradaa@uek.krakow.pl, ORCID 0000-0002-8344-658X

Zarządzanie komunikacją medialną w projekcie rewitalizacji instrumentarium organowego w kościele Mariackim w Krakowie

Management of media communication in the project of revitalization of organ instrumentation in St. Mary's Church in Krakow

Abstrakt

Komunikacja medialna stanowi współcześnie główny kanał przekazu informacji do zewnętrznych interesariuszy projektu. Celem artykułu jest analiza zewnętrznych przekazów medialnych pochodzących z różnych źródeł (prasa, radio, telewizja, portale internetowe) pod kątem ich sposobu reprezentacji projektu rewitalizacji organów w kościele Mariackim w Krakowie. Projekt realizowany był w latach 2015–2022 i polegał na przebudowie i konserwacji instrumentarium bazyliki, oraz na odnowieniu i konserwacji otaczającej je przestrzeni za organami w prezbiterium oraz na głównym chórze muzycznym. Pozyskane materiały źródłowe (przekazy medialne) zostały poddane analizie treści zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Wnioski z badań pozwoliły na dokonanie oceny komunikatów medialnych, co będzie przydatne w planowaniu działań komunikacyjnych w innych projektach.

Słowa kluczowe

przekaz medialny, analiza treści, dziedzictwo kulturowe, projekt, organy, kościół Mariacki

Abstract

At present, media communication constitutes the main channel of information transfer to external stakeholders of the project. The aim of this paper is to analyze external media messages coming from various sources (namely press, radio, television, Internet portals) in terms of how they represented the organ revitalization project in St. Mary's Church in Krakow. The project was carried out in the years 2015–2022 and consisted in the reconstruction and conservation of the basilica's instrumentation, as well as the renovation and conservation of the surrounding space behind the organ in the presbytery and in the main music choir. The obtained source materials (media messages) were subject to content analysis, both quantitative and qualitative. The results allowed an assessment of media messages, and derive implications useful in planning communication activities in other projects.

Keywords

media coverage, content analysis, cultural heritage, project, organs, St. Mary's Church

Wprowadzenie

O obliczu środowiska mediów decyduje układ jego warstw podstawowych. Do warstw tych zalicza się: warstwę obrazu – ikonosferę, warstwę słowa – logosferę, warstwę dźwięku – sonosferę oraz warstwę ciszy – galenosferę¹. Stanowią one elementarne tworzywa komunikatów, które oddziałują na lokalną społeczność. Ta zasada przekazu sprawdza się w kontekście mediosfery kościoła Mariackiego w Krakowie, i jest stosowana jako podstawowy sposób przekazu informacji oraz komunikowania z interesariuszami zewnętrznymi w projektach realizowanych w ramach tego obiektu. Od 800 lat, a więc od powstania parafii Mariackiej rozwijała się ona dzięki licznym fundacjom mieszczańskim. Przekaz wiary i intensywność komunikatów sprzed stuleci znajduje odzwierciedlenie w mnogości źródeł i świadectw zarówno tych pisanych, drukowanych, cyfrowych, ikonograficznych jak i muzycznych². Dla potrzeb niniejszego artykułu należy się odnieść w sposób szczegółowy do warstwy dźwięku – sonosfery. Stanowi ona swoiste tło wszystkich nabożeństw, koncertów i medytacji muzycznych. W aspekcie mariackim składają się na nią “tradycje instrumentów piszczalkowych, twórczość specjalnie dedykowana do wnętrza tego kościoła oraz oczywiście śpiewający wierni, księża, schole, organiści i zespoły muzyczne”³.

Pierwsza zachowana wzmianka o organach mariackich pochodzi z końca XIV wieku. Na przestrzeni kolejnych lat we wnętrzu kościoła wybudowano wiele instrumentów o stylistyce odpowiadającej duchowi epoki w której powstały⁴. Obecnie mariacka muzyka związana jest z trzema instrumentami piszczalkowymi: organami małymi, chórowymi oraz głównymi. W latach 2015-2022 w bazylice Mariackiej prowadzone były prace nad projektem rewitalizacji instrumentarium. Konkurs na zasadniczą renowację instrumentu głównego i średniego wygrała austriacka firma Rieger Orgelbau z siedzibą w Schwarzach. Firma ta zbudowała wiele instrumentów na całym świecie, m.in. w Filharmonii Paryskiej czy w bazylice w Nazarecie, ale również w Polsce, m.in. w kościele św. Barbary, znajdującym się obok kościoła Mariackiego⁵.

W 2016 roku czyszczeniu i strojeniu poddane zostały organy małe, znajdujące się w nawie południowej. Drobne korekty przeprowadzone zostały przez lokalnego

¹ Por. A. Lepa, *Mediosfera człowieka*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2010 nr 19, s. 160.

² Por. D. Raś, *Mariackie inspiracje w kulturze miasta*, „Czasopismo Naukowe Salezjańskiej Szkoły Organistowskiej w Przemysłu” 2022 nr 2, s. 9.

³ D. Raś, *Słowo wstępne – Mediosfera kościoła Mariackiego: nic nie zastąpi zobaczenia na własne oczy*, w: *Kościół Mariacki w Krakowie. 800 lat historii*, Kraków 2023, s. 15.

⁴ Zob. A. Sudacka, *Zabytkowe organy w kościele Mariackim*, „Rocznik Krakowski” 1994 t. LX, s. 51-74.

⁵ Por. P. Matoga, *Historia organów firmy Rieger w kościołach jezuickich na terenie Krakowa*, „Folia Organologica: international yearbook of organ and organ music” 2019 nr 2, s. 52.

organmistrza Lecha Skoczylasa. 8-głosowy pozytyw został wybudowany w 1899 roku przez Tomasza Falla – organmistrza ze Szczyrzyca i zachowany jest w niezmięnionej formie.

Pochodzące z 1912 roku organy chórowe autorstwa Kazimierza Żebrowskiego, znajdujące się w prezbiterium, zostały odrestaurowane i oddane do użytku w grudniu 2018 roku. W trakcie przebudowy atrapy piszczałek umieszczone w prospekcie zostały zastąpione grającymi piszczałkami, głosem Pryncypał 8'. Instrument ten zyskał również głos językowy – Obój 8'. Renowacji poddana została także rokokowa szafa. Aktualnie te 14-głosowe organy obsługiwane są za pomocą stołu gry, który posiada dwa manuały i pedał.

Największej modernizacji uległy organy wielkie. Posiadają one 62 głosy, w tym 8 zabytkowych pochodzących ze starszych mariackich instrumentów. Zachowane zostały najstarsze głosy: Flet Major 8' oraz Flet Minor 4' pochodzące z 1800 roku. Głosy te charakteryzuje szlachetne brzmienie oraz wysoka jakość materiału i wykonania. Nowy, bogatszy wygląd otrzymał zabytkowy prospekt organowy, który rozbudowano o dwie wieże. Całość uzupełniona została również o elementy snycerskie. Wygląd nowej szafy organowej jest kontynuacją klasycystycznego projektu Ignacego Ziarnickiego. Nowy instrument obsługiwany jest przez 4. manuałowy stół gry, pozwalający również na grę na organach w prezbiterium⁶.

Współfundatorem projektu rewitalizacji przestrzeni muzycznej w kościele Mariackim była krakowska firma informatyczna Comarch SA, która od wielu lat współpracuje z parafią przy organizacji wydarzeń muzycznych⁷. Prace nad projektem przebiegały pod nadzorem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz przy opiniowaniu Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków.

W artykule przedstawiono jeden z istotnych aspektów realizacji tego przedsięwzięcia, jakim była komunikacja z zewnętrznymi interesariuszami projektu. We współczesnych czasach komunikacja medialna stanowi główny kanał przekazu informacji do tej grupy osób.

Celem badawczym jest analiza wszystkich przekazów medialnych dostępnych w wersji elektronicznej i pełnotekstowej, dotyczących wyżej omawianej rewitalizacji instrumentarium organowego i opublikowanych w trakcie trwania wydarzenia lub tuż po jego zakończeniu (2015-2022). Był to jeden z największych projektów realizowanych w bazylice Mariackiej w ostatnim dziesięcioleciu, a zatem stanowiący duże wyzwanie pod względem komunikacyjnym i promocyjnym. W tym samym bowiem

⁶ Zob. *Organy*, (brak daty opubl.), <https://mariacki.com/bazylika/organy> (18.03.2023); *Instrumentarium mariackie*, Kraków 2022.

⁷ *Komunikat dot. rewitalizacji instrumentarium w bazylice*, 5.10.2017, <https://mariacki.com/komunikat-dot-rewitalizacji-instrumentarium-w-bazylice> (18.03.2023).

czasie w bazylice Mariackiej realizowany był inny projekt – konserwacja ołtarza Wita Stwosza – który zdominował przestrzeń medialną, i który stanowi przedmiot oddzielnych analiz i publikacji⁸. Przez przekaz medialny autorzy rozumieją zarówno tytuły opublikowane w prasie i na portalach informacyjnych, jak również audycje telewizyjne i radiowe. Proces kwerendy, gromadzenia i analizy przekazów został omówiony w dalszej części artykułu.

Szczegółowe cele analityczne obejmują: ilościową ocenę występowalności poszczególnych przekazów medialnych oraz analizę treści przekazów pod względem występowania słów kluczowych, wydźwięku, jak i reprezentacji reakcji aktorów (interesariuszy projektu) na różne wydarzenia związane z projektem. Należy przy tym zwrócić uwagę na historyczną perspektywę kształtowania procesu komunikacji wokół rewitalizacji instrumentarium organowego. Tak zaawansowana i wszechstronna komunikacja działań realizowanych w 700-letnim obiekcie jest możliwa dopiero w czasach współczesnych. Zaprezentowana analiza przekazów medialnych jest z jednej strony odzwierciedleniem działań komunikacyjnych prowadzonych w ramach projektu, z drugiej stanowi medialne uzewnętrznienie reakcji interesariuszy na projekt.

1. Komunikacja w projektach dziedzictwa kulturowego architektury sakralnej

W literaturze wielokrotnie zwracano uwagę na złożoność i kompleksowość projektów o charakterze konserwatorskim prowadzonych w obiektach dziedzictwa kulturowego. Wymagają one zaangażowania specjalistów z różnych dziedzin, a ich zwykle wieloletnia i interdyscyplinarna współpraca ma na celu zrozumienie mechanizmów niszczenia historycznych aktywów oraz znalezienie i zastosowanie odpowiednich metod rewitalizacji i ochrony. Takimi projektami zarządzają zwykle konserwatorzy i inżynierowie o uznanej reputacji, ale których kompetencje zarządzania projektami (w tym komunikacji) są często nabywane w praktyce i bazują na nieformalnym uczeniu się⁹.

Według podręcznika PMBoK¹⁰, przeznaczonego dla kierowników projektów, *zarządzanie komunikacją* to jeden z dziesięciu obszarów zarządzania projektem (obok: zarządzania integracją, zakresem, czasem, budżetem, jakością, zmianą, zamówieniami i ryzykiem); drugi to *zarządzanie interesariuszami*, które w dużej mierze

⁸ D. Raś, A. Prusak, M. Woźniak i G. Sambor, *Risk Management and Communication in Cultural Heritage Project: The Case of The Veit Stoss Altar in Poland*, "Communications of International Proceedings", 41st IBIMA International Conference Proceedings, 2023, No 4, w druku.

⁹ H. Hirszenberger, J. Ranogajec, S. Vucetic, B. Lalic, i D. Gracanin, *Collaborative projects in cultural heritage conservation – management challenges and risks*, „Journal of Cultural Heritage” 2019 No. 37, pp. 215-224.

¹⁰ PMI Project Management Institute, *A Guide to the Project Management Body of Knowledge PMBoK 7th Edition*, 2021.

obejmuje również komunikację z interesariuszami. Dlatego w pierwszych edycjach PMBoK obszar zarządzania interesariuszami stanowił integralną część zarządzania komunikacją¹¹. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że również i obecnie zarządzanie komunikacją w projektach jest bezpośrednio powiązane z interesariuszami w definiowaniu procesów komunikacyjnych. Przykładowo, *planowanie komunikacji* polega na „opracowaniu odpowiedniego podejścia i planu działań komunikacyjnych w oparciu o potrzeby informacyjne każdego interesariusza lub grupy interesariuszy”¹². Dlatego w literaturze obszary te są często badane łącznie^{13,14}.

Kim jednak są *interesariusze*? W teorii zarządzania projektami interesariusze to „osoby, grupy lub organizacje uczestniczące w realizacji projektu, wywierające na niego wpływ lub zainteresowane realizacją lub rezultatem projektu”¹⁵. W literaturze istnieje wiele różnych metod klasyfikacji interesariuszy¹⁶. Przykładowo, można ich podzielić ze względu na wpływ i zainteresowanie projektem. Jednak najczęściej stosowaną klasyfikacją jest to, czy dany interesariusz znajduje się wewnątrz, czy na zewnątrz organizacji realizującej projekt (tj. interesariusze wewnętrzni i zewnętrzni). Kryterium fizycznej lokalizacji interesariuszy ma jednak niewielkie znaczenie praktyczne, gdyż niektóre organizacje angażują podwykonawców zewnętrznych do pracy dla i wewnątrz organizacji, i w ten sposób stają się oni interesariuszami wewnętrznymi¹⁷. W przeciwieństwie do interesariuszy wewnętrznych, interesariusze zewnętrzni to ci, którzy nie mają formalnego związku z organizacją realizującą projekt, ale mogą wpływać na niego lub podlegać wpływowi projektu¹⁸. Interesariusze zewnętrzni to zatem bardzo szeroka kategoria, na którą składają się m.in. regulatorzy, inwestorzy, społeczności lokalne, klienci, konkurenci, stowarzyszenia, dostawcy, instytucje edukacyjne, turyści, i wiele innych. Szczególną grupę

¹¹ S.K. McGrath, S.J. Whitty, *Stakeholder defined*, „International Journal of Managing Projects in Business” 2017 Vol. 10, No. 4, pp. 721-748.

¹² PMI Project Management Institute, tamże, 2021.

¹³ V. Turkulainen, K. Aaltonen, P. Lohikoski, *Managing Project Stakeholder Communication: The Qstock Festival Case*, „Project Management Journal” 2015 Vol. 46, No. 6, pp. 74-91.

¹⁴ O. Zwikael, M. Salmona, J. Meredith, S.A. Zarghami, *Enhancing project stakeholder communication under insufficient knowledge of project management concepts*, „Engineering, Construction and Architectural Management” 2022.

¹⁵ IPMA International Project Management Association, *Polskie Wytyczne Kompetencji Indywidualnych ICB 4.0* 2015.

¹⁶ M. Clayton, *The Influence Agenda. A Systematic Approach to Aligning Stakeholders for Driving Change*, New York 2014.

¹⁷ A.K. Mazur, A. Pisarski, *Major project managers' internal and external stakeholder relationships: The development and validation of measurement scales*, „International Journal of Project Management” 2015 Vol. 33, No. 8, pp. 1680-1691.

¹⁸ G.M. Winch, *Managing project stakeholders*, In P.W. G. Morris, and J.K. Pinto (Eds.), *The Wiley guide to managing projects*, 2004, pp. 321-339.

stanowią w tym przypadku media. Choć większość źródeł klasyfikuje media (dziennikarzy) jako jedną z kategorii interesariuszy zewnętrznych, niektórzy badacze twierdzą, że stanowią oni zupełnie oddzielną, niezależną grupę¹⁹. Media mogą bowiem w znaczący sposób wpływać na zachowania innych i są w stanie kontrolować przepływ informacji pomiędzy różnymi aktorami²⁰.

Sposób komunikacji w dużym stopniu wpływa na poziom zaangażowania interesariuszy i determinuje ich zaufanie do projektu²¹. Komunikacja jest zatem jednym z podstawowych zadań krytycznych dla sukcesu projektu²². Sukces ten polega, między innymi, na spełnieniu oczekiwań kluczowych interesariuszy²³. Dlatego standardy zarządzania projektami wypracowane przez inną organizację zrzeszającą kierowników projektów – IPMA (ang. *International Project Management Association*) – także łączą zarządzanie projektem z zastosowaniem odpowiednich narzędzi w celu zaspokojenia potrzeb interesariuszy, a sukces projektu definiowany jest jako ich „zadowolenie z rezultatów projektu”²⁴. Tym samym osiągnięcie sukcesu projektu staje się większym wyzwaniem, niż gdyby miarą sukcesu było jedynie „uzyskanie częściowych produktów projektu na czas i w ramach budżetu”²⁵.

Pomimo istotności tego tematu, problematyka aplikacji metodyk i standardów zarządzania projektem w przedsięwzięciach konserwatorskich, realizowanych w obiektach dziedzictwa kulturowego, jest rzadko omawiana w literaturze nie tylko polskiej, ale i zagranicznej. Nieliczne badania w tym zakresie koncentrują się głównie na zarządzaniu ryzykiem²⁶ lub wdrażaniu nowych technologii²⁷. Tym bardziej brakuje

¹⁹ I. Koehler, S. Raithel, *Internal, external, and media stakeholders' evaluations during transgressions*, „Corporate Communications: An International Journal” 2018.

²⁰ D. Vogler, M. Schranz, M. Eisenegger, *Stakeholder group influence on media reputation in crisis periods*, „Corporate Communications: An International Journal”, 2016 Vol. 21, No. 3, pp. 322-332.

²¹ J.J. Molwus, B. Erdogan, S. Ogunlana, *Using structural equation modeling (SEM) to understand the relationships among critical success factors (CSFs) for stakeholder management in construction*, „Engineering, Construction and Architectural Management” 2017 Vol. 24, No. 3, pp. 426-450.

²² A. Alsulaimi, T. Abdullah, *Management of Stakeholder Communications in IT Projects*, 3rd International Conference on Computer Applications & Information Security (ICCAIS), 2020.

²³ PMI Project Management Institute, *A Guide to the Project Management Body of Knowledge PMBoK 7th Edition*, 2021.

²⁴ IPMA International Project Management Association, *Polskie Wytyczne Kompetencji Indywidualnych ICB 4.0*, 2015.

²⁵ IPMA International Project Management Association, *Polskie Wytyczne Kompetencji Indywidualnych NCB 3.0*, 2009.

²⁶ P. Santosuosso, *A satisfaction-based model for risk indexing in cultural heritage conservation*, „Journal of Cultural Heritage” 2022 No. 57, pp. 173-183.

²⁷ A. Marto, A. Gonçalves, M. Melo, M. Bessa, *A survey of multisensory VR and AR applications for cultural heritage*, „Computers & Graphics” 2022 No. 102, pp. 426-440.

w literaturze światowej odniesień do zarządzania projektami (w tym do zarządzania interesariuszami i komunikacją) realizowanymi w obiektach sakralnych.

Wielowymiarowość wartości i znaczenia zabytkowych budowli kościelnych wymaga szczególnej wrażliwości i wyczucia we współczesnych procesach komunikacji i środkach masowego przekazu.

Dziedzictwo kulturowe obejmujące architekturę sakralną to bardzo specyficzna sfera działalności projektowej (głównie odnosząca się do projektów o charakterze konserwatorskim). Sfera ta, przez niektóre źródła umiejscowiona pomiędzy *sacrum a profanum*, traktuje sakralne budowle zarówno jako obiekty sprawowania kultu religijnego, jak i ruchu turystycznego²⁸. Zabytki sztuki kościelnej reprezentują więc szerokie spektrum wartości, w tym wartość historyczną jako dzieło architektoniczne oraz symboliczną i emocjonalną jako miejsce chrześcijańskiego kultu. Dlatego na przestrzeni wieków podejmowano wiele inicjatyw ukierunkowanych na ochronę i konserwację tych wyjątkowych elementów dziedzictwa kulturowego. Pierwsze takie działania miały miejsce u schyłku chrześcijańskiej starożytności, co było związane z adaptacją pogańskich budowli na miejsca kultu chrześcijańskiego. Liczne przykłady pokazują, że w ten sposób ocalały one od rozbiórki lub degradacji. W średniowieczu z kolei rozbudowano wiele chrześcijańskich budowli, co stanowiło odpowiedź na rosnącą liczbę wiernych, a także przeprowadzono liczne prace konserwatorskie. W Polsce świadomość potrzeby ochrony historycznych budowli, w tym obiektów sakralnych, zaczęła się kształtować od połowy XVIII wieku, kiedy wyłoniły się pierwsze inicjatywy związane z ochroną zabytków²⁹.

Wielowymiarowość wartości i znaczenia zabytkowych budowli kościelnych wymaga szczególnej wrażliwości i wyczucia we współczesnych procesach komunikacji i środkach masowego przekazu. Dlatego autorzy artykułu przeprowadzili analizę komunikatów pojawiających się w mediach w odniesieniu do jednego z najważniejszych projektów (oprócz projektu konserwacji ołtarza Wita Stwosza) realizowanych w kościele Mariackim w ostatnim dziesięcioleciu. Analiza ta, będąca

²⁸ M. Ostrowski, *Pomiędzy sacrum a profanum – o turystyce w obiektach sakralnych*, „Turyzm” 2005 z. 15, nr 1/2, s. 41-52.

²⁹ G. Grąbczewski, *Rozwój problematyki konserwatorskiej architektury sakralnej – rys historyczny*, „Re-sovia Sacra” 2021 nr 28, s. 101-117.

częścią szerszej rozumianego zarządzania komunikacją w projekcie, może wskazać nie tylko pozytywne strony, ale także pewne niedostatki w komunikacji medialnej z zewnętrznymi interesariuszami. Pozwoli to na sformułowanie stosownych wniosków i zaleceń, przydatnych także dla przedstawicieli mediów.

2. Integralność praktyk komunikacyjnych z etapami powstawania instrumentarium

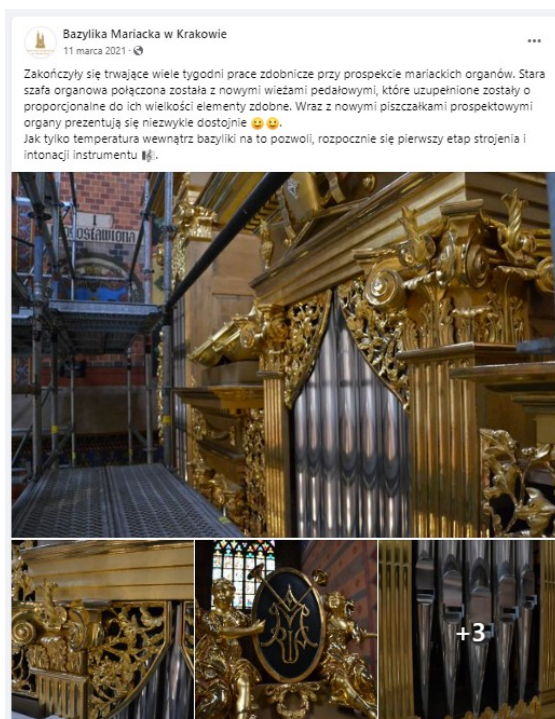
Planowanie kalendarium prac rewitalizacyjnych³⁰ wraz z kalendarium informowania opinii publicznej obejmowało kilka ściśle zdefiniowanych etapów. Etap pierwszy (2015 rok) to ocena stanu instrumentarium bazyliki Mariackiej przez Archidiecezjalną Komisję Muzyki Kościelnej. Etap drugi (2016) to rozstrzygnięcie konkursu na konserwację i budowę instrumentarium organowego, który wygrała firma Rieger Orgelbau. W kolejnym etapie, obejmującym lata 2016-2017, zawarte zostały umowy między parafią Mariacką a firmą Rieger na prace przy muzycznym instrumentarium mariackim oraz rozpoczęto prace przygotowawcze i planistyczne. 5 października 2017 parafia Mariacka wraz z firmą Comarch wydała wspólny komunikat prasowy o współpracy w dziele poprawy jakości muzyki organowej w bazylice Mariackiej. Czwarty etap (2018 rok) obejmował renowację organów chórowych w prezbiterium, których poświęcenie i oddanie do użytku nastąpiło 15 grudnia 2018 roku.

Na początku kolejnego etapu (2019-2020) odbyła się konferencja prasowa (10.01.2019) dotycząca rozpoczętych prac naprawczych i wymiany elementów instrumentarium organowego w kościele Mariackim, w tym także budowy nowych organów głównych. W maju parafia wydała ulotkę informacyjną pt. "Nowe Organy" oraz rozpoczęła "Akcję piszczałkową", w ramach której donator otrzymywał medal w formie plakiety z wizerunkiem organów mariackich. W tym czasie prace rewitalizacyjne związane były kolejno z budową części składowych instrumentu głównego w Schwarzach, pierwszym etapem jego montażu w kościele Mariackim, pracami konserwatorskimi przy zachowanych zabytkowych fragmentach prospektu, pracami zdobniczymi przy nowych częściach szafy organowej, pierwszym etapem pełnej konserwacji technicznej i estetycznej przy dekoracji empory chóru oraz pod koniec roku na drugim etapie montażu poszczególnych części. Etap szósty (rok 2021) to pierwsza faza strojenia i intonacji instrumentu oraz kontynuacja prac przy emporze chóru, odbiór techniczny organów przeprowadzony przez Archidiecezjalną Komisję Muzyki Kościelnej, ostatnia faza prac konserwatorskich i zdobniczych przy dekoracji empory chóru oraz testy stabilności stroju poszczególnych głosów i testowanie elektrycznych systemów sterujących, rejestrowych i połączeń między

³⁰ *Przebudowa organów głównych*, (brak daty opubl.), <https://mariacki.com/przebudowa-organow-glownych> (18.03.2023).

instrumentami. Etap ostatni (2022 rok) to zakończenie prac konserwatorskich przy balustradzie chóru nawy głównej, demontaż rusztowań, odbiór końcowy prac konserwatorskich na chórze nawy głównej i emporze z udziałem przedstawiciela Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, drugi etap strojenia i intonacji instrumentu. 14 maja 2022 nastąpiło poświęcenie organów głównych. Podczas liturgii wystąpiły zespoły mariackie: Chór „Hasło”, Schola Mariacka i Cappella Marialis. Po Mszy odbył się krótki koncert inauguracyjny w wykonaniu mariackich organistów. Z tej okazji wydana została okazjonalna publikacja „Instrumentarium mariackie”. Dnia 26 maja 2022 nowy instrument został zaprezentowany mediom.

Na każdym etapie prowadzonych prac informacje o bieżących działaniach podawane były w niedzielnych ogłoszeniach parafialnych. Aktualności umieszczane były także na stronie internetowej bazyliki, na jej profilu na facebooku oraz twitterze (przykład na rys. 1). Teksty opatrzone zawsze były fotografiami. Media informowane były o postępach drogą elektroniczną (informacje prasowe). Komunikacja bazowała na stałym kontakcie z przedstawicielami mediów, w szczególności prasy lokalnej. Bardzo istotną rolę w tym kontekście odgrywał profil FB bazyliki Mariackiej. Były tam na bieżąco wrzucane posty z opisem kolejnych prac projektowych. Z informacji tych często korzystali później dziennikarze.

Rys.1. Przykładowe informacje na FB

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli chodzi o interesariuszy, przed rozpoczęciem projektu dokonano ich szczegółowego rozpoznania i analizy w celu optymalizacji strategii komunikacyjnych, w tym dostosowania treści przekazów zamieszczanych na stronie oraz treści przekazywanych do mediów w formie informacji prasowych. W pierwszej kolejności dokonano podziału według kryterium interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych (tab. 1), przy czym dalsza część rozważań dotyczy aktorów zewnętrznych i ich zapotrzebowania na określone informacje związane z projektem.

Tab. 1. Interesariusze wewnętrzni i zewnętrzni projektu i zapotrzebowanie informacyjne

Interesariusze	Skład i/lub rola	Zapotrzebowanie (oczekiwania) informacyjne
Interesariusze wewnętrzni		
Zespół projektowy	kierownik projektu, specjalista ds. komunikacji, konserwator zbiorów artystycznych, przedstawiciele administracji	informacje wewnętrzne
Pracownicy niezaangażowani bezpośrednio w projekcie	organiści, pracownicy obsługi, księży, itp.	informacje wewnętrzne
Wykonawca	firma Rieger Orgelbau	informacje wewnętrzne
Interesariusze zewnętrzni		
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków	główny konserwator, przedstawiciele urzędu	postęp w pracach projektowych, udział w komisjach
Archieidieczjalna Komisja Muzyki Kościelnej	przewodniczący Komisji	postęp w pracach projektowych, udział w komisjach
Sponsorzy	firma Comarch, instytucje, indywidualni donatorzy	Regularny postęp w pracach projektowych. Stan aktualny na dany dzień.
Parafianie, turyści oraz osoby zainteresowane muzyką kościelną	osoby odwiedzające bazylikę w celach turystycznych lub modlitewnych	Informacja na temat dostępności przestrzeni bazyliki, możliwości wystuchania koncertów organowych, udział w nabożeństwie z towarzyszeniem organów, itp.
Ludzie muzyki	organiści spoza bazyliki i inni muzycy	Regularny postęp w pracach projektowych. Informacja o możliwości użytkowania instrumentu.
Media (dziennikarze)	przekazy do innych interesariuszy zewnętrznych	Regularne informacje dotyczące postępu prac oraz utrudnień dla odwiedzających bazylikę.

Źródło: opracowanie własne.

Publikowane i przekazywane na profilu FB komunikaty konstruowane były w sposób zapewniający łatwość odbioru i przydatność informacji, poprzez zrównoważenie niezbędnych szczegółów techniczno-finansowych oraz informacji na temat utrudnień w ruchu turystycznym i podczas sprawowania liturgii.

Zaprezentowana powyżej strategia informacyjna bazyliki Mariackiej, oraz integralność jej działań komunikacyjnych z etapami powstawania instrumentarium, miały wpływ na ilość i treść przekazów publikowanych przez media. Aspekty te zostaną poddane analizie w kolejnych częściach artykułu.

3. Metodyka badań zewnętrznych przekazów medialnych i materiał badawczy

Jeśli chodzi o przekazy zewnętrzne, a więc publikowane przez media, w procesie kwerendy i gromadzenia materiałów zastosowano ręczne wyszukiwanie materiałów przy użyciu popularnej wyszukiwarki Google, której udział na polskim rynku w 2022 roku wyniósł 96%³¹. W okno wyszukiwarki wpisano odpowiednio: organy mariacki site: wyborcza.pl, dziennikpolski24.pl, gazetakrakowska.pl, gosc.pl, m.niedziela.pl, rp.pl, radiokrakow.pl, radioplus.pl, radiomaryja.pl, rmf.fm, krakow.tvp.pl, tvp.info, regiony.tvp.pl, naszkrakow.com, krakow.naszemiasto.pl, opoka.org.pl, lovekrakow.pl, lifeinkrakow.pl, pap.pl, liturgia.pl, niezalezna.pl, propertydesign.pl, fronda.pl, katolik.pl, diecezja.pl, krknews.pl, kai.pl, misyjne.pl. Ze względu na stosunkowo długi przedział czasowy wydarzenia, nie wpisywano żadnych konkretnych dat.

Strategia informacyjna bazyliki Mariackiej oraz integralność jej działań komunikacyjnych z etapami powstawania instrumentarium miały wpływ na ilość i treść przekazów publikowanych przez media.

Choć istnieją zaawansowane, zautomatyzowane metody ekstrakcji danych elektronicznych, jak np. webscraping, nie znalazły one zastosowania w przedmiotowej analizie. Po pierwsze, temat nie był tak popularny pod względem medialnym, jak równolegle realizowany projekt konserwacji ołtarza Wita Stwosza, co skutkowało relatywnie niższą spodziewaną liczbą przekazów. Po drugie, uczące się boty takie jak np. Browse AI³² służą do wydobycia dużej ilości danych ze stron internetowych, a zatem wyłącznie w wersji elektronicznej. Przeprowadzona kwerenda obejmowała także prasę drukowaną, której treści były jednak tożsame z ich wydaniem internetowymi. Charakterystyczne jest także to, że artykuły prasowe występowały wyłącznie w prasie lokalnej (brak jakichkolwiek przekazów w prasie ogólnopolskiej, jak m.in. rp.pl). Wyekstrahowane teksty (jedynie te, które zostały udostępnione bezpłatnie online w wersji pełnotekstowej) oraz materiały audio i wideo zdeponowano na dysku twardym, włączając do korpusu według kolejności ich pojawiania się w wyszukiwarce. W przypadku materiałów audio i wideo do korpusu włączono ich transkrypcje, traktując zestaw "audycja/program plus transkrypcja" jako jedną

³¹ M. Kuchta, *Najpopularniejsze wyszukiwarki internetowe*, wpis z 13.09.2022, <https://ks.pl/blog/najpopularniejsze-wyszukiwarki-internetowe> (14.10.2023).

³² <https://www.browse.ai>

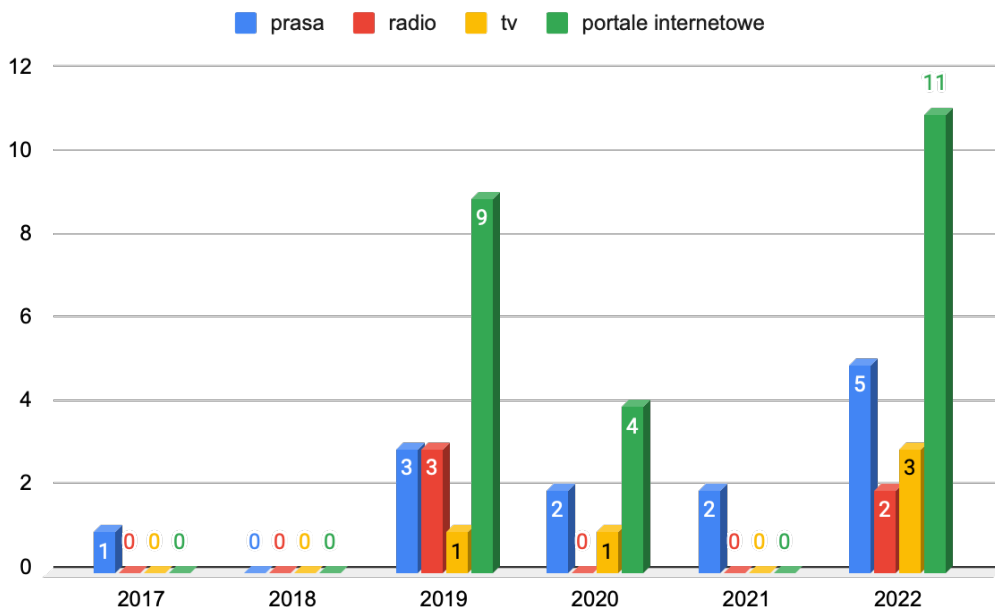
jednostkę analityczną (tj. analizie podlegał jedynie tekst). W ten sposób zebrano łącznie 47 tekstów (tab. 2), które zostały posegregowane przy wykorzystaniu aplikacji bazodanowej Ninnox. Po wyczyszczeniu z metadanych (np. nazwiska autorów, hiperlinki) teksty zostały skompilowane, a następnie poddane korpusowej analizie treści za pomocą oprogramowania *AntConc* (v.3.5.9), służącego do badania korpusów tekstowych. Ze względu na powtarzające się treści, analizie korpusowej poddano ostatecznie 45 przekazów.

Tab. 2. Liczba materiałów w poszczególnych mediach

	Prasa	Radio	Telewizja	Portale internetowe	Razem
W trakcie trwania projektu	8	3	2	13	26
Zakończenie projektu	5	2	3	11	21

Źródło: opracowanie własne.

Największa liczba komunikatów medialnych została umieszczona na portalach informacyjnych (24), a następnie w prasie (13). Spowodowane jest to faktem, iż na rynku medialnym istnieje obecnie coraz więcej portali o charakterze informacyjnym i kulturowym, szczególnie o zasięgu lokalnym. Jeśli chodzi o liczbę publikacji w poszczególnych latach, zostało to przedstawione na rys. 2.

Rys. 2. Liczba materiałów prasowych w poszczególnych latach

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli chodzi o integralność przekazów zewnętrznych z etapami powstawania instrumentarium, rozpoczęcie projektu (2017) zostało zauważone tylko w jednym artykule prasowym. Większe zainteresowanie medialne miało miejsce w 2019 roku (16 materiałów), co zbiegło się z oddaniem do użytku i poświęceniem odnowionych organów chórowych w prezbiterium w połowie grudnia 2018 r (zakończenie czwartego etapu projektu), oraz z konferencją prasową mającą miejsce na początku stycznia 2019 roku. Zdecydowanie największe zainteresowanie mediów (łącznie 21 materiałów) objęło ostatnią fazę realizacji projektu. Dużym medialnym wydarzeniem stało się poświęcenie i przekazanie do użytku organów głównych.

Z punktu widzenia celu badań, a także praktyki zarządzania komunikacją w projekcie, istotne było z jednej strony zbadanie charakteru przekazów, a z drugiej występowania w nich reakcji na informacje o projekcie przekazywane przez bazylikę Mariacką w ramach jej strategii informacyjnej ("feedback"). Kolejna część artykułu stanowi próbę odpowiedzi na te problemy.

4. Analiza przekazów medialnych dotyczących instrumentarium organowego

Artykuły prasowe dotyczące projektu rewitalizacji instrumentarium mariackiego ukazały się w pięciu tytułach prasowych o charakterze lokalnym: krakowskim "Gościu Niedzielnym", "Niedzieli Małopolskiej", edycji krakowskiej "Gazety Wyborczej" oraz w "Dzienniku Polskim" i "Gazecie Krakowskiej". Należy jednak zaznaczyć, że w przypadku dwóch ostatnich tytułów, ze względu na fakt, iż należą one do jednej grupy wydawniczej Polska Press i działają na jednym terenie – publikowane były te same materiały. Temat organów mariackich pojawił się w czterech rozgłośniach: Radiu Kraków, Radiu Plus, Radiu Maryja oraz RMF FM oraz w telewizji TVP3 Kraków, TVP3 Regiony oraz TVP Info. Najwięcej materiałów opublikowane zostało przez portale informacyjne. Były to: Agencja Informacyjna Nasz Kraków (naszkrakow.com), LoveKraków.pl, Polska Agencja Prasowa (pap.pl), Kraków Nasze Miasto (krakow.naszemiasto.pl), Liturgia.pl, Katolicka Agencja Informacyjna (ekai.pl), Misyjne.pl, Katolik.pl, KRKNews.pl, Fronda.pl, LifeinKrakow.pl, Niezależna.pl, Propertydesing.pl, Opoka.org.pl oraz strona internetowa archidiecezji krakowskiej (diecezja.pl). Statystyki wyżej wymienionych materiałów prasowych, radiowych, telewizyjnych oraz internetowych zostały przedstawione zbiorczo w tab. 3.

Tab. 3. Statystyki materiałów prasowych, radiowych, telewizyjnych i internetowych dotyczących projektu rewitalizacji organów

Źródło	Liczba materiałów	Liczba zdjęć	Liczba wyrazów	Liczba znaków (bez spacji)	Czas trwania	Liczba wypowiedzi
Materiały prasowe opublikowane w wersji elektronicznej						
Dziennik Polski	3	24	1108	7242	-	-
Gazeta Krakowska	3	72	1412	9268	-	-
Krakowski Gość Niedzielny	4	60	930	5908	-	-
Niedziela	2	2	1153	7567	-	-
Gazeta Wyborcza	1	17	119	780	-	-
Materiały opublikowane na stronach internetowych stacji radiowych						
Radio Kraków	2	17	471	2979	00:02:20	3
Radio Plus	1	1	718	4750	00:00:00	0
Radio Maryja	1	1	538	3554	00:00:00	0
RMF FM	1	1	315	1913	00:02:39	1
Materiały opublikowane na stronach internetowych informacyjnych kanałów telewizyjnych						
TVP3 Kraków	3	4	471	3029	00:03:46	2
TVP Info	1	0	239	1484	00:02:44	3
TVP Regiony	1	1	132	843	00:00:00	0
Materiały opublikowane na portalach internetowych						
naszkrakow.com	3	3	512	3436	-	-
krakow.naszemiasto.pl	3	56	893	5973	-	-
opoka.org.pl	1	1	405	2598	-	-
lovekrakow.pl	4	52	1527	9874	-	-
lifeinkrakow.pl	1	17	119	791	-	-
pap.pl	1	1	549	3629	-	-
liturgia.pl	1	1	749	4957	-	-
niezależna.pl	1	1	539	3564	-	-
propertydesign.pl	1	1	554	3634	-	-
fronda.pl	1	1	756	4995	-	-
katolik.pl	1	1	748	4964	-	-
diecezja.pl	1	252	748	4964	-	-
krknews.pl	1	2	372	2450	-	-
kai.pl	2	1	1144	7560	-	-
misyjne.pl	2	3	1146	7568	-	-

Źródło: opracowanie własne.

Analizując materiały opublikowane w wersji elektronicznej zauważyć można, że tekst opatrzone został dużą liczbą fotografii, co rozpatrując w kontekście ogólnych tendencji medialnych, miało na celu ubogacenie treści przekazu i przyciągnięcie uwagi odbiorców. Na cztery rozgłośnie radiowe, które przygotowywały materiał o rewitalizacji organów mariackich, dwie opublikowały materiał audiowizualny. Pozostałe dwie umieściły informację jedynie w formie tekstowej. Podobnie jak w przypadku rozgłośni radiowych, materiał audiowizualny ukazał się w dwóch

informacyjnych kanałach telewizyjnych. Opublikowane zostały pojedyncze zdjęcia pod nagłówkami poszczególnych tekstów. Materiał zrealizowany przez TVP3 Kraków miał charakter tzw. *live* – był transmitowany z wnętrza bazyliki Mariackiej. Największa liczba zdjęć w formie galerii została opublikowana przez stronę internetową archidiecezji krakowskiej. Dotyczyły one uroczystości poświęcenia organów głównych. Po kilkadziesiąt fotografii zaprezentowały także krakow.naszemiasto.pl oraz lovekrakow.pl – zdjęcia te pochodziły w głównej mierze z poszczególnych etapów prac przy organach.

Na podstawie przeprowadzonej analizy wyróżniono trzy gatunki dziennikarskie użyte w materiałach prasowych: wzmiankę, rozszerzoną informację oraz sprawozdanie o charakterze relacji. Słowa kluczowe, użyte w tytułach (nagłówkach) materiałów to: *organy*, *nowe organy*, *kościół Mariacki*, *bazylika Mariacka*, *renowacja* oraz *poświęcenie*.

Korpus, złożony z 45 artykułów, został poddany analizie frekwencyjnej wraz z analizą kolokacji, polegającą na wyszukiwaniu specyficznych połączeń wyrazowych. W pierwszej kolejności wyeliminowano te wyrazy, które nie wnoszą nic interesującego z punktu widzenia analizy, tj. zaimki, spójniki i przyimki. W celu właściwego określenia frekwencji korpusu tekstowego uwzględniono jedynie podstawowe formy słów (tzw. *lemma*), bez końcówek fleksyjnych, uzyskując 1097 lematów i 12836 tokenów. Słowa o najwyższej frekwencji to (oprócz *organy* – 502): *instrument* (374), *mariacki* (327), *nowy* (255), *główny* (195), *bazylika* (143). Były to równocześnie najczęściej spotykane kolokacje słowa *organy*. Opisy ponadto zawierały liczne odniesienia i informacje techniczne, znajdujące odzwierciedlenie w wysokiej frekwencji słownictwa profesjonalnego jak np. *rewitalizacja* (66), *projekt* (57), *piszczałkowy* (55), *prace* (m.in. *konserwatorskie*, *pozłotnicze*, *zdobnicze*, *montażowe*) (51), *piszczałka* (48), *elementy* (44), *przebudowa* (44), *konserwacja* (37), *renowacja* (37), *szafa* (30), *prospekt organowy* (28), *manualowy* (22).

Zbadano ponadto obecność słów związanych ze sferą *sacrum* kościoła Mariackiego, jak np. *Bóg* (40), *liturgia* (57), *modlitwa* (14), *niebiański* (11), *boży* (9), *boski* (0), *wiara* (0). Było ich zatem niewiele, podobnie jak słownictwa ekspresywnego, czyli nacechowanego emocjonalnie. Do zbadania tego aspektu wykorzystano ogólnodostępną listę polskich słów emocjonalnych³³. Spośród przymiotników nacechowanych pozytywnie, które mogłyby być wykorzystane w relacji dotyczącej projektu związanego przecież z pięknem i muzyką (np. *przyjemny*, *optymistyczny*, *wspaniały*, *harmonijny*) w tekście nie użyto ani jednego z nich. Jednym z niewielu słów nacechowanych pozytywnie była *jakość*, zarówno w odniesieniu do brzmienia instrumentu (“muzyka

³³ *Interactive Analysis of the NAWL Database*, (brak daty opubl.), <https://exp.lobi.nencki.gov.pl/nawl-analysis> (25.03.2023).

organowa, jej jakość, dorównuje wyposażeniu”), jak i do prac (“jakość wykonania i wykorzystanych materiałów”). Z drugiej strony, nie zidentyfikowano w tekście słów nacechowanych negatywnie, co sprawia, że wszystkie analizowane materiały miały wydźwięk neutralny.

W związku z faktem, iż organy mariackie swoją bogatą historią sięgają już do końca XIV wieku w analizowanych przekazach medialnych odnaleźć można liczne zapiski odnoszące się do trzech postaci związanych z poprzednimi budowami i konserwacjami instrumentarium mariackiego. Najwięcej (43 razy) występuje Kazimierz Żebrowski. Jego nazwisko wymieniane jest w kontekście organów średnich, m.in.: “Renowację przeszły już organy średnie z 1912 r. autorstwa Kazimierza Żebrowskiego”³⁴ oraz “Pochodzące z 1912 roku, a dziś 14-głosowe organy chórowe autorstwa Kazimierza Żebrowskiego w prezbiterium zostały oddane do użytku 15 grudnia 2018 roku po gruntownym remoncie dokonany przez firmę Rieger Orgelbau”³⁵. 26 razy wymieniono natomiast Tomasza Falla, który zbudował organy małe w 1899 roku. Jak informowano “Trzecie, najmniejsze, organy Falla są w na tyle dobrym stanie, że nie ma potrzeby ich renowacji”³⁶. Wymagały one jedynie drobnych korekt, których dokonał Lech Skoczylas: “8-głosowy pozytyw Tomasza Falla z końca XIX wieku został oddany w 2016 roku”³⁷. Trzecią postacią zasłużoną dla muzycznego dziedzictwa parafii Mariackiej jest Ignacy Ziarnicki. W przekazach jego nazwisko wystąpiło 14 razy w nawiązaniu do wyglądu szafy organowej instrumentu głównego: “Wygląd nowej szafy organowej jest kontynuacją klasycystycznego projektu Ignacego Ziarnickiego”³⁸.

Materiał tekstowy został także poddany analizie pod kątem występowania w korpusie reakcji aktorów zewnętrznych. Tuż przed rozpoczęciem realizacji projektu rewitalizacji organów zwrócono uwagę na ryzyko z tym związane (“obciążenie chóru

³⁴ M. Dziura, *W Bazylice Mariackiej powstaną nowe organy*, TVP3 Kraków, z 10.01.2019, <https://krakow.tvp.pl/40799076/w-bazylice-mariackiej-powstana-nowe-organy> (14.10.2023);

³⁵ JK., *Kraków. Tak prezentują się nowe organy główne Bazyliki Mariackiej. Zobaczcie zdjęcia!*, Kraków Nasze Miasto, z 27.05.2022, <https://krakow.naszemiasto.pl/krakow-tak-prezentuja-sie-nowe-organy-glowne-bazyliki/ar/c13-8836707> (14.10.2023).

³⁶ Md (KAI), *Kraków: renowacja organów w Bazylice Mariackiej*, “Niedziela” z 10.01.2019, <https://www.niedziela.pl/artykul/40200/Krakow-renowacja-organow-w-Bazylice> (14.10.2023).

³⁷ E. Bajorek-Dziuban, *Bazylika Mariacka. Tak wyglądają organy po 7-letniej rewitalizacji [ZDJĘCIA]*, LoveKrakow.pl, z 26.05.2022, https://lovekrakow.pl/aktualnosci/bazylika-mariacka-tak-wygladaja-organy-po-7-letniej-rewitalizacji-zdjecia_46232.html (14.10.2023).

³⁸ M. Mrowiec, *Kraków. Nowy głos przebudowanych organów w kościele Mariackim*, “Gazeta Krakowska” z 15.05.2022, <https://gazetakrakowska.pl/krakow-nowy-glos-przebudowanych-organow-w-w-kosciele-mariackim/ar/c1-16341395> (14.10.2023); *Poświęcenie nowych organów głównych krakowskiej Bazyliki Mariackiej*, Radio Plus, z 14.05.2022, <https://www.radioplus.pl/krakow/po-swiecenie-nowych-organow-glownych-krakowskiej-bazyliki-mariackiej-aa-Ug1r-A9Hz-ieQw.html> (14.10.2023).

organowego i uszkodzenie jego elementów”, “uszkodzenie zabytkowej polichromii na skutek siły głosu nowego instrumentu”). Mogło to wzbudzać niepokój, jednak w tym samym miejscu przedstawiono środek zaradczy (“dodatkowe ekspertyzy konstrukcyjne”):

Jak zaznacza wojewódzki konserwator, projekt nowych organów wykonany przez austriacką firmę będzie wymagał jeszcze ekspertyzy konstrukcyjnej – czy chór organowy wytrzyma dodatkowe obciążenie. Ponadto akustycy będą musieli ustalić, czy jeśli zwiększy się siła głosu – bo organy będą większe – nie doprowadzi to do uszkodzenia zabytkowych elementów we wnętrzu. – W szczególności niskie tony mogą powodować uszkodzenia. Już zdarzało się, że gdy trwały burzliwe imprezy sylwestrowe na Rynku, w kościele spadały kawałki polichromii – przypomina Janczykowski³⁹.

Inne wypowiedzi dotyczyły zakresu prac, które mają zostać lub zostały wykonane w ramach projektu (przykładowo, demontaż starego i wprowadzenie nowego instrumentu):

Założenie jest takie, że miejsce zdemontowanego niezabytkowego instrumentu zajmą stare organy, z początku XIX w., które w tym momencie są z tyłu. A gdy z tyłu zwolni się miejsce, można tam wprowadzić dodatkowy instrument – mówi Jan Janczykowski, wojewódzki konserwator zabytków⁴⁰.

Wypowiedzi o pozytywnym zabarwieniu dotyczyły głównie sfery muzycznej (np. „brzmiący szlachetnie nowy instrument”):

Mam uzasadnione nadzieje, że brzmiący szlachetnie nowy instrument będzie jednym z najlepszych nie tylko w Polsce, ale i w świecie – powiedział prof. Zalewski⁴¹.

Warto nadmienić, że w kontekście badania “feedbacku” interesariuszy zewnętrznych przydatne byłoby dokonanie analizy komentarzy znajdujących się pod materiałem medialnym. Jednak w większości przypadków opcja dodawania komentarzy była albo wyłączona, albo też nie były one dodawane. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na specyfikę interesariuszy projektu, którzy albo komunikowali się

³⁹ M. Mrowiec, *Kościół mariacki będzie miał organy z Austrii*, „Dziennik Polski” z 10.10.2017, <https://dziennikpolski24.pl/kosciol-mariacki-bedzie-mial-organy-z-austrii-zdjecia/ar/12563008> (23.03.2023).

⁴⁰ tamże.

⁴¹ B. Gancarz, *Nowe brzmienie mariackich organów*, „Krakowski Gość Niedzielny” z 10.01.2019, <https://krakow.gosc.pl/doc/5277286.Nowe-brzmienie-organow-mariackich> (23.03.2023).

z zespołem projektowym w sposób bezpośredni (m.in. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Archidiecezjalna Komisja Muzyki Kościelnej, Sponsorzy) albo czynili to przez stronę FB bazyliki Mariackiej lub jakiegokolwiek inne portale społecznościowe (np. turyści). Najliczniejszą grupę interesariuszy stanowili turyści zagraniczni, jednak ze względów językowych badanie ich reakcji na projekt byłoby zbyt trudne, o ile w ogóle możliwe. Dlatego dla celów badań przyjęto założenie, że opinie kluczowych interesariuszy na temat projektu rewitalizacji organów w kościele Mariackim znajdują się wyłącznie w treściach medialnych, co stanowiło pewne ograniczenie metodyczne.

Podsumowanie i wnioski

Celem przedstawionych w artykule badań była analiza zewnętrznych przekazów medialnych pochodzących z różnych źródeł (prasa, radio, telewizja, portale internetowe) pod względem reprezentacji projektu rewitalizacji organów w bazylice Mariackiej w Krakowie. Jest to ważne z punktu widzenia planowania i oceny komunikacji z zewnętrznymi interesariuszami projektu. Przeprowadzona analiza zawartości materiałów medialnych pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków podsumowujących:

- a. Zidentyfikowano 47 materiałów opublikowanych w zdecydowanej większości w latach 2019-2022, przy czym większość z nich w fazie zamykającej projekt.
- b. Wszystkie materiały mają wydźwięk neutralny, bez nacechowania emocjonalnego, choć w przypadku omawianego projektu zastosowanie pewnych określeń związanych z pięknem muzyki organowej mogłoby wzmocnić jego pozytywny odbiór.
- c. Wszystkie materiały charakteryzują się technicznym, fachowym językiem związanym z pracami rewitalizacyjnymi, przy niskiej frekwencyjności słów związanych z sakralną stroną bazyliki Mariackiej. Pozytywną stroną takiego stylu jest z pewnością informacyjność i przekazanie wiedzy o szczegółach realizacji projektu do wiadomości publicznej (w takim zakresie, na jaki pozwala czas antenowy lub powierzchnia w prasie czy na portalach), co jest wyrazem transparentności działania realizatorów projektu. Z drugiej strony, minimalizowanie czy też całkowita eliminacja słownictwa *sacrum* może sprawić wrażenie sekularyzacji miejsca sprawowania kultu religijnego.

Projekt rewitalizacji organów w kościele Mariackim być może nie cieszył się taką uwagą medialną jak realizowany w tym samym czasie projekt renowacji ołtarza Wita Stwosza. Niemniej jednak był to projekt bardzo istotny nie tylko z punktu widzenia jakości sprawowania liturgii, ale także z perspektywy dbałości o dziedzictwo kulturowe. Sama muzyka organowa wymaga szerszego upowszechnienia i popularyzacji ze względu na niematerialne dziedzictwo lokalnej kultury, dziedzictwo światowe (np. twórczość J.S. Bacha) oraz promowanie dziedzictwa duchowego chrześcijan.

Dlatego aspekt komunikacyjny tego przedsięwzięcia był jednym z podstawowych wymiarów działań zarządczych. Natomiast analiza zewnętrznych przekazów medialnych pozwoliła na wyłonienie pewnych niedostatków i braków, które mogą być wyeliminowane w innych projektach realizowanych na terenie zabytkowych obiektów sakralnych.

Bibliografia

- Alsulaimi A., Abdullah T., *Management of Stakeholder Communications in IT Projects*, 3rd International Conference on Computer Applications & Information Security (ICCAIS), 2020.
- Bajorek-Dziuban E., *Bazylika Mariacka. Tak wyglądają organy po 7-letniej rewitalizacji [ZDJĘCIA]*, Love-Krakow.pl, z 26.05.2022, https://lovekrakow.pl/aktualnosci/bazylika-mariacka-tak-wygladaja-organy-po-7-letniej-rewitalizacji-zdjecia_46232.html (14.10.2023).
- Clayton M., *The Influence Agenda. A Systematic Approach to Aligning Stakeholders for Driving Change*, New York 2014.
- Dziura M., *W Bazylice Mariackiej powstaną nowe organy*, TVP3 Kraków, z 10.01.2019, <https://krakow.tvp.pl/40799076/w-bazylice-mariackiej-powstana-nowe-organy> (14.10.2023).
- Gancarz B., *Nowe brzmienie mariackich organów*, „Krakowski Gość Niedzielnny” z 10.01.2019, <https://krakow.gosc.pl/doc/5277286.Nowe-brzmienie-organow-mariackich> (23.03.2023).
- Grąbczewski G., *Rozwój problematyki konserwatorskiej architektury sakralnej – rys historyczny*, „Resovia Sacra” 2021 nr 28, s. 101-117.
- Hirszenberger H., Ranogajec J., Vucetic S., Lalic B., Gracanin D., *Collaborative projects in cultural heritage conservation – management challenges and risks*, „Journal of Cultural Heritage” 2019 No. 37, pp. 215-224.
- Instrumentarium mariackie*, Kraków 2022.
- Interactive Analysis of the NAWL Database*, (brak daty opubl.), <https://exp.lobi.nencki.gov.pl/nawl-analysis> (25.03.2023).
- IPMA International Project Management Association, *Polskie Wytyczne Kompetencji Indywidualnych ICB 4.0*, 2015.
- IPMA International Project Management Association, *Polskie Wytyczne Kompetencji Indywidualnych NCB 3.0*, 2009.
- JK., Kraków. *Tak prezentują się nowe organy główne Bazyliki Mariackiej. Zobaczcie zdjęcia!*, Kraków Nasze Miasto, z 27.05.2022, <https://krakow.naszemiasto.pl/krakow-tak-prezentuja-sie-nowe-organy-glowne-bazyliki/ar/c13-8836707> (14.10.2023).
- Koehler I., Raithel S., *Internal, external, and media stakeholders' evaluations during transgressions*, „Corporate Communications: An International Journal” 2018.
- Komunikat dot. rewitalizacji instrumentarium w bazylice*, 5.10.2017, <https://mariacki.com/komunikat-dot-rewitalizacji-instrumentarium-w-bazylice> (18.03.2023).
- Kuchta M., *Najpopularniejsze wyszukiwarki internetowe*, wpis z 13.09.2022, <https://ks.pl/blog/najpopularniejsze-wyszukiwarki-internetowe> (14.10.2023).
- Lepa A., *Mediosfera człowieka*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2010 nr 19, s. 159-169.
- Marto A., Gonçalves A., Melo M., Bessa M., *A survey of multisensory VR and AR applications for cultural heritage*, „Computers & Graphics” 2022 No. 102, pp. 426-440.
- Matoga P., *Historia organów firmy Rieger w kościołach jezuickich na terenie Krakowa*, „Folia Organologica: international yearbook of organ and organ music” 2019 nr 2, s. 51-69.
- Mazur A.K., Pisarski A., *Major project managers' internal and external stakeholder relationships: The development and validation of measurement scales*, „International Journal of Project Management” 2015 Vol. 33, No. 8, pp. 1680-1691.

- McGrath S.K., Whitty S.J., *Stakeholder defined*, "International Journal of Managing Projects in Business" 2017 Vol. 10, No. 4, pp. 721-748.
- Md (KAI), *Kraków: renowacja organów w Bazylice Mariackiej*, "Niedziela" z 10.01.2019, <https://www.niedziela.pl/artukul/40200/Krakow-renowacja-organow-w-Bazylice> (14.10.2023).
- Molwus J.J., Erdogan B., Ogunlana S., *Using structural equation modeling (SEM) to understand the relationships among critical success factors (CSFs) for stakeholder management in construction*, "Engineering, Construction and Architectural Management" 2017 Vol. 24, No. 3, pp. 426-450.
- Mrowiec M., *Kościół mariacki będzie miał organy z Austrii*, "Dziennik Polski" z 10.10.2017, <https://dziennikpolski24.pl/kosciol-mariacki-bedzie-mial-organy-z-austrii-zdjecia/ar/12563008> (23.03.2023).
- Mrowiec M., *Kraków. Nowy głos przebudowanych organów w kościele Mariackim*, "Gazeta Krakowska" z 15.05.2022, <https://gazetakrakowska.pl/krakow-nowy-glos-przebudowanych-organow-w-kosciele-mariackim/ar/c1-16341395> (14.10.2023).
- Organy*, <https://mariacki.com/bazylika/organy> (brak daty opubl.) (18.03.2023).
- Ostrowski M., *Pomiędzy sacrum a profanum – o turystyce w obiektach sakralnych*, "Turystyka" 2005 z. 15, nr 1/2, s. 41-52.
- PMI Project Management Institute, *A Guide to the Project Management Body of Knowledge PMBoK 7th Edition*, 2021.
- Poświęcenie nowych organów głównych krakowskiej Bazyliki Mariackiej*, Radio Plus, z 14.05.2022, <https://www.radioplus.pl/krakow/poswiecenie-nowych-organow-glownych-krakowskiej-bazyliki-mariackiej-aa-Ugir-A9Hz-ieQw.html> (14.10.2023).
- Przebudowa organów głównych*, (brak daty opubl.), <https://mariacki.com/przebudowa-organow-glownych> (18.03.2023).
- Raś D., *Mariackie inspiracje w kulturze miasta*, "Czasopismo Naukowe Salezjańskiej Szkoły Organistowskiej w Przemysłu" 2022 nr 2.
- Raś D., Prusak A., Woźniak M., Sambor G., *Risk Management and Communication in Cultural Heritage Project: The Case of The Veit Stoss Altar in Poland*, "Communications of International Proceedings", 41st IBIMA International Conference Proceedings, 2023, No 4, w druku.
- Raś D., *Słowo wstępne – Mediosfera kościoła Mariackiego: nic nie zastąpi zobaczenia na własne oczy*, w: *Kościół Mariacki w Krakowie. 800 lat historii*, Kraków 2023, s. 9-16.
- Santosuosso P., *A satisfaction-based model for risk indexing in cultural heritage conservation*, "Journal of Cultural Heritage" 2022 No. 57, pp. 173-183.
- Sudacka A., *Zabytkowe organy w kościele Mariackim*, "Rocznik Krakowski" 1994 t. LX, s. 51-74.
- Turkulainen V., Aaltonen K., Lohikoski P., *Managing Project Stakeholder Communication: The Qstock Festival Case*, "Project Management Journal" 2015 Vol. 46, No. 6, pp. 74-91.
- Vogler D., Schranz M., Eisenegger M., *Stakeholder group influence on media reputation in crisis periods*, "Corporate Communications: An International Journal" 2016 Vol. 21, No. 3, pp. 322-332.
- Winch G.M., *Managing project stakeholders*, In P.W. G. Morris, and J.K. Pinto (Eds.), *The Wiley guide to managing projects*, 2004, pp. 321-339.
- Zwikael O., Salmona M., Meredith J., Zarghami S.A., *Enhancing project stakeholder communication under insufficient knowledge of project management concepts*, "Engineering, Construction and Architectural Management" 2022.

Biogramy autorów

dr Dariusz Raś, adiunkt w Instytucie Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, duchowny katolicki. Zainteresowania badawcze: historia mediów, infoetyka, jakość informacji i jakość w dziennikarstwie, AI w dziennikarstwie, mediosfera obiektów dziedzictwa kulturowego.

dr Marta Woźniak, asystent w Instytucie Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Zainteresowania badawcze: historia mediów, prasa dwudziestolecia międzywojennego, prasa katolicka, edukacja medialna.

dr hab. Anna Prusak, profesor uczelni w Instytucie Nauk o Jakości i Zarządzania Produktem Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Zainteresowania badawcze: analiza wielokryterialna i text-mining, zarządzanie projektami, komunikacja w projektach, etyka w zarządzaniu projektem.

Terézia Rončáková

Catholic University in Ružomberok

e-mail: terezia.roncakova@ku.sk

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4325-2649>

Silvia Kaščáková

Catholic University in Ružomberok

e-mail: silvia.kascakova@ku.sk

ORCID <https://orcid.org/0009-0001-8989-4981>

Ako sa navzájom častujú konzervatívci a liberáli. Expresívne výrazy v mediálnych textoch

How conservatives and liberals call each other.
Lexical analysis of expressive words in media texts

Abstract

Journalistic texts on current controversial cultural-ethical topics are undeniably characterized by expressiveness, but so far its level and quality have not been further studied and compared. The presented text has the ambition to divide the expressions into appropriate categories and evaluate their quantity and intensity. This is done on a research sample of 543 media texts from five major Slovak liberal and conservative media. The authors show the different structure of objects of expressive words (phenomena, groups, persons), lexical structure (irony, adjectives, names, metaphors) and thematic structure (radicality, Marxism, fascism, revolution, progressivism, religion, morality, stupidity).

Keywords

Cultural war, liberalism, conservatism, expressive words.

Abstrakt

Novinárske prejavy týkajúce sa aktuálnych sporných kultúrno-etických tém sa vyznačujú nespornou expresivitou, avšak dosiaľ nebola hlbšie prebádaná a porovnaná jej miera ani kvalita. Predložený text má ambíciu rozčleniť expresíva do vhodných kategórií a vyhodnotiť ich kvantitu a intenzitu. Deje sa tak na výskumnej vzorke 543 mediálnych textov z piatich významných slovenských liberálnych a konzervatívnych médií. Autorky ukazujú rozličnú štruktúru objektov expresívneho vyjadrovania (javy, skupiny, osoby), lexikálnu štruktúru (ironia, prívlastky, pomenovania, metafory) aj tematickú štruktúru (ideológia, náboženstvo, nenávisť, radikálnosť, nemoralnosť, hlúposť).

Kľúčové slová

kultúrna vojna, liberalizmus, konzervativizmus, expresívne slová

Abstrakt

Teksty dziennikarskie poświęcone aktualnym i kontrowersyjnym tematom kulturowym i etycznym charakteryzują się ekspresyjnością, której poziom i jakość nie były do tej pory szerzej badane i porównywane. Prezentowany tekst zawiera podział na kategorie omawianej ekspresyjności oraz ocenia jej ilość i intensywność. W oparciu o próbę 543 tekstów medialnych z pięciu głównych słowackich mediów o zabarwieniu liberalnym i konserwatywnym, autorki eksponują zróżnicowaną strukturę środków wyrazu (zjawiska, grupy, osoby), strukturę leksykalną (ironię, przymiotniki, nazwy, metafory) i strukturę tematyczną (radykałizm, marksizm, faszyzm, rewolucja, progresywizm, religia, moralność, głupota) w badanych tekstach.

Słowa kluczowe

Wojna kulturowa, liberalizm, konserwatyzm, wyrażenia ekspresywne

Úvod a teoretický kontext

Verejná debata na témy z oblasti nazývanej bio-etická alebo kultúrno-etická je dlhodobo poznamenaná emocionálnosťou, iracionálnosťou, útočnosťou, až agresivitou. Tieto charakteristiky zvyknú strany sporu prisudzovať oponentom, pričom seba považujú za racionálnych, argumentačne vybavených a jazykovo umiernených. V rámci rozsiahleho výskumu prejavovania konzervatívnych a liberálnych názorov v slovenských médiách sme sa preto osobitne zamerali aj na lingvistickú, lexikálnu stránku novinárskych prejavov, konkrétne na mieru a formu ich expresívnosti.

Konzervativizmus a liberalizmus

Označovanie dvoch strán súčasných kultúrno-etických sporov sa rôzni v závislosti od historických, spoločenských a kultúrnych kontextov. V aktuálnom medzinárodnom diskurze je najzaužívanejší protiklad konzervatívny – liberálny a tieto pomenovania preferujeme aj v predložennom texte. Ku konzervatívne (konzervativizmu) sa v odborných aj publicistických prácach pridružuje pojem pravcový a tradicionalistický, k liberálnemu (liberalizmu) pojmy ľavicový a progresívny. Zároveň treba zdôrazniť, že kultúrno-etický význam týchto pojmov je iný ako ekonomický, ktorý predstavuje iba výsek konzervatívnej či liberálnej filozofie¹.

Filozofické základy konzervativizmu položil v 18. storočí E. Burke, ktorý sformuloval a zdôvodnil postoje vymedzujúce sa voči osvietenstvu a iným dobovým radikálnym filozoficko-politickým prúdom². Usporiadanie spoločnosti má podľa neho božský pôvod, a preto je zlé radikálne (revolučne) odmietat' (a ničit') inštitúcie, náboženstvo, tradície. Burkove myšlienky neskôr ďalej rozpracoval R. Kirk³. Konzervativizmus podľa neho stojí na viere v transcendentný poriadok (pochádzajúci od Boha, preto bolo náboženstvo spočiatku nevyhnutným východiskom konzervatívneho zmýšľania i politickej aktivity) a je, logicky, v zásadnom rozpore s abstraktnými vykonštruovanými myšlienkovými systémami, ktoré si v spoločnosti nárokuje abstraktné vykonštruované zmeny.⁴ S tým priamo súvisí zásadne odlišný konzervatívny a protikonzervatívny pohľad na prirodzenosť a prirodzené práva človeka. Pre konzervatívca totiž oboje vychádza od Boha. Osvietenské abstraktné koncepty ľudských práv pochádzajú podľa Kirka iba z ľudských žiadostivostí⁵.

¹ M. Cífbik, *Liberáli a tí druhí*, Bratislava, 2017, s. 16.

² E. Burke, *Úvahy o revoluci ve Francii*, Brno, 1997.

³ R. Kirk, *Konzervatívni smýšlení*, Praha, 2000.

⁴ Preto dokonca R. Kirk tvrdí, že konzervativizmus nie je ideológiou. Za ideológiu považuje práve pseudonáboženské abstraktné vykonštruované systémy, ktoré nazýva „politickým náboženstvom“ stavajúcim sa proti prirodzenému Božiemu poriadku a sľubujúcim pravoverným raj na zemi. „Každý konzervatívca sa hrozí všetkých ideológií bez ohľadu na ich formu“ (ibid, s. 13).

⁵ Ibid, s. 69.

Autorský kolektív príručky *Political Ideologies* vydanej na Oxfordskej univerzite zaraďuje konzervativizmus aj liberalizmus medzi hlavné, dosiaľ aktívne ideológie⁶. R. Scruton konštatuje, že liberalizmus vznikol s osvietenstvom⁷. Ako systematické politické učenie a vplyvný civilizačný smer sa konštituoval v 19. storočí⁸. G. Lakoff analyzuje konzervatívne a liberálne predsudky a schémy a konštatuje, že konzervatívci a liberáli vychádzajú zo zásadne odlišných morálnych systémov, z ktorých vyrastajú odlišné diskurzy a následne aj odlišné metafory. Takže jedni a druhí môžu hovoriť o tom istom, ba aj používať rovnaké slová, ale nerozumejú si⁹. V konzervatívnej a liberálnej komunite sa akcentujú odlišné témy, používajú sa odlišné spôsoby usudzovania a odlišné slová. To, čo je pre jedných bežné (nacionálne) slovo, môže byť pre druhých naplnené špecifickým významom (s hodnotiacim, expresívnym nábojom)¹⁰. D. Youngová si zasa všíma psychologické rozdiely determinujúce konzervatívnu alebo liberálnu orientáciu a následne odlišné preferencie jednej a druhej skupiny vo vzťahu nielen k politickému systému a konkrétnym politikám, ale napr. aj k umeniu (abstraktnému) alebo k humoru a satire. Konštatuje tiež, že konzervatívci a liberáli často (celkom prirodzene) obsadzujú odlišné spoločenské a kultúrne sféry¹¹.

Kultúrna vojna

Téma konzervatívno-liberálneho (jazykového) konfliktu nás privádza na pôdu javu označovaného ako kultúrna vojna. Jeho korene siahajú do rodiaceho sa Bismarckovho Nemecka v 70. rokoch 19. storočia a v dejinách vždy býval prepojený s náboženskou otázkou. Bismarckov zápas sa orientoval priamo proti katolíckej cirkvi a po neskoršom oživení tohto pojmu v sociológii a príbuzných vedách na začiatku 90. rokov 20. storočia¹² sa ujala jeho interpretácia v zmysle konfliktu medzi ortodoxnými a progresívnymi príslušníkmi rôznych náboženstiev, etník, tried, politických strán atď. Pričom platí, že ortodoxné/progresívne zložky naprieč rôznymi náboženstvami a inými inštitúciami či skupinami sú si navzájom bližšie než ortodoxní a progresívni zástupcovia vnútri vlastných komunit¹³.

⁶ M. Freedden, L.T. Sargent, M. Sterars, (eds.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*, Oxford, 2015.

⁷ R. Scruton, *Slovník politického myšlení*, Brno, 1989, s. 62.

⁸ Š. Surmánek, M. Gbúrová, I. Dudinská, *Politológia. Vybrané kapitoly*, Prešov, 2006, s. 45.

⁹ G. Lakoff, *Moral Politics. How Liberals and Conservatives Think*, Chicago, London, 2002, s. 11–12.

¹⁰ *Ibid.*, s. 30.

¹¹ D.G. Young, *Irony and Outrage. The Polarized Landscape of Rage, Fear, and Laughter in the United States*, New York, 2020, s. 7.

¹² J.D. Hunter, *Culture Wars: The Struggle to Define America*, New York, 1992, 420 s.

¹³ *Idem*, *The Cultural War and the Sacred/Secular Divide: The Problem of Pluralism and Weak Hegemony*, „Social Research“ 2009 / 76, s. 1 316; R. Dreher, *Benediktova voľba*, Bratislava, 2017, s. 177.

V tomto zápase ide o moc nad spoločenskou definíciou správneho a nesprávneho¹⁴, o „privilégium formovať morálny poriadok“¹⁵. Podstatu takto chápaného normatívneho konfliktu vidí Hunter v protiklade sakrálneho a profánneho¹⁶. Obe tieto tendencie sú hegemonne, odmietajú pluralizmus, takže kultúrna vojna je vlastne sporom o prijateľnú pluralitu. Súčasnej spoločnosti chýba „vitálny stred“ dominantnej kultúry, ktorá v doterajších dejinách vždy tvorila rámec, kde sa pluralizmus mohol realizovať. Preto sme dnes podľa Huntera svedkami tzv. „dvojvrstvého pluralizmu“, čo znamená, že ľudia sú tolerantní a dokážu v pokoji nažívať so spoluobčanmi s opačnými presvedčeniami – kým sa ten druhý nepokúsi rozširovať hranice svojej legitimity a spoločenského vplyvu.

Problematika kultúrnej vojny je rozpracovaná aj v kresťanskom teologickom a spoločenskom prostredí, pričom za bojujúce strany sa považujú „dve odlišné chápania a realizácie kultúry ľudského bytia“¹⁷, pre ktoré sa ujali pomenovania pochádzajúce od pápeža Jána Pavla II.: kultúra života a kultúra smrti¹⁸.

Expresivita

V našom príspevku prispejeme k nasvecovaniu problematiky kultúrnej vojny z lingvistického hľadiska, konkrétne z hľadiska expresivity vyjadrovania jednotlivých aktérov. Expresivita sa skúma v oblasti lexikológie a štylistiky¹⁹. Nás bude zaujímať lexikálna expresivita a zjednodušene budeme hovoriť o expresívnych „slovách“, hoci nositeľmi expresívneho príznaku budú v niektorých prípadoch viacslovné výrazy.

Jazykovedné bádanie v oblasti expresivity sa odvoláva na Ch. Ballyho, „ktorý prvý pozoroval fungovanie expresivity v rozsahu celého jazykového systému, prvý postavil protiklad nociónálny – emocionálny (expresívny), prvý študoval nielen prostriedky jazykovej expresivity, ale aj pramene expresivity (jazyk, individuum, situácia) a rozmanité postupy expresivity“²⁰. Spočiatku sa v mnohých prácach expresivita stotožňovala s emocionalitou. E. Stankiewicz²¹ napr. rozlišoval dva póly jazyko-

¹⁴ P. Buchanan, P., *The Cultural War for the Soul of America*, „Patrick J. Buchanan – Official Website“ z 14. 9. 1992, <http://buchanan.org/blog/the-cultural-war-for-the-soul-of-america-149> (cit. 7. 1. 2023).

¹⁵ J.D. Hunter, *The Cultural War...*, op. cit., s. 1319.

¹⁶ Ibid., s. 1 307–1 308.

¹⁷ A. Rakús, *Radikálny feminizmus v kultúrnej vojne*, „Impulz“ 2005 / 2, <http://www.impulzrevue.sk/article.php?25> (cit. 7. 1. 2023).

¹⁸ Ján Pavol II., *Evangelium vitae*. Encyklika, 1995, čl. 21, 28, 50, 87, 95, <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelium-vitae> (cit. 7. 1. 2023).

¹⁹ V rámci štylistickej príznakovosti lexiky pracovali s využitím expresívnosti napr. J. Findra (Štylistika slovenčiny, Martin, 2004, s. 18) alebo M. Horváth (*Štylistika súčasného slovenského jazyka*, Bratislava, 2016, s. 104).

²⁰ M. Ivanová-Šalingová, *Z výskumov expresivity*, in *Jazykovedné štúdie XII.*, Bratislava, 1974, s. 310.

²¹ E. Stankiewicz, *Problems of Emotive Language*, in *Approaches to Semiotics*, Hague, 1964, s. 259–260.

vého systému – kognitívny a emotívny –, pričom emotívnosť a expresívnosť chápal ako jedno. Autori rozšírenej slovenskej príručky *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia* P. Ondrus, J. Horecký a J. Furdík²² hovoria bez ďalšieho rozlišovania alebo špecifikovania o „expresivite a emocionalite“, prípadne používajú zložené adjektívum „expresívno-emocionálne“ slová.²³ Podrobnejšie práce nadradujú expresívnosť nad emocionálnosť v zmysle, že každý jav spojený s emóciou je expresívny, ale nie naopak²⁴.

Citovosť sa na expresívnosti podieľa niekedy, hodnotenie vždy²⁵. Hodnotenie, postoj tvorí jej podstatnú (podstatovú) súčasť, pričom je skôr otázkou realizácie, či pôjde skôr o intelektuálne, alebo citové hodnotenie²⁶. V hodnotiacich slovách je podľa J. Dolníka vždy prítomná axiologická hodnota (vlastnosť: *rýchly, pomalý, silný, slabý...*), axiologická funkcia (morálna kvalita: *dobrý, zlý, správny, nesprávny...*) a axiologická reakcia (postoj a akcia: *chcem, nechcem, prijem, neprijem...*), avšak v rôznych kombináciách týchto troch zložiek podľa ich priority. Rozlišuje preto tri typy slov stavajúcich do popredia buď hodnotu, alebo funkciu, alebo reakciu²⁷.

Už Ch. Bally²⁸ si všimol, že expresívny príznak slova býva stály alebo situačný a túto skutočnosť sa rôznym spôsobom pokúšali uchopiť jeho nasledovníci, rozlišujúc napr. konštantné a kontextové expresívne zafarbenie (Stankiewicz), konštantný a aktualizovaný expresívny príznak (Ivanová-Šalingová), inherentnú a adherentnú expresívnosť (Zima). Prvá je lexikalizovaná, druhá nie. Inherentne expresívne sú slová, ktorých expresívny charakter je zrejmy aj bez kontextu; sú nápadné svojou hláskovou podobou alebo slovotvornou podobou. Adherentne expresívne slová nie sú „nápadné“ za normálnych okolností, avšak stávajú sa takými v určitom kontexte.

Expresívne slová nadobúdajú kladný alebo záporný významový odtienok a na základe toho rozlišujeme v skupine tých lexikalizovaných napr. pejoratíva, vulgárne slová, ironické, žartovné a posmešné slová (negatívny význam), familiárne slová, hypokoristiká, detské slová, eufemizmy (pozitívny význam)²⁹. Úlohou všetkých (aj nelexikalizovaných) je zaujať príjemcu, dlhšie udržať a lepšie zužitkovať jeho

²² P. Ondrus, J. Horecký, J. Furdík, *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia*, Bratislava, 1980.

²³ *Ibid.*, s. 156.

²⁴ J. Zima, *Expresivita slova v súčasnej češtině*, Praha, 1961, s. 6, 8; J. Mistrík, *Štylistika*, 4. vyd., Bratislava, 2021, s. 80.

²⁵ *Ibid.*, s. 6.

²⁶ J. Dolník, *Lexikológia*, Bratislava, 2003, s. 43–45.

²⁷ *Ibid.*, s. 41–50.

²⁸ Ch. Bally, *Le langage et la vie*, Zürich, 1935

²⁹ T. Rončáková, Z. Vandáková, *Slovenčina v médiách. 111 z najčastejších jazykových chýb v novinárskych textoch*, Ružomberok, 2020, s. 38.

pozornosť (zabaviť ho, rozčúliť, pohoršiť, dojať, presvedčiť...). Práve táto funkcia expresív sa vynikajúco uplatňuje v publicistickom štýle, osobitne v jeho postojovo a persuzívne orientovaných žánroch. Ony tvorili našu výskumnú vzorku, na ktorej sme skúmali lexikálnu expresivitu inherentnú aj (a najmä) adherentnú, a to na ploche slov a slovných spojení. Keďže pre riešenie nášho výskumného problému bola dôležitá skôr významová (obsahová) než formálna rovina expresívnosti³⁰, inherentný a adherentný charakter sme pri analýze nerozlišovali, ale narábali sme s oboma druhmi slov súhrnne.

Metodológia

V nadväznosti na výskumný cieľ prebádať mieru a formu expresívnosti konzervatívnych a liberálnych novinárskych prejavov sme si položili výskumnú otázku: aké expresíva používajú konzervatívci na adresu liberálov a naopak. Tú sme následne konkretizovali v podotázkach:

- aká bola kvantita výskytu expresívnych textov v liberálnych a konzervatívnych médiách,
- komu boli expresíva adresované (koho/čo pomenúvali),
- aké výrazové prostriedky expresivity sa uplatňovali,
- aké konkrétne expresíva sa v textoch vyskytovali.

Do výskumnej vzorky sme zaradili názorové novinárske prejavy³¹, teda komentáre a iné publicistické žánre obsahujúce výrazný subjektívny postoj k spoločensko-politickým javom (glosy, stĺpčky, fejtóny) publikované v piatich celoslovenských médiách. Medzi konzervatívne médiá sme zaradili Konzervatívny denník Postoj a Denník Štandard. Oba vychádzajú online a nemajú tlačенú verziu. Vzhľadom na nízky počet príspevkov v týchto onlinových denníkoch a najmä na rôznorodosť konzervatívneho publika sme sa rozhodli do vzorky pridať aj portál Christianitas. Dôvodom je jeho nezanedbateľná sledovanosť (v čase nášho výskumu viac ako 30.000 návštevníkov a viac ako 150.000 zobrazení mesačne – v porovnaní napr. s 13.000 používateľmi a 34.000 zobrazeniami 170-ročného tradičného týždenníka Katolícke noviny³²) a predovšetkým obsahová radikálnosť, ktorá bola žiaduca z hľadiska nášho výskumného cieľa orientovaného na expresívnosť. Naším cieľom totiž nebolo sledovať „seriózne médiá“, ale sledovať „expresívnosť v médiách“. I keď treba dať

³⁰ Porov.: M. Ivanová-Šalingová, *Expresívny príznak*, „Jazykovedný časopis“ 1970/2, s. 164.

³¹ T. Rončáková, T. *Žurnalistické žánre*, Ružomberok, 2019, s. 113 n; D. Slančová, J. Mergeš, J. Klingová, J. Kičura Sokolová, *Úvod do štúdia žurnalistických žánrov v tlačových médiách*, Prešov, 2021, s. 164–166.

³² Analytické dáta o Katolíckych novinách pochádzajú z portálu IABmonitor, ktorý monitoruje návštevnosť webových stránok na Slovensku (<https://monitor.iabslovakia.sk/>). Portál Christianitas takto monitorovaný nie je, dáta o jeho sledovanosti sme získali na vyžiadanie priamo z redakcie. Porovnávali sme mesiac august 2022, pretože práve také dáta nám Christianitas sprístupnil.

za pravdu tým teoretikom, ktorí odmietajú označenie „médiu“ pre konšpiračné a dezinformačné weby³³. Portál Christianitas je z hľadiska štandardov novinárskej práce vnímaný ako neseriózný zdroj informácií: komisia projektu Konspiratori.sk ho zaradila medzi dezinformačné weby³⁴, hovorca Konferencie biskupov Slovenska ho označil za „nespoľahlivé“ médium, „miešajúce lži s pravdou“³⁵ a v médiách sa naň opakovane poukazuje ako na „dezinformačný portál, ktorý sponchybňuje učenie a disciplínu Cirkvi a šíri nezmysly a demagógiu“³⁶. Napriek tomu v našej vzorke reprezentoval nie nevýznamnú časť konzervatívneho názorového spektra, a to najmä na jeho vyhranených póloch.³⁷ Vzorku liberálnych médií tvorili Denník N a SME.³⁸ Oba vychádzajú online aj v tlačenej podobe, my sme pracovali s ich internetovou verziou (tab. č. 1). Oba sú zároveň považované za seriózne médiá mainstreamového charakteru, čo však neznamená, že neobsahujú aj názory z pólov (liberálneho) názorového spektra. Časový interval zberu výskumného materiálu zahŕňal 13 mesiacov: od júla 2020 do júla 2021.³⁹

V rámci širšieho výskumného rámca sme všetky texty podrobili analýze metódou atribúcie⁴⁰, v tomto texte sa však zameriame iba na čiastkovú lexikálno-sémantickú analýzu, ktorú sme realizovali paralelne. Expresíva boli obsiahnuté približne v dvoch päťtinách skúmaných textov, pričom v liberálnych médiách to bola takmer polovica textov, v konzervatívnych približne tretina (tab. č. 1).

³³ J. Hacek, *Nové médiá – aktuálne výzvy dneška*, 2020, s. 5.

³⁴ P. Haroš, *Christianitas.sk (posudok)*, „Konspiratori.sk“, 2022, <https://konspiratori.sk/stranka/881> (cit. 7. 1. 2023).

³⁵ M. Kramara, *Hovorca KBS k šíreniu dezinformácií prostredníctvom internetu*, „Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska“, <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20201221034> z 21. 12. 2020 (cit. 7. 1. 2023).

³⁶ M. Lettrich, *Dezinformačný Christianitas / No tak si nalejme čistého vína*, „Postoj.sk“, <https://www.postoj.sk/69289/no-tak-si-nalejme-cisteho-vina> z 9. 1. 2021 (cit. 30. 3. 2023).

³⁷ Uvažovali sme aj o zaradení webu Hlavné správy do vzorky, avšak ten nepublikoval názorové texty zodpovedajúce žánru komentára, glosy, analýzy a pod. Jeho texty boli zo žánrového hľadiska veľmi hybridizované a nesúrodé.

³⁸ Pôvodne sme zamýšľali skúmať tri liberálne médiá (podobne ako konzervatívne), ale už prvé dve prispeli do vzorky väčším počtom komentárových textov na témy z oblasti kultúrnej vojny než tri konzervatívne dokopy, preto sme plán priebežne prispôsobili. Priebežná analýza zároveň ukázala, že štruktúra liberálnych textov z hľadiska sledovaných ukazovateľov je pomerne jednoliata (na rozdiel od konzervatívnych) a nie je potrebné ďalej hromadiť výskumný materiál.

³⁹ Denník Štandard bol založený 1. novembra 2021, ten sme preto skúmali až od tohto dátumu.

⁴⁰ Atributívna teória a s ňou spojená výskumná metóda rozvinutá najmä v sociálnej psychológii, ale využívaná aj v iných vedných odboroch, pomáha odpovedať na otázku, aké motívy, charakterové črty a presvedčenia prisudzujú v rozličných sociálnych situáciách pozorovateľa svojim objektom (pričom tým objektom môžu byť aj oni sami). My sme týmto spôsobom skúmali, ako sa navzájom vnímajú slovenskí konzervatívci a liberáli.

Tabulka č. 1: Počet textov vo vzorke

Médiá		Celkový počet textov	Počet textov s expresívami		Podiel textov s expresívami	
Konzervatívne	Postoj	58		14		24 %
	Štandard	61	236	16	87	26 %
	Christianitas	117		57		49 %
Liberálne	Denník N	143		47		33 %
	SME	164	307	94	141	57 %
Spolu		543		228		42 %

Zdroj: vlastné spracovanie.

Expresíva – ako sme vysvetlili vyššie: bez ohľadu na ich inherentný alebo adherentný charakter – sme rozdelili do troch kategórií podľa objektu, na ktorý sa vzťahovali:

- javy,
- skupiny,
- jednotlivci.

Tieto tri kategórie sme zvolili na odstupňovanie adresnosti expresívneho vyjadrovania. Tá je pri javoch najnižšia a pri konkrétnych osobách najvyššia. Orientácia konzervatívnych denníkov na jednotlivé objekty expresívneho vyjadrovania mala klesajúcu tendenciu s najväčším záujmom o javy a najmenším o konkrétne osoby; v liberálnej bola pomerne rovnomerná (tab. č. 2).

Tabulka č. 2: Distribúcia objektov expresívneho vyjadrovania [v percentách]⁴¹

	Javy	Skupiny	Osoby	Spolu
Konzervatívci	68	41	13	37
Liberáli	47	40	38	46

Zdroj: vlastné spracovanie.

V každej kategórii sme následne rozlišovali štyri skupiny výrazových prostriedkov expresivity:

- irónia,
- hodnotenie (s morálnym akcentom),
- opis (s charakterizačným akcentom),
- obraznosť.

Irónia sa realizovala sebe vlastným spôsobom opačného významu prislúchajúceho k použitému slovu či slovnému spojeniu („manželstvá“ homosexuálov, „pre-rušenie“ tehotenstva). Termínom hodnotenie sme označili expresívne prívlastky

⁴¹ V jednom texte sa mohli vyskytnúť viaceré typy expresív vzhľadom na adresáta.

a pomenovania stavajúce do popredia dolníkovskú axiologickú funkciu⁴². Čiže také, ktoré pred axiologickú hodnotu (čo je to, aké je to) a reakciu (aký postoj zaujať, akú aktivitu vyvinúť) stavajú morálne hodnotenie (je to dobré? správne? chvályhodné?) (*odporný, obľudný, hororový, patologický*). Termín opis sme zvolili pre (väčšinou substantívne) pomenovania s dôrazom na axiologickú hodnotu (*tyrania, fraška, slniečkári, dezoláti*). Samozrejme (presne v súlade s teóriou J. Dolníka), v každom hodnotiacom slove – a expresívne slová sú zo svojej podstaty hodnotiace – sú prítomné všetky tri typy hodnotenia, avšak rozlične navrstvené. Preto bola hranica medzi hodnoteniami a opismi niekedy pomerne tenká, vďaka hĺbkovému analytickému prístupu zohľadňujúcemu kontext však bolo vždy možné rozhodnúť sa pre zaradenie výrazového prostriedku do jednej zo skupín. Napokon, do kategórie obraznosti sme zahrnuli pomenovania pracujúce s prenášaním významu, alúziou, metaforou, intertextovosťou, so zapájaním zmyslovej predstavivosti (*inkvizícia, parný valec, svorka, ťukanie na čelo*).

Výstupy

Expresíva označujúce javy

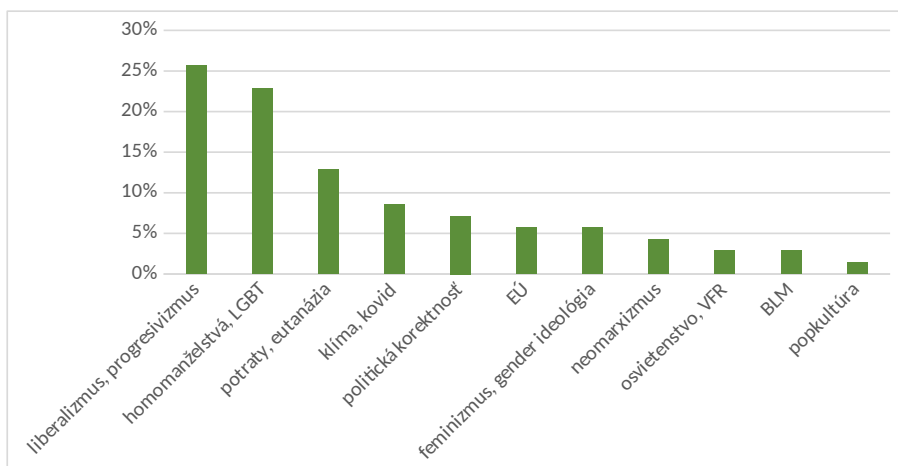
Výrazom javy sme súhrne označili ideologické a politické prúdy, spoločenské hnutia a trendy, kultúrne či morálne problémy.

V konzervatívnych médiách sa expresíva používané na označenie javov (graf č. 1) najčastejšie týkali samotného liberalizmu (resp. progresivizmu) a následne LGBT agendy (s osobitným dôrazom na manželstvá homosexuálov). Pomerne vysoké percentuálne zastúpenie mal aj bioetický problém potratov (a čiastočne eutanázie). Za zmienku stojí nezanedbateľná pozornosť konzervatívnych autorov venovaná neo-marxistickému charakteru súčasných liberálnych politík a ideí, ako aj odkazovanie na (negatívne vnímané) dedičstvo osvietenstva a Veľkej francúzskej revolúcie.

Dá sa konštatovať, že voči všetkým uvedeným javom sa konzervatívni komentári stávali negatívne, avšak v niektorých prípadoch tento postoj nezasahoval javy v celej ich šírke, ale týkal sa progresívnoliberálnych tendencií a excesov v ich vnútri. Konzervatívne médiá odmietali napríklad niektoré politiky týkajúce sa klimatickej krízy a kovidu, vnímané z ich strany ako prehnané, pokrytecké či zbytočne nátlakové. Podobne kriticky sa pozerali na liberálny aktivizmus na úrovni Európskej únie. V súvislosti s americkým hnutím Black Lives Matter (BLM)⁴³ proti rasizmu

⁴² Porov. J. Dolník, op. cit., s. 41–50.

⁴³ Hnutie má korene v občianskom odpore voči policajnej brutalite v USA namierenej proti černochoch. Jeho vlny sa od roku 2013 dvíhajú v súvislosti s medializovanými prípadmi nespravodlivých a tragických policajných zásahov. Celosvetovo najznámejší impulz dostalo v máji 2020, keď v Minneapolise policajt drastickým spôsobom zabil Afroameričana Georgea Floyd. Demonštrácie BLM sa vtedy (aj predtým) uskutočnili vo viacerých amerických a európskych štátoch.

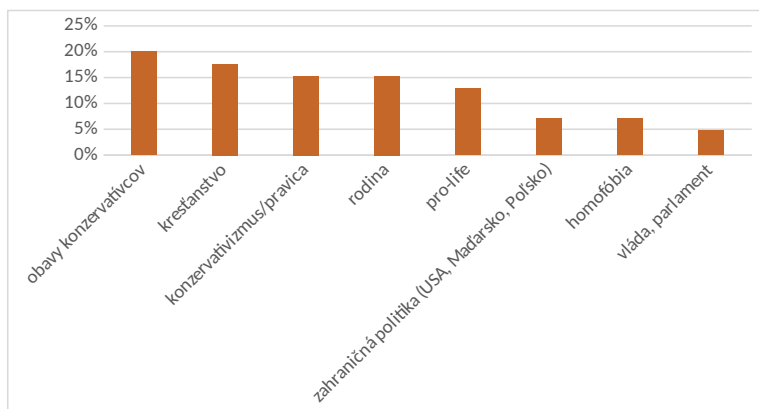
Graf č. 1: Expresívne označované javy v konzervatívnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii)

Zdroj: vlastné spracovanie.

a diskriminácii upozorňovali na jeho nekritický, násilný a (paradoxne) diskriminačný charakter.

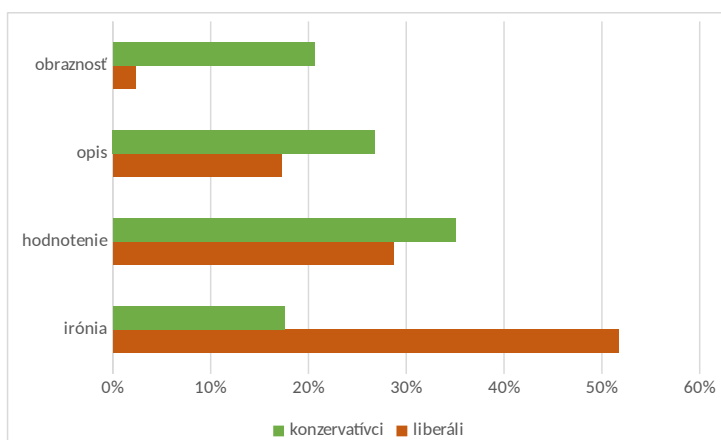
V liberálnych komentároch boli medzi zaznamenanými javmi (graf č. 2) najpočetnejšie „obavy konzervatívcov“. Súhrnne sme takto označili množinu javov, ktoré z konzervatívneho hľadiska predstavujú jadro kultúrno-etického sporu (LGBT, pro-choice, gender, cancel culture atď.) a v predchádzajúcej stati o javoch identifikovaných v konzervatívnych médiách boli vyčlenené samostatne, avšak pri analýze liberálnych textov nebolo možné uplatniť rovnakú kategorizáciu, lebo v liberálnom ponímaní tieto javy nie sú problémom – problémom je konzervatívny postoj k nim. Keďže obavy konzervatívcov považujú liberálne médiá za neopodstatnené, boli v sledovaných komentároch častým terčom irónie a iných expresívnych prejavov. Podobný ironicko-zosmiešňujúco-hnevľivý prístup liberálnych komentátorov sme sledovali vo vzťahu ku kresťanstvu, ku konzervativizmu/pravici ako takej, k téme rodiny (rodinné politiky, konzervatívna predstava o rodine), k téme pro-life, k zahraničnej politike (USA, Maďarsko, Poľsko), k homofóbii a k súčasnej slovenskej vláde a parlamentu, kde majú značné zastúpenie aj konzervatívni politici. Maďarsku a Poľsku sa vyčítalo autoritárske oslabovanie inštitúcií právneho štátu a liberálnej demokracie (nezávislé súdy, nezávislé médiá); kritika voči USA mierila voči Donaldovi Trumpovi, ktorý v našom výskumnom intervale dosluhoval na prezidentskom poste a následne z neho odchádzal. Expresívne vyjadrovanie sa na adresu pro-life aktivít a politik vychádzalo z ich vnímania ako necitlivých, zraňujúcich, nátlakových.

Liberáli využívali v kategórii javov najmä iróniu a minimálne obraznosť; u konzervatívcov dominovali hodnotiace prívlastky a obraznosť dosahovala až päťtinový podiel (graf č. 3).

Graf č. 2: Expresívne označované javy v liberálnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii)

Zdroj: vlastné spracovanie.

Graf č. 3: Výrazové prostriedky expresivity v kategórii javov

Zdroj: vlastné spracovanie.

V konzervatívnych komentároch sa irónia pri označovaní javov najčastejšie používala na spochybnenie ich liberálneho, resp. mainstreamového chápania, a to pomocou úvodzoviek, skratky tzv. (takzvaný) alebo inými spôsobmi: „populistická“ pravica, homosexuálne „manželstvá“, „manželské“ ceremónie homosexuálov, tzv. „reprodukčné práva“, tzv. „dúhové rodiny“, údajná múdrosť (v zmysle odkazu osvietenstva a Veľkej francúzskej revolúcie), „filantropické organizácie“, „humanistické“ právo na milosrdnú smrť, niekoho treba pre blaho (kolektívu, ženy, matky, rodičov, pokroku) obetovať a zároveň mu „pomôcť“ a „milosrdne“ ho odpratať, údajne „premožená“ planéta, „umelé prerušenie tehotenstva“, „právny štát“ (v zmysle Nemecka a tamojšieho prípadu šikanovania kresťanky), „belošská“ kultúra.

Okrem toho bola irónia v niektorých prípadoch citeľná z kontextu, bez potreby explicitného označenia: *slušné liberálne Slovensko* (odkaz na demonštrácie „Za slušné Slovensko“ organizované liberálnou mládežou a umelcami), *liberálny raj, kde pravda zvíťazila nad ľžou a nenávisťou* (odkaz na známy výrok Václava Havla, považovaného za liberála), *nová generácia pokrokových komsomolcov, práva a nadpráva sexuálnych menších*.

Aj liberálni komentátori zvyrazňovali iróniu úvodzovkami, časticami a prídavnými menami typu *akože, takzvaný, bájný, údajný*. Často ironizovali prívlastok „tradičný“, ktorý im prekáža a považujú ho za konzervatívny konštrukt („tradičná rodina“, tzv. *tradičné hodnoty*, „tradičné“ mužské a „tradičné“ ženské črty...). Podobne neprijímajú za svoj termín kultúrna vojna a píšú o ňom ako o tzv. *kultúrnej vojne*, „*kultúrnej vojne*“, *bájnej kultúrnej vojne*, *akože kultúrnej vojne*, *o chimére kultúrnej vojny*... To isté sa týka „cancel culture“, „hodnotových otázok“, „prorodinne politiky“. Osobitnú kategóriu predstavovalo ironizovanie toho, ako konzervatívci vnímajú a nazývajú niektoré liberálne javy: *zhubný vplyv prehnitého Bruselu*, *Sorosove zvrhlosti*, „*homosexuálna genocída*“, „*zvrhlá*“ *LGBTI kultúra*, „*LGBT propaganda*“, *bludy o akomsi „neomarxistickom sprisahaní“*, *údajná „genderovo-feministická“ a „ľavicovo-liberálna“ profilácia*... Oblúbeným objektom liberálnej ironizácie bolo aj skomolené vyjadrenie sudcu Štefana Harabina „*džendžerová ideológia*“. Tento výraz sa ujal ako nálepka pre konzervatívnu nedovzdelanosť a smiešnosť. Mnohé ironické poznámky si vyslúžil niekdajší minister zdravotníctva Marek Krajčí za video o modlitbe v kresťanskom charismatickom spoločenstve, pre ktoré si komentátori uťahovali z hovorenia v „*anjelských jazykoch*“ a citovali „*zázračný nezrozumiteľný blábol*“: „*chlóra banda, nech je sranda*“⁴⁴. V kontexte zahraničnej politiky sa ironicky písalo napr. o „*buzna free zónach*“ v Poľsku alebo o „*demokracii*“ *made in Poland a made in Hungary*.

Spomedzi expresívnych hodnotení sa v spojení s javmi v konzervatívnych médiách najčastejšie opakovali slová *zvrátený, perverzný, úchylný, zvrhlý, chorý* (spolu 6 výskytov), *šialený* (5 výskytov), *škaredý, odporný, ohavný* (spolu 4 výskyty), *dúhový* (4 výskyty), *ružový* (4 výskyty), prípadne *pokrytecký, ľživý* (spolu 3 výskyty), *totalitný, fanatický* či *woke* (zhodne po 2 výskyty). Okrem toho sme zaznamenali prívlastky *bolševický, beštiálny, plazivý, halucinačný, antivedecký, stupidný, mystifikujúci, dystopický, militantný, agresívny, primitívny, bláznivý, kaviarenský, protikresťanský*.

Zvrátenosť, zvrhlosť, úchylnosť atď. sa pripisovala najmä potratovej praxi, ale aj sexuálnej výchove či genderovej teórii. Šialenstvo badali konzervatívni autori

⁴⁴ Narážka na virálne video ženy, ktorá sa modlila za ministra Krajčího a za vládu v jazykoch, vyslovujúc niečo ako „chlóra buanda salara banda“. (T. Kysel, *Chlóra buanda salara banda, jazyk, ktorý pozná aj premiér. O čo ide v hnutí, z ktorého prišiel Heger*. „Aktuality.sk“, <https://www.aktuality.sk/clanok/880174/chlora-buanda-salara-banda-jazyk-ktory-pozna-aj-premier-o-co-ide-v-hnuti-z-ktoreho-heger-prisiel/> z 22. 6. 2021 (cit. 7. 1. 2023).)

v progresivistickej cenzúre, ideologickej propagande, politickej korektnosti, ale aj revolučnej ideológii Francúzskej revolúcie. Škaredé, odporné, ohavné sa spomínalo v súvislosti s potratmi, ale aj s „liberálnou pakultúrou“ a „moderným kultom ška-redosti“, ktorý autor ilustroval na príklade veterných elektrických turbín nivočiacich ráz krajiny. Dúhové boli v skúmaných textoch rodiny, ale aj „valec z Bruselu“ či „dúhová agitka“ v zmysle propagačných aktivít v rámci tzv. dúhového mesiaca predchádzajúcim Dúhový pride Bratislava. Ružová farba bola prenesene prisúdená „ružovému policajnému štátu“, „ružovej diktatúre LGBT/BLM/transgender atď. ideológií“ a „ružovej totalite“. Pokrytecké a lživé boli v skúmaných textoch zelené politiky, liberálne narábanie so slovami (prerušenie tehotenstva namiesto ukončenia) či liberálne chápanie tolerancie.

V liberálnom slovníku možno identifikovať medzi hodnoteniami konzervatívnych javov osobitnú početnú skupinu veľmi frekventovaných výrazov, ako *fanatický, ultrakonzervatívny, ultraradikálny, fundamentalistický, katolícko-fundamentalistický, bigotný, radikálny, klerikálny, stredoveký, demagogický, fašistický, klérofašistický, nacistický, neonacistický, rasistický, populistický, nacionalistický, autoritársky, krajne pravicový, sexistický, nenávisťný, reakcionársky, homofóbny, transfóbny, ľudácky, katolícky, dogmatický, ultrakresťanský*. Tieto hodnotiace výrazy sa požívajú aj v substantívnom tvare. V niektorých kontextoch pôsobia expresívne, v niektorých skôr ako prirodzená súčasť liberálneho výraziva.

Medzi originálne, výrazne expresívne hodnotenia môžeme z našej vzorky zaradiť napr. prídavné mená *zúrivý* (pravicové hnutie v USA), *perfidný* (vyhláška ministerstva zdravotníctva o potratoch po štyridsiatke), *kleptokratický* (pravicové vlády), *primitívny, teroristický* (trumpizmus), *obludný, zverský, hororový, nepredstaviteľný* (pochovávanie potratených detí v Taliansku chápané ako strata súkromia žien), *bláznivý* (ultrakonzervativizmus), *pornografický, stredovekársky* (pro-life hnutie), *vyšinutý, obmedzený* (uznesenie slovenského parlamentu proti správe europoslancu P.F. Matíca), *šaría* (pro-life zákony), „*streštený*“ (odpor voči zavádzaniu rodovo citlivého jazyka), *obludná fraška, odporný boj* (pro-life legislatívne aktivity poslankyne Anny Záborskej), *infantilný, neurotický* (aktivity v prospech rodiny), *plebejský, gýčový, primitívny* (kresťanstvo a cirkev), *bludný, patologický* (predstavy o transľudoch), *pripečený* (kultúra smrti).

Pri pohľade na expresívne opisy javov liberálnej povahy v konzervatívnych médiách sa do popredia tlačia výrazy ako *totalita, diktatúra, diktát, tyrania, mašinéria, teror* (spolu 9 výskytov). Vysokú frekvenciu majú aj výrazy *vražda, vraždenie, zabíjanie* používané v súvislosti s potratmi (4 výskyty). Okrem toho sa opakujú výrazy *hystéria, alarmizmus, utópia, úlet, hoax, šikana, obťažovanie, ťaženie*. Medzi tie najexpresívnejšie môžeme zaradiť slová *satanizmus, pakultúra, močovka, splašky, „prasačiny“*. Spomedzi týchto slov väčšina nie je expresívna inherentne, nápadne, v procese kvalitatívnej analýzy sme ich však vzhľadom na kontext, ako aj

silný hodnotiaci a/alebo emočný náboj kvalifikovali ako adherentne expresívne. Na rozdiel od bežných pojmov *ideológia*, *propaganda*, *cenzúra*, *neomarxizmus*, *nenávisť* a pod., ktoré tento náboj nemali, komentátori ich používali ako nociónálne slová, preto sme ich osobitne nezaznamenávali a nekvantifikovali ich výskyt, konštatujeme len ich príznačnosť pre konzervatívne vyjadrenia na adresu liberalizmu.

Jednotlivé podstatné mená používané na pomenovanie javov sa vyskytujú aj v rozličných zložených novotvaroch, typu *homoideológia*, *transideológia*, *homodik-tát*. Výrazy *hystéria*, *alarmizmus*, *ťaženie* sme zaznamenali v spojení s klimatológiou; *satanizmus* v súvislosti s potratmi; *obťažovanie* v spojení „protikresťanské obťažovanie“ v spojení s prípadom fínskej kresťanskej poslankyne a exministerky Päivi Räsänenovej súdnej za výroky o homosexualite. Vyvolávanie *nenávisťi* autor skúmaného textu kritizoval v kontexte vyhlasovania tzv. homofóba roka. Pomenovanie „nová utópia o človeku“ sa týkalo LGBT ideológie úspešne zakorenenej v Európskom parlamente. *Hoaxy* obsahovala podľa jedného z komentárov rezolúcia Európskeho parlamentu adresovaná Poľsku, keď tamojší ústavný súd zakázal eugenické potraty.

U liberálov sme expresívnych opisov v kategórii javov našli pomerne málo. Zahŕňali slová *fraška* (prijímanie zákona A. Záborskej), *ťaženie* (protiinterupčné), *rárohy a povery* (náboženstvo a jeho prejavy vo verejnom priestore či politickom živote), *hriešnici* (Maďarsko a Poľsko), *bludy*, *cenúra*, *tmárstvo*. Možno v nich sledovať alúzie na náboženstvo, stredovek, vojnové násilie.

Obraznosť (široko chápaná a zahŕňajúca okrem prirovnaní a metafor rozličné výrazové formy, vrátane intertextových odkazov či originálnych výrazov na povzbudenie plastického, obrazového vnímania) sa v konzervatívnom prostredí tešila obľube, pestrosti a vyznačovala sa narážkami na históriu, literatúru, mytológiu, ale aj bežný život, prírodu či choroby. Najčastejšie boli tie historické a týkali sa najmä odkazov na revolúciu (francúzsku, bolševickú): liberálom v Cirkvi „sa až *revolučný chochol* natriasal“, „nová generácia ľavicových liberálov, neomarxistov a iných *pokrokových komsomolcov*“, cancel culture ako „jazykové *jakobínstvo*“, „progresívna *inkvizícia*“, „moderné *obrazoborectvo* európskej a, belošskej kultúry“. V literárnych odkazoch nájdeme napr. „dystopický *orwelliánsky* update“, označenie „rodovej ideológie“ za „*paródiu* na zdravý rozum, hraničiacu s čiernym humorom“. V tých mytologických sa vyskytol „*bolševický roh myšlienkovvej hojnosti*“ v narážke na prácu súčasnej slovenskej vedkyne z policajnej akadémie o Róze Luxemburgovej, „liberálna historická *nirvána* Francisa Fukuyamu“ alebo „*papuľa štátneho moloča*“. Medzi náboženské odkazy môžeme zaradiť „*liberálny raj*“ aj „*progresívnu sektu*, ktorá chce svoje *dogmy* uvaliť na celú spoločnosť“. Na bežnú ľudskú skúsenosť sa odvolávajú odkazy na „*liberálny parný valec*“, prípadne „*valec* z Bruselu“, ale aj výrazy „*liberálno-demokratická odrhovačka*“, „*kaviarenské huncútstva*“, genderová „*antivedecká táranina*“, „*teoretický sémantický masaker* pojmu tolerancia“ či „*sloboda od pása dole*“ v narážke na ciele LGBT hnutia. Prírodný jav sa odráža v pojme „*woke zmrákanie*“, skúsenosť

s chorobou zasa v spojení „progresívna horúčka“. Za cudzí neologizmus s obrazným potenciálom môžeme označiť výraz *shitstorm* použitý pri opise konkrétnej kauzy z oblasti cancel culture.

V liberálnych komentároch sme obrazné vyjadrenia či metafory v kategórii javov zaznamenali len dve. Za (nesplnenú) „Božiu misiu“ bolo označené pôsobenie Marka Krajčího na ministerstve zdravotníctva a v súvislosti s pro-life aktivitami v parlamente si komentátorka SME Soňa Jánošová „*tukala na čelo*“.

Expresíva označujúce skupiny

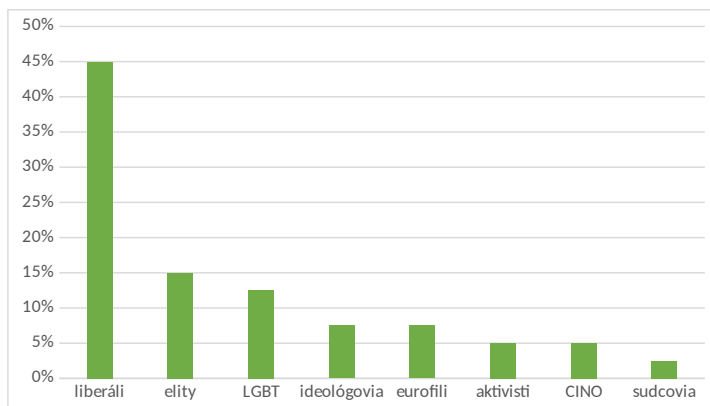
Pojem skupiny sme zvolili pre všeobecné označenia osôb – čiže expresíva so strednou mierou adresnosti (v poradí javy, skupiny, jednotlivci).

V konzervatívnych médiách (graf č. 4) boli najčastejšie spomínaní jednoznačne liberáli, prípadne progresívci. Viackrát sa spomínali aj elity, chápané ako globálne alebo európske politické alebo ekonomické elity. Pod označenie ideológie sme zaradili filozofov, politológov, historické postavy, ktoré nastoľovali podstatné liberálne idey a konzervatívni autori sa k nim vyjadrovali. Eurofili zahŕňajú politikov a iné verejne činné osoby nekriticky oddané (progresívnym) ideám prichádzajúcim z Bruselu. Skratka CINO pochádza z angličtiny (*catholics in name only*) a označuje formálnych, pasívnych katolíkov. Sudcovia boli spomínaní v kontexte súdneho aktivizmu, čiže nevolenej moci významne posúvajúcej interpretáciou existujúcich zákonov hranice medzi dovoleným a zakázaným (v prospech progresívneho náhľadu na inštitút manželstva a rodiny, adopcie, ochrany nenarodených detí a pod.).

V liberálnych komentároch boli najčastejším objektom expresívneho vyjadrovania (graf č. 5) v tejto kategórii veriaci a cirkev, hneď za nimi nasledovali konzervatívci ako takí a následne konzervatívni politici. To boli tri najpočetnejšie kategórie, ostatné sa vyskytovali skôr okrajovo (Trumpovi voliči, konzervatívni aktivisti, novinári, intelektuáli). Liberálni komentátori sa nezaujímalí o konzervatívnych ideológov (filozofov, významných politikov, politológov) a nepolemizovali s nimi. Zdanlivo paralelná by mohla byť kategória intelektuálov, avšak tá bola jednak zastúpená minimálne (presne raz) a jednak sa netýkala tvorcov ideológie, ale *katolíckej intelektuálnej omladiny* zo Spoločenstva Ladislava Hanusa.

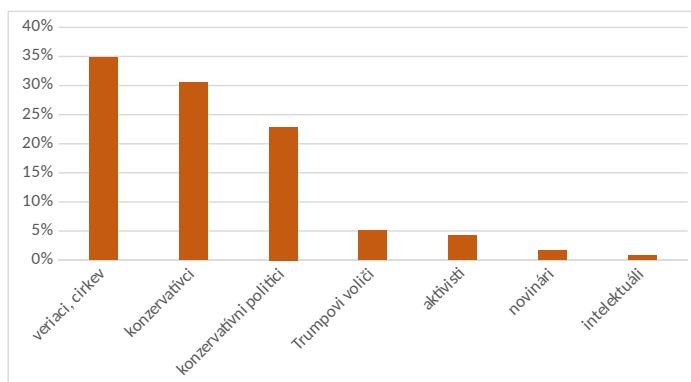
Štruktúra výrazových prostriedkov expresív bola v tejto kategórii vyrovnanjšia (graf č. 6), znova však sledujeme viac obraznosti u konzervatívcov. Tí si zachovali aj viac ironie a boli menej explicitní (vo forme hodnotení a opisov).

Ironiu sme opäť zaznamenávali jednak vďaka signalizácii úvodzovkami a jednak vďaka kontextu. V konzervatívnych médiách sa v úvodzovkách ocitli napr. *transgender* „športovkyne“, „miliardárski filantropi“, „transrodoví muži“, „kresťanskí“ *demokrati*, „filozofi“ (osvietenský, spojení s Veľkou francúzskou revolúciou) aj *zopár tzv. nezávislých a nikým nevolených expertov* (na sexuálnu výchovu). Ironický kontext poznamenal spojenia, ako *európske pseudoelity, ktoré nám nemilosrdne vládnu*,

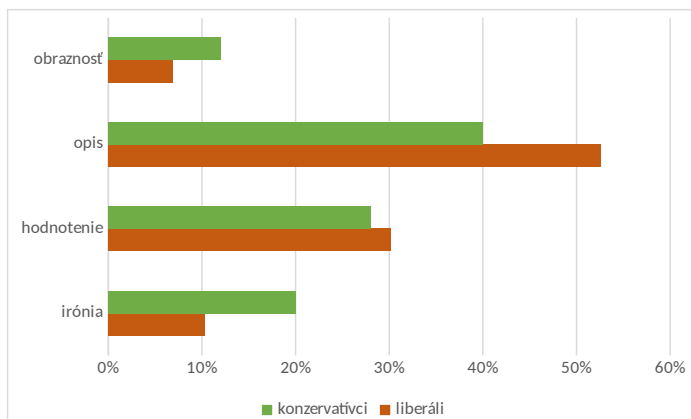
Graf č. 4: Expresívne označované skupiny v konzervatívnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii)

Zdroj: vlastné spracovanie.

Graf č. 5: Expresívne označované skupiny v liberálnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii)

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf č. 6: Výrazové prostriedky expresivity v kategórii skupín

Zdroj: vlastné spracovanie.

či *otravná neúnavnosť šíriteľov pokroku*. Niekedy sa ironický prístup realizoval na ploche celej vety: *My, veriaci, samozrejme vo všetkom podliehame rigidnému dogmatizmu, slepo veríme v nelogické hlúposti a povery a nehanebne sa ešte pokúšame tieto vnútiť rozumným a osvieteným liberálom*.

U liberálov sa irónia prejavovala najmä kontextovo, bez explicitného označenia. V úvodzovkách sme našli napr. „*jediných pravých katolíkov*“ alebo „*slušných heterákov*“; prípadne liberálni komentátori ironizovali samotnú konzervatívnu podstatu skupín: *hnutie „za život“*; *aktivisti „za život“*; „*konzervatívni*“ *politici*; „*konzervatívne*“ *médiá*. Častejšia však bola kontextová irónia, keď nebolo potrebné autorov dištanc zvlášť zdôrazňovať. Konzervatívci boli označení napr. za *spolok pohoršených*, *za cnostných milovníkov rodín*, *ktorí sa vedia uskromniť*, *za tunajšiu najlepšie a najsprávnejšie veriacu skupinu*, prípadne im komentátor prisúdil ironické prívlastky (*ubolení a utláčaní konzervatívci*).

Hodnotiace prívlastky adresované všeobecne pomenúvaným osobám a skupinám boli charakteristické negatívnym sentimentom. U konzervatívcov (na adresu liberálov): *fanatický*, *sfanatizovaný*, *agresívny*, *povýšenecký*, *samozvaný*, *otravný*, *neúnavný*, *hysterický*, *premotivovaný*, *premúdrelý*, *predposratý*, *úzkoprsý*, *ustráchaný*, *konformistický*, *nemilosrdný*, *otrlý*, *nekultúrny*, *stupidný*. Niektoré by sme mohli označiť za vecnejšie: *utopický*, *ultraliberálny*, *oligarchistický*.

Za nemilosrdných, *otrlých*, *oligarchistických*, *utopických* boli označovaní zástupcovia spomínaných elít. *Ultraliberálni*, *hysterickí*, *otravní*, *neúnavní*, *fanatickí* či *sfanatizovaní* boli aktivisti. Liberáli vo všeobecnosti si vyslúžili prívlastky, ako *premotivovaní*, *premúdrelí*, *predposratí*, *úzkoprsí*, *ustráchaní*, *konformistickí*, *nekultúrni*, *stupidní*, *agresívni*. *Za samozvaných* boli označení sexuálni pedagógovia a za *povýšeneckých* homosexuáli (v mocenských štruktúrach západných krajín).

V liberálnej vzorke sa opakovalo využitie ustáleného repertoáru hodnotiacich prívlastkov, na čele s termínmi *ultrakonzervatívny*, *bigotný*, *fanatický*, *fundamentalistický* a pod. Spomedzi tých originálnejších a expresívnejších sme zaznamenali napr. prídavné mená *samozvaní*, *boží*, *akožekonzervatívni*, „*fosílni*“, *primitívni*, *panskí*, *zhýralý*, *úchylný (klérus)*, *snehovočistí pátričkárski (Slováci)*, *paranoidní*, *poverčiví*, *vyšinutí*, *hnedučkí*, *hlúpi*, *postľudácki*, *orbánisticko-lepenistickí*, *letničiariski*, *zbožní*, *pofidérni*, *bezvýznamní*, *bohorovní*, *nedotknuteľní*, *neomylní*, *reakční*, *pologramotní*, *konšpirační*, *samozvaní*, *pobláznení*, *spiatočnickí*, *ničiví* (fanatici v republikánskej strane), prípadne *páchajúci ohavné a nehanebné útoky* (katolíci).

Medzi opismi skupín mala v konzervatívnych komentároch najsilnejšie zastúpenie revolučná a marxistická tematická línia, v rámci ktorých boli objekty kritiky označované za *revolucionárov* a *pseudorevolucionárov*, *neomarxistov*, *komsomolcov*, *úderku*, *súdruhov*, prípadne *euro-súdruhov*. Posledné spojenie naznačuje úzke prepojenie revolučnej tematickej línie s európskou, v rámci ktorej sa vyskytovali aj pomenovania, ako *eurohujeri* či *eurobyrokrati*. Isté významové prepojenie povrchných

ľudí pohodlne sa vezúcich na vlne moderného progresivizmu sme zaznamenali aj medzi pomenovaniami *slniečkári*, *premianti*, *papaláši*, *politickí gastarbeitri*. Liberáli vo všeobecnosti boli označovaní za *pokrokárov*, *radikálov*, *maniakov* (v ekologickej otázke), *suprematistov*. Bežné boli pomerne vecné označenia za aktivistov a propagátorov, ktoré však v danom kontexte niesli expresívny odtieň domýšľavej samozvnanosti a ideologickej propagandy. V kontexte protikatolíckych útokov v Poľsku sme zaznamenali výraz *bandy antiklerikálnych asociálov*. V súvislosti s transgenderovou osobou zasa frázu *neborák, ktorý sa nevie zmieriť s tým, že je muž*. V kategórii pomenovaní sa ocitli aj dva novotvary, resp. okazionalizmy: *sexedukátori* a *slušňoludia*.

V liberálnych médiách boli práve opisy v kategórii skupín najčastejšie využívaným typom expresív. Zaznamenali sme výrazy typu *križiaci*, *suprematisti*, *doktrinári*, *oportunisti*, *sektári*, *talibanci*, *katolibanci*, *podvodníci* (v oblasti legislatívy), *valali* (v zmysle sedláci), *farizeji* a *zákonníci*, *nevzdelanci*, *kazatelia*, *zakazovači* (potratov, LGBT nárokov), *klimapopierači*, *dezoláti*, *šialenci*, *trumpisti*, *pokrytci*, *spiatočníci*, *úderka*, *omladina*, *kasta*, *černokňažníci*, *hrdí potomkovia upalovačov čarodejníc*, *občianske filiálky cirkvi*, *boží hovorcovia*, *boží bojovníci*, *chudáci*, *plačkovia*, *jazdci apokalypsy*, *lúzri*. Niekedy sa takéto pomenovanie vyskytlo v modernom progresívnom dvojtvare (*bigoti* a *bigotky*). Za osobitne tvorivé možno označiť pomenovanie „*kresťanisti*“, ktoré viacnásobne používal komentátor Michal Havran z denníka SME, alebo „*klerici*“, ktoré prebrala Anne Applebaumová od francúzskeho esejistu Julienu Bendu, označujúceho takto vo svojej knihe *La trahison de Clercs* z roku 1927 zradných, pragmatických, mocibažných intelektuálov. M. Havran viacnásobne operoval aj výrazom „*pät'kári*“ na zdôraznenie primitívnosti a nedovzdelanosti konzervatívov.

Toto aj niektoré ďalšie z uvedených pomenovaní (*valali*, *križiaci*, *upalovači čarodejníc*) možno zároveň označiť za obrazné. Môžeme k nim priradiť ešte *inkvizíciu*, ako bola pomenovaná napr. súčasná Kongregácia pre vieru alebo pro-life aktivisti.

Podstatne viac sa obraznosť uplatnila v konzervatívnych médiách, kde sa opakovali narážky na socializmus a komunizmus a jeho reálie, ktoré nesú aj istý obrazný potenciál (*komsomolci*, *súdruhovia*, *úderka*). Do tohto intertextového priestoru možno zaradiť aj *inžinierov ľudských duší* a *strojcov svetlejších zajtrajškov*. Do zvieracej ríše siahli po inšpiráciu autori výrazov „*woke*“ *svorka* (ktorej New York Times obetovali svojho redaktora) či *kvičanie liberálov*. Prepojenie s náboženskou terminológiou sa dostalo *progresívnym apoštolom*.

Expresíva označujúce jednotlivcov

Konkrétne expresívne označované osoby sme rozdelili na dve skupiny: odťažité historické postavy, mysliteľov, príliš vzdialené a málo známe osoby; a súčasné osoby z domácej či zahraničnej politiky, alebo inak známe. Toto rozdelenie pomáha sledovať mieru komentátorovej útočnosti, emotívnosti, adresnosti.

V konzervatívnych komentároch sa expresívne písalo o konkrétnych jednotlivcoch minimálne – našli sme 10 takých prípadov. Výskyt oboch kategórií (vzdialené a blízke osoby) bol vyrovnaný (graf č. 7). V prvej skupine sa vyskytla trojica Václav Havel, Lech Wałęsa a József Antall, ekonómka Mariana Mazzucatová, nemenovaná prednášajúca sociologička z USA, dvaja talianski vedci pôsobiaci na austrálskej univerzite v Melbourne Francesco Minerva a Alberto Giubilini, feministka Sophie Lewisová. Do druhej skupiny sme zaradili prezidenta Andreja Kisku, princa Filipa, eurokomisárku Věru Jourovú, poslankyňu Janu Cigánikovou, *skrachovancov zo strany Spolu* Juraj Hipš a Miroslav Beblavý, transrodovú športovkyňu Laurel Hubbardovú, evanjelického teológa Ondreja Prostredníka, novinára Libora Meliorisa⁴⁵.

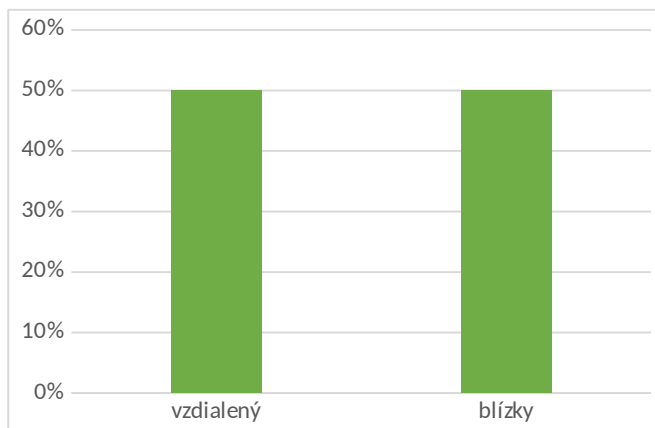
Naopak, u liberálov boli konkrétni jednotlivci adresátmi expresívneho vyjadrovania často – v našej vzorke v 77 prípadoch. Zároveň jednoznačne prevažovala kategória blízkych osôb. Medzi nimi predovšetkým tri: minister práce Milan Krajniak (13 výskytov), poslankyňa Anna Záborská a maďarský premiér Viktor Orbán (po 8 výskytov). Viacnásobne bol spomínaný ešte poslanec Richard Vašečka (4-krát), americký prezident Donald Trump, poslanec Martin Čepček, kňaz Marián Kuffa (3-krát). Minister práce dominoval vďaka obľúbenému označeniu za križiaka, čo je narážka na jeho starý blog *Posledný križiak*, kam písal ešte pred vstupom do politiky. Ostatní slovenskí aktéri pochádzajú výlučne z kresťanského pro-life prostredia.

Aj v poslednej kategórii si konzervatívni komentátori zachovali viac obraznosti a irónie, liberálni preferovali prívlastky a pomenovania (graf č. 9).

Ironický prístup sa v konzervatívnych textoch uplatnil pri označení Havla, Wałęsu a Antalla za *slniečkarsku trojku snov*. Nemenovanú prednášajúcu sociologičku z USA zas autor označil za *feministku všetkými formami útlaku utláčanú*. Za istú formu irónie môžeme považovať aj ozátvorkovanie ženskej prípony v priezvisku *Laurel Hubbard(ovej)*.

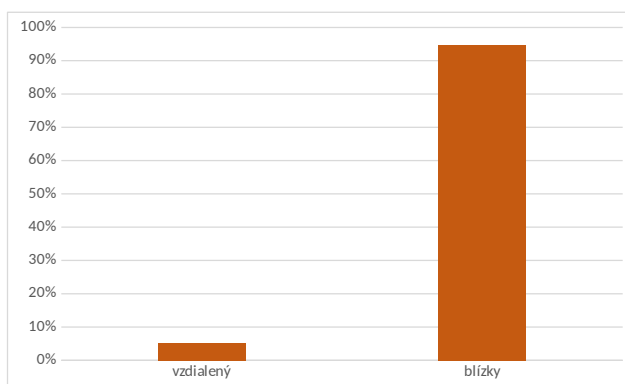
V liberálnej vzorke bola irónia v súvislosti s konkrétnymi osobami ešte zriedkavejšia, a keď sa vyskytla, vychádzala zväčša z celkového kontextu, v akom sa osoba spomínala, bez explicitného označenia. Spomedzi explicitných ironických označení

⁴⁵ Poslední dvaja predstavujú osobitnú kategóriu expresívneho zaobchádzania s konkrétnymi osobami. Autori totiž reagovali na ich argumenty a výroky, pričom použili aj expresívne výrazy, avšak neadresovali ich priamo svojim citovaným ideovým protivníkom, ale ich výrokmi alebo správaním. Autor denníka *Postoj* polemizoval s Ondrejom Prostredníkom: „*Vaše výroky sú katolíkfóbné a urážané (nielen) slovenských katolíkov.*“ V denníku *Štandard* zasa Vladimír Palko odpovedal novinárovi z *Denníka N* Liborovi Meliorisovi, ktorý ho, o. i., nazval „ekonomickým nímandom“. Palko použil v súvislosti s jeho článkom výraz *stupidnosť*. Napísal: „*Článok pána Meliorisa je čudo. Hulvátsky, zato však plný nepráv.*“ Je tu teda zrejma snaha niektorých autorov zachovať si odstup od osôb a hodnotiť iba javy. V. Palko ju aj explicitne vyjadril, keď napísal, že novinárov z *Denníka N* „*na ich hulvátske ihrisko nasledovať nebude*“.

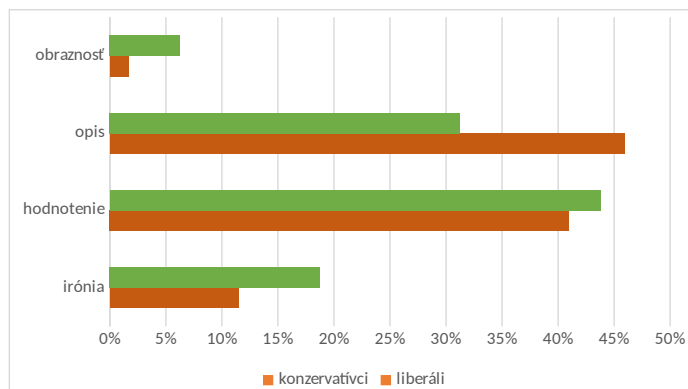
Graf č. 7: Expresívne označované osoby v konzervatívnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii)

Zdroj: vlastné spracovanie.

Graf č. 8: Expresívne označované osoby v liberálnej vzorke (podiel na počte textov v tejto kategórii)

Zdroj: vlastné spracovanie.

Graf č. 9: Výrazové prostriedky expresivity v kategórii osôb.

Zdroj: vlastné spracovanie.

môžeme spomenúť výrazy „*monsignore Orosch*“ (trnavský arcibiskup), „*milá Jar-mila*“ (na adresu J.K. Rowlingovej), „*ctený autor*“ (karikaturista Martin Šútovec alias Shooty).

Častejšie než iróniu sme zaznamenali priame hodnotenia prídavnými menami. V konzervatívnom prostredí si napr. Věra Jourová vyslúžila prívlastok *popletená*, Jana Cigániková *nekonzistentná*, už spomínaná prednášajúca *bojovná*, Sophie Lewisová *militantná*. Andrej Kiska bol *zúfalý prezident šedivého priemeru a banality*, strana Spolu *skrachovaná*. Princ Filip bol charakterizovaný ako *neomaltuziánsky sociálny inžinier, zelený fanatik, veľkomestský eko-intelektuál*. Talianski autori odborného článku o „potratoch po narodení“ boli označení za *morálne zvrátených*.

Na liberálnej strane sa v kategórii hodnotení znova, hoci v menšej miere, opakovali frekventované termíny, ako ultrakonzervatívny, fundamentalistický, demagogický, bigotný, nenávisťný, homofóbny, transfóbny. Okrem toho sme zaznamenali hodnotiace výrazy *bezdetný, zahorknutý starac* (Kaczyński), *trucujúci páni premiéri* (Orbán a Morawiecki), *mačoidný, zadubený, vulgárny, tragikomický* (Trump), *tvrdohlavá svätuškárika* (Záborská), *falošný tvrdás* (Orbán), *nepríčetný* (Čepček), *matador, expert na rod a pohlavie z materskej školy života* (novinár Martin M. Šimečka), *šialený kňaz so spasiteľským syndrómom* (Marián Kuffa), *bohorovní slovenskí biskupi, klerikálny sexuológ, drzí a nezdvorilí* (evanjelickí biskupi), *neodborní a zaujatí* (pro-life aktivisti).

Medzi konzervatívne expresívne opisy môžeme zaradiť už spomínaného *sociálneho inžiniera, fanatika a eko-intelektuála* (princ Filip) aj *slniečkarov* (Havel, Wałęsa a Antall). M. Mazzucatová bola pre jedného z autorov *súdržka* a ušlo sa jej aj pomenovanie *feministka*, ktoré nie je expresívne, ale v danom kontexte istý expresívny odtienok nieslo.

V konzervatívnej vzorke boli opisy najčastejším typom expresív týkajúcich sa konkrétnych osôb. Znova sa vyskytli aj typické výrazy z kategórie homofóbov, dogmatikov, nacionalistov a pod. Medzi tie tvorivejšie patrilo najmä pomenovanie „*križiak*“, prevažne na adresu ministra Krajniaka, ale prenesene aj na ďalších konzervatívcoch. Okrem toho sme zaznamenali expresívne pomenovania, ako *klamár, klávesista, autor „desiatok hymien a chválospevov, troch albumov uctievania“* (Krajčí), *ekonomický nie-mand* (bývalý minister vnútra a matematik Vladimír Palko), *sexista, rasista, chronický klamár, finančný podvodník* (Trump), *kleptokrat, veľkopopulista, oberdemagóg* (Orbán), *svätuškárika* (Záborská), *znalec prirodzeného poriadku* (Roman Joch⁴⁶), *poslanec Martin „kamikadze“ Čepček, bezpečnostno-ideologická úderka Krajniak – Pčolinský – Lipšic, etalón slovenských katolíkov, nekritizovateľný šarlatán* (Marián

⁴⁶ Nový riaditeľ Inštitútu pre výskum práce a rodiny na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Kuffa), *postavička* (kardinál Burke), *ideológ, manipulátor* (poslanec Tomáš Taraba), *karikatúra kresťanstva* (Záborská, Vašečka), *úderka s Vašečkom, Škripekcom, Kuffom, Záborskou, Hegerom, Krajčím, katolícky výsadok v parlamente* (Záborská a spol.). Objavili sa aj zovšeobecnené vlastné mená v role antonomázie⁴⁷, ako *zvolenský a oroschovia* (cirkvi by bolo lepšie bez takých), *jochovia* (a podobní osvietenci).

Obrazné pomenovania boli v súvislosti s konkrétnymi osobami veľmi zriedkavé. Konzervatívny komentátor počastoval už spomenutú anonymnú prednášajúcu sociologičku jedinou metaforou v tejto kategórii, keď ju prirovnal k *bojovnej dcére amerických pláni*.

V liberálnej vzorke sme do kategórie obraznosti zaradili v súvislosti s osobami tiež iba jeden výraz: keď bol minister práce Milan Krajniak charakterizovaný ako adresát „*vnuknutí*“, ktoré sa snaží inkorporovať do dôchodkového systému. Sledujeme tu narážku na náboženské reálie.

Interpretácia a záver

Podiel textov s expresívmi na celkovom počte textov vo vzorke bol vyšší v liberálnych médiách, kde dosiahol takmer polovicu, v denníku *SME* viac než polovicu. V konzervatívnom prostredí mali expresívne texty polovičný podiel iba na portáli *Christianitas* označovanom za demagogický, konšpiračný, dezinformačný, kým v *Konzervatívnom denníku Postoj* a v *Denníku Štandard* mali štvrtinový podiel. Ak výskyt expresív indikuje mieru emocionálnej angažovanosti v kultúrnej vojne, angažovanejšie sú liberálne médiá a konzervatívny web *Christianitas*. Mainstreamové liberálne médiá považované za seriózne a konzervatívna stránka považovaná za neserióznú sa tak vzhľadom na tému nášho výskumu ocitli pospolu – ich protipól tvorili emocionálne menej angažované konzervatívne onlinové denníky *Postoj* a *Štandard*.

Konzervatívni komentátori využívali expresíva podstatne viac pri opisovaní javov a podstatne menej pri konkrétnych osobách. Pri hovorení o osobách sa neúctivého prístupu chránili, čo napr. V. Palko explicitne vyjadril v reakcii na článok, v ktorom bol označený za ekonomického niemandu. Napriek tomu odmietol novinárov z *Denníka N* nasledovať „*na ich hulvátske ihrisko*“ a zameral sa iba na kritiku vecí a javov. Zároveň sme v konzervatívnej vzorke expresív zaznamenali výrazne klesajúcu tendenciu smerom od javov k osobám nielen v kvantite, ale aj v kvalite (použitie expresíva slabli a boli smerom ku konkrétnejším postavám čoraz menej úderné, intenzívne, emotívne). V liberálnych médiách takáto tendencia nebola prítomná.

⁴⁷ Typ metonymie, náhrada všeobecného pomenovania vlastným menom (Eva = žena, Judáš = zradca, donchuan = sukničkář), píše sa s malým alebo veľkým začiatočným písmenom (T. Rončáková, *Žurnalistické žánre*, op. cit., s. 302).

V oboch ideologických skupinách existuje množina frekventovaných, obľúbených prívlastkov a pomenovaní; možno teda hovoriť o akomsi liberálnom pojmosloví určenom na označovanie konzervatívnych javov, skupín a osôb a vice versa (tab. č. 3). Špecifické slovníky sú pritom len „špičkou ľadovca“, pretože „slová sú definované v závislosti od konceptuálnych systémov, takže ak chcú liberáli pochopiť, ako konzervatívci používajú svoje slová, musia pochopiť konzervatívny konceptuálny systém“⁴⁸. Téma nášho výskumu však nie je sociologická a politická, ale jazyková, preto sme sa zamerali práve na tieto terminologické „balíky“. Je pritom zaujímavé, že obe ideologické skupiny narábajú s podobným repertoárom expresívnych výrazových prostriedkov, medzi ktorými sa črtajú paralelné tematické línie (tab. č. 3).

Tabuľka č. 3: Typické tematické línie v konzervatívnom a liberálnom pojmosloví

Tematické línie	Konzervatívne výrazové prostriedky	Liberálne výrazové prostriedky
Radikálnosť	fanatický, radikálny, ultraliberálny, beštiálny, šialený, totalita, diktatúra, propaganda, cenzúra, suprematisti	fanatický, radikálny, ultraradikálny, ultrakonzervatívny, populistický, autoritársky, cenzúra, suprematisti
Marxizmus/ fašizmus	neomarxistický, bolševický, utopický, komsomolci, súdruhovia, úderka	fašistický, klérofašistický, nacistický, neonacistický, rasistický, nacionalistický, ľudácky, krajne pravicový
Revolúcia	tyrania, teror, revolúcia, jakobíni	reakcionársky
Progresivizmus	dúhový, ružový, woke, homoideológia, transideológia, homodiktát, nenávisť	homofóbny, transfóbny, sexistický, nenávisť
Náboženstvo	antiklerikáli	fundamentalistický, katolícko-fundamentalistický, bigotný, klerikálny, stredoveký, demagogický, dogmatický, ultrakresťanský, kléro-fašistický, inkvizícia, križiaci
Morálka	zvrátený, perverzný, úchylný, šialený, škaredý, odporný, ohavný, vražda, zabíjanie	pokrytec, klamár, zlodej, podvodník
Hlúposť	popletený, priemerný, nekonzistentný	primitívny, nedovzdelaný, neschopný, zadubený, infantilný, nepričetný, smiešny, tragikomický

Zdroj: Vlastné spracovanie

V oboch slovníkoch badáme tie isté tematické línie (ba aj tie isté výrazy – v tabuľke sú podčiarknuté), avšak – ako ukázala naša analýza – používané výrazy sa líšia kvalitou (mierou emocionálnosti a útočnosti), ako aj kvantitou. Typické je odkazovanie na (neo)marxizmus v konzervatívnom slovníku a na fašizmus v tom liberálnom. V konzervatívnej terminológii je silná aj revolučná tematika, ktorá s marxistickou do značnej miery súvisí, akurát popri bolševickej revolúcii sa tu objavujú odkazy na Veľkú francúzsku revolúciu. Za istý pendant v liberálnom slovníku možno

⁴⁸ G. Lakoff, op. cit., s. 29.

považovať výraz *reakčný*. Pre konzervatívcov je typické aj ironické (a iné expresívne) referovanie na progresívno-ideologické témy, na čo liberálni oponenti reagujú obviňeniami z rôznorodej -fóbie. Obe skupiny v tejto oblasti detegujú na druhej strane nenávisť. Expresívne narážky na náboženstvo sú vlastné výlučne liberálnemu slovníku a konzervatívci na tento postoj reagujú obviňením z antiklerikalizmu. V kategórii morálky sa liberáli držia najmä pokrytectva a menej expresívnych označení za klamárov, zlodejov a podvodníkov, kým konzervatívni komentári narábajú s údernejšími slovami a závažnejšími obviňeniami. Naopak je to v kategórii hlúposti, kde sú konzervatívci veľmi umiernení, kým liberáli komunikujú podstatne emotívnejšie a útočnejšie.

Možno teda zhrnúť, že kvantitatívne i kvalitatívne expresívnejší je liberálny slovník, smerujúci predovšetkým na náboženstvo, mentálnu kvalitu a predpokladanú vnútornú nenávisť svojho oponenta, pričom nemá zábrany pred osobnými, adresnými útokmi. Konzervatívne expresívne výrazivo sa orientuje najmä na protivníkovu ideológiu a väčšmi zdôrazňuje jeho nemorálnosť. Zároveň sa snaží byť menej osobné a konkrétne, sústreďí sa s skôr na javy a všeobecne poňaté skupiny osôb.

Limity a perspektívy

Náš výskum limitovalo predovšetkým objektívne rozloženie mediálneho mainstreamu na Slovensku – všetky veľké celoštátne denníky s tlačenou aj onlinovou podobou majú liberálnu ideovú profiláciu. Konzervatívne médiá sú dve, sú pomerne mladé a vychádzajú iba online. To sa odrazilo na počte textov vo vzorke. Tento pomer sme vyvážili textami z konzervatívneho webu *Christianitas* nesúceho znaky dezinformačnej stránky. Jeho zaradenie do vzorky sme zdôvodnili v metodologickej časti, výsledky výskumu by však nadobudli ešte väčšiu výpovednú hodnotu, keby boli podobne okrajové, neseriózne médiá zaradené aj do liberálnej vzorky.

Rozšírenie vzorky, prípadne využitie odskúšanej metodológie na nových vzorkách (iné typy médií, nielen printové, sociálne siete, médiá v iných krajinách a pod.) predstavuje zároveň výzvu pre prípadné pokračovanie tohto typu výskumu, ktorý autorky plánujú rozvíjať v slovenskom, prípadne aj v medzinárodnom kontexte. Vhodným doplnením a rozšírením výskumu by mohlo byť aj metodologické obohatenie o hĺbkové kvalitatívne postupy, napr. individuálne alebo skupinové rozhovory s aktérmi skúmanej komunikácie – najmä s novinármi, ale aj blogermi, aktívnymi komentujúcimi čitateľmi a pod.

Za súčasne silnú aj slabú stránku výskumu možno okrem toho označiť jeho interdisciplinárny charakter spájajúci mediálnu vedu s lingvistikou. Autorská dvojica síce zahŕňa vo svojich špecializáciách obe vedné oblasti, ale v pokračujúcom výskume zamýšľa zdokonaľiť lingvistickú časť metodiky. Druhou perspektívou, ktorú možno na tomto mieste načrtnúť, je preto vycizelovanie prístupu k jazykovej expresivite

(konkrétnejšie narábanie s inherentnou a adherentnou expresivitou, s jednotlivými typmi expresív a pod.).

Bibliografia

- Arpáš, A., *Cancel culture na univerzitách*. Príspevok v rámci diskusie *Cancel culture aj na slovenských univerzitách?* na Bratislavských hanusových dňoch, 21. 6. 2021, https://www.youtube.com/watch?v=b8vSQnMC_po&list=PLCu4owYx2YSSVG0_936CaCHmdX_sWp5U-&index=13 (cit. 7. 1. 2023).
- Bally, CH., *Le langage et la vie*, Zürich 1935.
- Bodnárová, M., *Expresivita a modifikácia lexém ako priestor pre realizáciu ikonicko-symbolického princípu v neinštitucionálnom dialógu*, „Jazyk a kultúra“ 2010 / 4, https://www.ff.unipo.sk/jak/4_2010/bodnarova.pdf (cit. 7. 1. 2023).
- Buchanan, P., *The Cultural War for the Soul of America*, „Patrick J. Buchanan – Official Website“, <http://buchanan.org/blog/the-cultural-war-for-the-soul-of-america-149> z 14. 9. 1992 (cit. 7. 1. 2023).
- Burke, E., *Úvahy o revoluci ve Francii*, Brno 1997.
- Cívik, M., *Liberáli a tí druhí*, Bratislava 2017.
- Dolník, J., *Lexikológia*, Bratislava 2003.
- Dreher, R., *Benediktova voľba*. Bratislava 2017.
- Findra, J., *Štylistika slovenčiny*, Martin 2004.
- Freeden, M., Sargent, L.T., Stears, M. (eds.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford 2015.
- Furdík, J., *Slovenská slovo tvorba*. Prešov 2004.
- Hacek, J., *Nové médiá – aktuálne výzvy dneška*. Bratislava 2020.
- Happ, H., *Die lateinische Umgangssprache und die Kunstsprache des Plautus*, „Glotta“ 1967 / 1–2, s. 60–104.
- Hardoš, P., *Christianitas.sk (posudok)*, „Konšpiratori.sk“, 2022, <https://konspiratori.sk/stranka/881> (cit. 7. 1. 2023).
- Hunter, J.D., *Culture Wars: The Struggle to Define America*, New York 1992.
- Hunter, J.D., *The Cultural War and the Sacred/Secular Divide: The Problem of Pluralism and Weak Hegemony*, „Social Research“ 2009 / 4, s. 1307–1322.
- Ivanová-Šalingová, M., *Expresívny príznak*, „Jazykovedný časopis“ 1970 / 2, s. 154–171.
- Ivanová-Šalingová, M., *Z výskumov expresivity*, in *Jazykovedné štúdie XII.*, Bratislava 1974, s. 302–214.
- Ján Pavol II., *Evangelium vitae*. Encyklika, 1995, <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelium-vitae> (cit. 7. 1. 2023).
- Kirk, R., *Konzervatívni smýšlení*, Praha 2000.
- Kramara, M., *Hovorca KBS k šíreniu dezinformácií prostredníctvom internetu*, „Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska“, <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20201221034> z 21. 12. 2020 (cit. 7. 1. 2023).
- Kysel, T., *Chlóra buanda salara banda, jazyk, ktorý pozná aj premiér. O čo ide v hnutí, z ktorého prišiel Heger*, „Aktuality.sk“, <https://www.aktuality.sk/clanok/880174/chlora-buanda-salara-banda-jazyk-ktory-pozna-aj-premier-o-co-ide-v-hnuti-z-ktoreho-heger-prisiel/> z 22. 6. 2021 (cit. 7. 1. 2023).
- Lakoff, G., *Moral Politics. How Liberals and Conservatives Think*, Chicago, London 2002.
- Lettrich, M., *Dezinformačný Christianitas / No tak si nalejme čistého vína*, „Postoj.sk“, <https://www.postoj.sk/69289/no-tak-si-nalejme-cisteho-vina> z 9. 1. 2021 (cit. 30. 3. 2023).
- Mistrík, J., *Štylistika*, 4. vyd., Bratislava 2021.
- Ondrus, P., Horecký, J., Furdík, J., *Súčasný slovenský spisovný jazyk*. Lexikológia, Bratislava 1990.
- Rakús, A., *Radikálny feminizmus v kultúrnej vojne*, „Impulz“ 2005 / 2, <http://www.impulzrevue.sk/article.php?25> (cit. 18. 1. 2022).
- Rončáková, T., *Žurnalistické žánre*. Vysokoškolská učebnica, Ružomberok 2019.

Rončáková, T., Vandáková, Z., *Slovenčina v médiách. 111 z najčastejších jazykových chýb v novinárskych textoch*, Ružomberok 2020.

Scruton, R., *Slovník politického myšlení*, Brno 1989.

Stankiewicz, E., *Problems of Emotive Language*, in *Approaches to Semiotics*, Hague 1964, s. 239–264.

Surmánek, Š., Gbúrová, M., Dudinská, I., *Politológia. Vybrané kapitoly*, Prešov 2006.

Young, D.G., *Irony and Outrage. The Polarized Landscape of Rage, Fear, and Laughter in the United States*, New York 2020.

Zima, J., *Expresivita slova v súčasnej češtině*, Praha 1961.

Biogramy autorów

prof. Terézia Rončáková – medioznawca, profesor tytularna w Katedrze Dziennikarstwa na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Katolickiego w Ružomberku, Jej zainteresowania badawcze dotyczą relacja między mediami a religią, stylistyką, gatunkami dziennikarskimi.

dr Silvia Kaščáková – adiunkt w Katedrze Pedagogiki Przedszkolnej i Podstawowej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Katolickiego w Ružomberku, Jej zainteresowania badawcze dotyczą poezji i biblioterapii w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz symbolu i metafory w edukacji religijnej.

Recenzenci kwartalnika „Kultura-Media-Teologia” 2023

dr hab. Andrzej Adamski, prof. Wyższej Szkoły Zarządzania i Informatyki w Rzeszowie
dr hab. Anna Adamus-Matuszyńska, prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach
dr Agnieszka Barczyk-Sitkowska, Uniwersytet Łódzki
prof. dr hab. Barbara Bogołębska, em. prof. Uniwersytetu Łódzkiego
o. dr Łukasz Buksa, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
dr Ewa Bulisz, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
prof. dr hab. Ireneusz Celary, Uniwersytet Śląski w Katowicach
dr Aleksandra Chmielewska, Uniwersytet Warszawski
ks. dr hab. Wojciech Czupryński, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Dr.h.c. prof. PhDr. Pavol Dancák, PhD, University of Presov
dr hab. Piotr Drzewiecki, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
dr Bogumiła Fiołek-Lubczyńska, Uniwersytet Łódzki
dr hab. Mirosław Filiciak, prof. Uniwersytetu SWPS
ks. dr hab. Mirosław Gogolik, prof. Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu
dr hab. Michał Grech, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego
Ján Hacek, doc. PhD, Comenius University Bratislava
dr hab. Magdalena Hodalska, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego
prof. dr hab. Jerzy Jastrzębski, Uniwersytet Wrocławski
dr Dagmara Jaszewska, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
dr hab. Krzysztof Kaszewski, Uniwersytet Warszawski
prof. dr hab. Małgorzata Kita, Uniwersytet Śląski w Katowicach
dr hab. Małgorzata Kosztembar-Wiklik, prof. Politechniki Śląskiej
dr Mateusz Kot, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
dr hab. Jolanta Kowal, prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego
dr hab. Evelina Kristanova, prof. Menedżerskiej Akademii Nauk Stosowanych w Warszawie
dr Elżbieta Kruszewska, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
dr hab. Monika Kulesza, prof. Uniwersytetu Warszawskiego
dr Magdalena Kuran, Uniwersytet Łódzki
dr hab. Michał Kuran, prof. Uniwersytetu Łódzkiego
dr hab. Cecylia Kuta, Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Krakowie
prof. dr hab. Jakub Lichański, em. prof. Uniwersytetu Warszawskiego
ks. prof. dr hab. Dariusz Lipiec, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
dr Anna Losa, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
dr hab. Grzegorz Łęcicki, em. prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ks. dr hab. Józef Łupiński, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
dr hab. Monika Malinowska, prof. Uniwersytetu Warszawskiego
dr hab. Mariola Marczak, prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
dr Dorota Marquardt, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
ks. dr hab. Jan Miczyński, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
ks. dr hab. Janusz Mierzwa, prof. Uczelni Państwowej im. Jana Grodka w Sanoku
dr hab. Anna Mlekodaj, prof. Podhalańskiej Państwowej Uczelni Zawodowej w Nowym Targu

- ks. dr hab. Norbert Mojżyn, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
- prof. dr hab. Alina Naruszewicz-Duchlińska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
- dr hab. Grażyna Osika, prof. Politechniki Śląskiej
- s. dr Małgorzata Pagacz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
- dr hab. Katarzyna Parzych-Blakiewicz, prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
- ks. dr Rafał Jakub Pastwa, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
- dr Magdalena Pataj, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- dr Elżbieta Pawlak-Hejno, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- dr hab. Maja Pawłowska, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego
- dr hab. Aleksandra Pethe, prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach
- dr Dominika Popielec, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
- ks. dr hab. Mieczysław Różański, prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
- dr hab. Radosław Sajna-Kunowsky, prof. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
- ks. dr hab. Stanisław Skobel, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
- ks. dr hab. Cezary Smuniewski, prof. Uniwersytetu Warszawskiego
- dr Marta Smykała, Uniwersytet Rzeszowski
- ks. dr Krzysztof Smykowski, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
- ks. dr hab. Sławomir Soczyński, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
- ks. dr hab. Maciej Szczepaniak, prof. Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu
- dr Joanna Szegda, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie
- ks. dr hab. Rafał Śpiewak, prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach
- dr hab. Justyna Tymieniecka-Suchanek, prof. Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
- doc. PhDr. Ján Višňovský, PhD, University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava
- dr Adam Warzecha, Uniwersytet Śląski w Katowicach
- dr hab. Jacek Wasilewski, Uniwersytet Warszawski
- dr hab. Michał Wendland, prof. Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu
- dr hab. Agnieszka Węglińska, prof. Uniwersytetu Dolnośląskiego DSW we Wrocławiu
- prof. dr hab. Aleksander Woźny, Uniwersytet Wrocławski
- dr hab. Marta Wójcicka, prof. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- prof. dr hab. Maria Wojtak, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- ks. dr hab. Dominik Zamiatąła, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
- dr Katarzyna Zdanowicz-Cyganiak, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
- dr hab. Beata Żywicka, prof. Uniwersytetu w Siedlcach